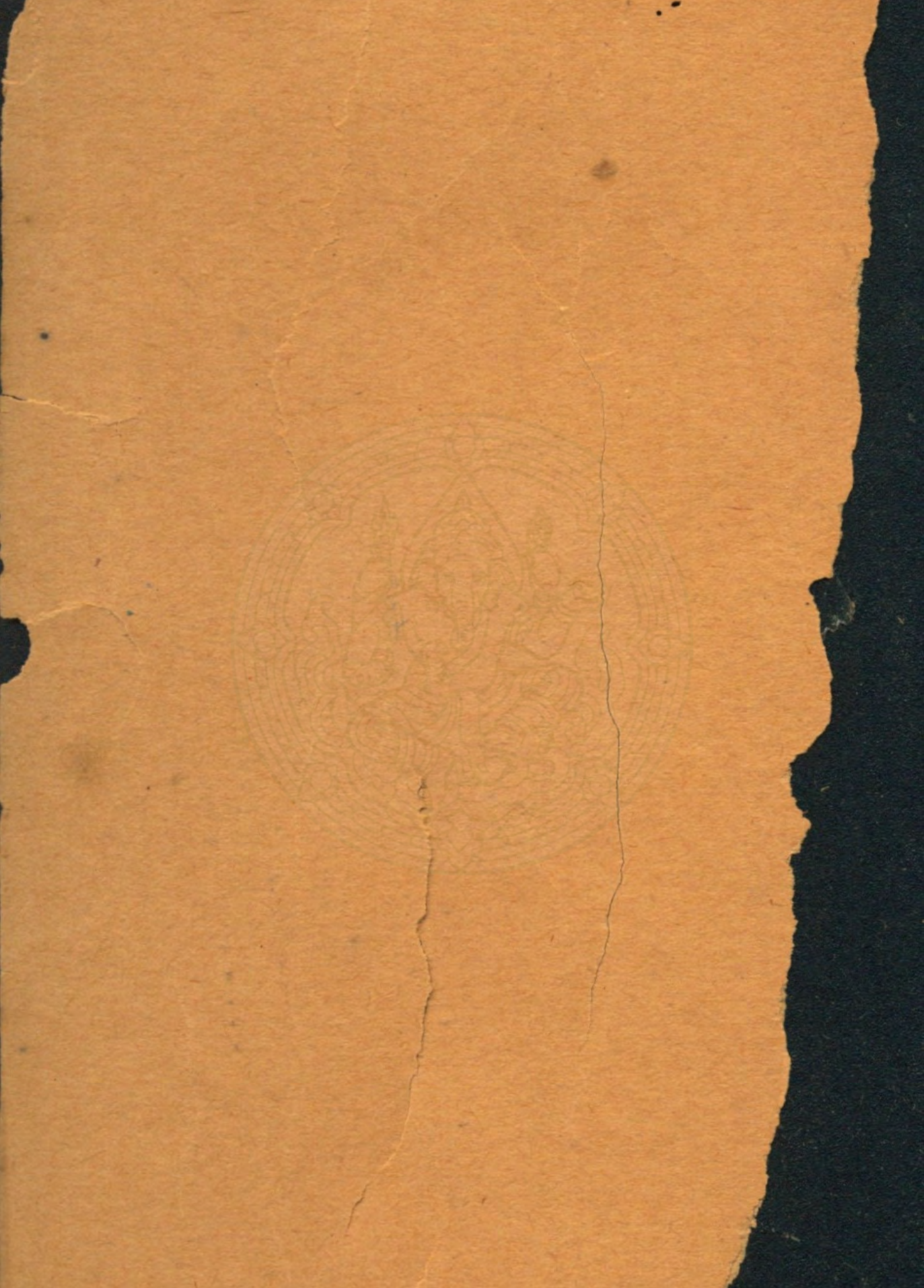

รงรจนา

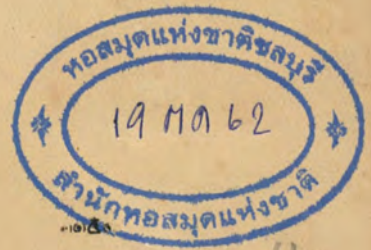

✓ ตำระบานแต่หน้า ก. ถึงหน้า ย.

๘	มหากษัตริย์	ชนิดที่ ๑	มหากษัตริย์
๒๒	หาวระโดง	,,	หาวระโดง
,,	๓ รบราชการ	,,	รบราชการ
,,	๑๘ ออกได้ ไม่	,,	ออกได้ ไม่
,,	๑ ปลกเป็ดย่น	,,	ปลกเป็ดย่น
,,	๒ ดิยบ้านเมือง	,,	ดิยบ้านเมือง
๗๕	,, ๑๓ อิศระภาพย์	,,	อิสระภาพ
,,	,, ๑๓ เชนเปนอย	,,	เชนเปนอย
,,	๑๑๗๘ ,, ๘ บรรดา	,,	บรรดา
,,	๑๑๘๔ ,, ๗ กวำนั่นชนไป	,,	กวำนั่นชนไป
,,	๑๑๘๗ ,, ๒๓ นกษัตริฤกษ์	,,	นกษัตริฤกษ์
,,	๑๑๘๘ ,, ๕ จำเปน	,,	จำเปน
,,	,, ๑๖ ด้วยดีแต่	,,	ด้วยดีแต่
,,	๒ ,, ๕ อะรุณินทะดิริยะ	,,	อะรุณินทะดิริยะ
,,	,, ๑๘ เตกกระดู	,,	เตกกระดู
,,	,, ท้าย ดิธัตถุมาร	,,	ดิธัตถุมาร

๑๑ ๑๘ ๑๑ ๑๑ ๘ มหะเมณฑ

ศิลปะพิทยาการในเมืองพม่า การก่อ

EB./d
ชย. พ.ล.
286

สำหรับใช้พุทธทศวรรษราชานาย แต่อีกสำหรับหนึ่งสำหรับพระเจ้า
เนื่องจากความกระพริบตา โดยมาก แปลกจากคำที่ราชทูตสามัญพูดกันพม่าบ้านเมือง
แต่ครั้นเวลาเดินเข้าจริง คดกลั้วประตุนจะหาที่ทางที่ไม่ดี แก่ไขแบบแผนใน
บทไปเรื่อยถึงเรือกลไฟ รถไฟ รถยนต์ แด่หัตถการอย่างฝรั่งมาจนจนฟังไม่ได้
แต่การผูกเส้นให้ ในบทก็ล้วนแต่เป็นชัศตวรรษและชัศตวรรษทั้งนั้น แต่คดกลไปเอาคำ
กลางตลาดเข้ามาล่อทั้งจำเริญและคำปราศรัย จนน่าเหียนรำกมากกว่านาชบวัน
ยังมีคัมภีร์อีกประเภทหนึ่ง คือกฎหมายมนุ แปลเป็นภาษาพม่าใน
พ. ศ. ๒๓๓๘ จากภาษาบาลีโบราณ กล่าวกันว่าตัวท่านมนุเองได้เขียนไว้แต่
ในพระพุทธกาล แม่นดินพระมหากษัตริย์ทรงพระนามพระเจ้ามหาสัมมาสัมพุทธเจ้า
กษัตริย์ชาติมองโกลียนพระองค์หนึ่งผ่านพิภพกรุงซัมพูณซ์ พม่าเรียกยัมพูตั้นครั้ง
ดึกดำบรรพ์ (ตรงกันกะพระนามพระราชพม่าครองกรุงแถบเมืองแปรก่อนสร้างกรุงสะ
เรเชตระ) มนุนี้เดิมก็เป็นคนเลี้ยงโค แต่ในที่สุดได้เป็นราชบุโรหิตมีอำนาจสิทธิ์
ขาดในการกฎหมายสำหรับพระมหากษัตริย์ อนึ่งยังมีคำภีร์วิชาไสยศาสตร์ต่าง ๆ
อีกหลายอย่าง เช่นตำราคงกะพันชาตรีต้องหนายคัมภีร์คฤหมอดู แด่โหรา
ศาสตร์ ตำราทำนายฝัน ตำราดูลักษณะ แด่โหราศาสตร์ต่าง ๆ คู่แข่ง
กันกับตำราแพทย์ศาสตร์ ตำราพระคุณยา ตำรายา แด่ตำราเทพยพงษ์
แด่ศุภาสัตต่าง ๆ แต่หนังสือเหล่านี้ก่เป็นชนิดที่จจะถือว่าเบญกว่าการมีได้ แด่ถึง
จะอย่างไร ก็ไม่ใช่การสำหรับชาติพม่า การเดินถรณ์นั้นเป็นเครื่องสำแดงเรื่อง
ที่เป็นอาการจริงของมนุษย์ถึงเป็นตัวอักษร เหตุฉะนั้นพม่าจึงพอใจดูครกันมาก
เพราะฉะนั้นถ้ายังได้ แก่ วิชาเดินถรณ์ให้ ตรงกับตัวความประสงค์ ของพม่าสนิทเข้าได้ อีก
เพียงใด ความชอบใจของมหาชนก็น่าจะทวีมากขึ้นเพียงนั้น เหตุฉะนั้นพอรู้ได้
ว่าความนิยมของพม่าในการดูคร ก็ไม่แตกต่างกับความนิยมของชาวยุโรป การ
พูดหรือดครร้อง (ชนิดพูดกับร้องผสมกัน) คงจะเป็น โครงแบบดครสำหรับเมือง
พม่าต่อไปในอนาคตอย่างในเมืองฝรั่ง

พระราชพงศาวดารพม่า

วิธีที่เล่นดนตรีในเมืองพม่ามันเปลี่ยนมามากเข้ามากเข้าหลายชั้นหลายชั้น เมื่อ
๕๕ ปีมาแล้ว ดั้งประกอบเช่นฉากเป็นขงที่ไม่มีใครเคยนึกเคยฝันถึงเลยที่เคย
ตัดทิ้งไม่มาบังคับดวงตกลางตามัน มักเบนนึกกลางถนนด้วยซ้ำไป บักเจ้าไม่
ไปหาแต่งขึ้นบงอย่างโกโรโกโสพอเป็นประวาร่วมแต่ รบวงดาชไปด้วยคนดูเท่านั้น
เป็นจบ (ท่านองดนตรีชาติวี) บัดนี้ดนตรีที่เล่นในเมือง มักเล่นกันในโรงปดูลื่นชั่ว
คราวเฉพาะงารหรือปดูลประจำไว้สำหรับเล่นให้คนดู แต่เกิดเก็บเงินค่าเข้าไปดูในโรง
นั้นหาด้วย เป็นดั่งที่ไม่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่บรมลัมระดัด แต่ดั่งที่แปลกที่ดูนั้น
ก็การใช้ฉากกัน ด้วยการดนตรีพม่าพอใจเจียนอย่างจีนฝรั่งแขกฉันโต วิชาดครพม่า
ก็ไม่เว้นไถ่เยี่ยงผิดจากวิชาพม่าอย่างอื่น ๆ ที่พอใจเขาอย่างแบบแผนข้างตะวันตกนั้น
แต่เฉพาะการดนตรี ก็มีใช้ทำให้เลวลง เพราะดนตรีพม่าอันจะเลวด้วย
จนไม่มีอะไรที่จะเลวลงไปข้างไหนได้อีกแล้ว

ตัวตนคัมภีร์พม่าเรียกมิงคะดะดอร์นั้น ^๘ เป็นปริตที่ถูกอารมณ ^๘ พม่าเป็น
 ชีวิต พม่าผู้ขายน้อยคนที่ลี้ภัยจะจำปากเปล่าตัวตามภาษาบาฬีไม่ได้ ^๘ ฝรั่งเศส
 พอใจแปลออกเป็นภาษาฝรั่งเศสตามจำนวนพระบาฬี ^๘ อ้างว่า ^๘ เป็นตัวอย่างกวีการอย่าง
 ดีที่สุดในพม่าทางพระคำสนา ^๘ แต่ที่จริง พม่าสวดลิตะปริตไม่เฉพาะแต่มิงคะ
 ดอร์ ^๘ ฝรั่งเศส ^๘ ไม่รู้ แต่แปลตรงกาถาภาษาบาฬีก็มีใช้กวีการพม่า

ชีวิตชีวาถูก แฉฉาชีวิต ๓๐ ซากิ ดังกล่าวแล้ว อันเป็นตัวอย่างเรื่องปกติ
ของพม่า นั้น ถิ่นสถอนศุภาติธรรม เพราะในจำนวนคนที่ไว้ คึกขานมาก จะเจาะ
ตั้งสถอนฉาของค้ หมอธรรมก็ ไม่เข้าใจ จำต้องซักนิทานทำเนียบให้ ชุ่มทราบ
แต่ผลก็ประดังค้จะให้ทรงจำธรรมะในเรื่องนั้น ๆ นิยมประพศิตตาม เพื่อบังเกิดคุณะ
ประ โยชน แก่ประชมชนเป็นที่ตั้ง เช่นเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ ยอมสละประ
โยชนคนอันเป็นถ้วนเอกะชนเพื่อเป็นคุณประ โยชน ต่อมหาชน กตัญญู กตเวที

เลขห้อง.....
 ชนตติยธารัง ถวณเฮมาทำเนียบเป็นนทาน อนึ่งนทานเหล่านันถวนเป็นนทาน

เลขหมู่ ๖๘.๗๒.

959.1

W 375W

2458 p. 13

เลขทะเบียน น. ๖๕. ๐๑๙๙๔๐ จก

ในอินเดีย เป็นการสวดแก่พุทธศาสนจารย์ แด่ศิษยานุศิษย์จะศึกษา ถ้า
ได้ ประพัตกับพระพุทเจ้า เพื่อลือศรัทธาประสาทะคุณให้บังเกิดให้ง่าย
เหตุฉะนั้น บรรดาชาติ หรือชาวทุกทั้งปวงนั้น ๆ ย่อมเริ่มด้วยกล่าววาทะ
หนึ่งพระพุทเจ้า เด็ดเจ็ดถ้อยณพระมหาวีหารเชตวันใกล้กรุงสาวัตถีหรือในกรุงมฤตดา
หรือในป่าแห่งใดแห่งหนึ่ง มีพุทธประสงค์ จะประทานพระ โอวาทแก่กันคนนั้น ๆ มิ
ให้ล้มเหลวพาละสลาย หรือเจรจาเบื้อ ๆ ปราศจากประโยชน์ หรือเย่อหยิ่ง
ในอันใช้เหตุเป็นต้น จึงได้ครุติทานนั้น ๆ เช่นเรื่องเสนาชาวกก็ตั้งพระ
ไทยจะให้นิยมในพิณเกษมระจาวิต ปลดใจจากเล่นที่ แด่สละกามะละธ ความ
ไว้วางใจก็ดื้อหยิ่งฝืนพอใจแปลไว้เป็นอย่างสำหรับให้ฝืนอ่าน เห็นวิธีพุทธศา
สโนบายสอนมนุษย์เขาสั่งชักนิทานทำเนียบให้เข้าใจง่าย ไทยเรามีอ่านในทศชาติ
ถมไป แต่นิทานต่อไปนี้เป็นของพวกไทยใหญ่ เป็นตัวอย่างปรกณานิตหนึ่งซึ่ง
ปนแท้แจ้งจริง เรื่องเชื้อพระวงศ์กระษัตริย์ แด่สถาปนาพระนครอันปรากฏใน
พงศาวดารไทยใหญ่แปลอยู่ ถึงมาจากไทยใหญ่พม่าก็อุปเอาเป็นของพม่าด้วย

พงศาวดารตะโก้งตันยิป

ในเบื้องต้นกำรพียงมีมหาครหนึ่ง ปรากฏนามว่าตะโก้งจา แต่ในหมู่บ้าน
ซอมีกอกอกอันอยู่เหนือพระมหานรนั้น ยังมียายกะต่ายคู่หนึ่งเรียกนามผู้ย่า
แตนางย่าเถ้า ยายกะตามีบุตรคนหนึ่ง นามลือกตะเรียต อยู่มาวันหนึ่งหนุ่มคนหนึ่ง
เข้าไปหาบิดามารดาบอกว่า “บิดามารดาเจ้าข้า บัดนี้ลูกโตขึ้นเป็นหนุ่มแล้ว แด่ลูก
ก็จนมาก ทำมาหาได้แต่เพียงพอที่จะเลี้ยงชีพลูกอ้มอาหารและนุ่งเสื้อผ้าประทังชีวิต
ไปเท่านั้น เพราะฉะนั้นลูกจึงมาขออนุญาตบิดามารดาที่จะลาไปยังเมืองคอกกะโล
(เห็นจะเป็นตักกะลีตาแห่งเรียนวิทยาในชาวก) เพื่อจะเรียนความรู้แลความฉลาด”
ท่านผู้เถ้าจึงกล่าวว่า “ดูกระต่ายรักเอ๊ย พ่อแม่ไม่สามารจรัดเจ้ามิให้ ไป
ได้ ถ้าเจ้าปราถนาจะใคร่หาความฉลาดแลความรู้แล้ว ก็ไม่มีอะไรจะพึงพูดได้
ด้วย เจ้าก็ได้ตั้งใจของเจ้าเสียตกลงแล้ว นอกจากบอกให้เจ้าไปจงดีอย่ามีภัยเกิด”

ดอกตะเริงจึงจากคฤหสถานบิดามารดาไปสู่เมืองคอกกะโล ผ่านมทวันแด
 มาหาสิ่งขจร ในที่สุดก็มาบรรลุมืออันมีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง มานพนั้นก็เที่ยวสืบ
 แฉวงหาอาจารย์ผู้ทรงสติปวิทยาการ เมื่อทราบแล้วก็ตรงเข้าไปสู่สำนักคณาจารย์
 นั้น แท้จริงคณาจารย์ผู้นั้นบริบูรณ์ไปด้วยสรรพความรู้วิชาการเป็นที่นิยมนับถือยำ
 เเกรงของมหาชนตล่อมมาก เดชะทรงความรู้ทั้งภายในทิศาภาค แลภายนอกตะภาค
 ไม่มีอันใดที่พระอาจารย์นั้นจะไม่รู้แจ้ง ดอกตะเริงก็ตรงเข้าไปหาถวายนมัสการ
 แลบอกนาม บอกบ้านเมือง ทั้งบอกอาการ แลความปรารถนาของตน ขอฟัง
 พระอาจารย์ผู้ทรงคุณพิเศษได้ โปรดเลี้ยงตนไว้เป็นศิษย์ จึงพระอาจารย์ก็จ้อง
 พิจารณามานพอย่างพิรุณอยู่ครู่หนึ่งแล้วจึงออกปากว่า “เจ้าใคร่อยู่ที่ไหนก็จงอยู่ที่
 นั้นเถิดอย่าไปข้างไหนอีกต่อไปเลย เจ้าจะอยู่ในกุฎีข้าก็ได้ ข้าจะให้อาหารแลผ้า
 นุ่งห่มเลี้ยงเจ้าเอง” ถัดกันนั้นดอกตะเริงก็อยู่กับพระอาจารย์ตามคำ แลทำงาน
 หนักไถ่หาอยู่แต่ในจังหวัดของพระอาจารย์ ในที่ตร แลในที่ลุ่ม ตลอดจนยัง
 ค่ายังคำ ไม่มีวันเว้นที่มานพนั้นจะมีได้ทำงานเลยแต่ตั้งวันเดียว แต่กระนั้น
 ก็ยังมีได้เรียนความฉลาดแม้แต่ลึกคำเดียวมาตลอดเวลา เมื่อเป็นอยู่เช่นนั้นมาได้
 ๓ ปีแล้ว มานพนั้นจึงมานึกแต่ในใจว่า “เรามาตกเป็นทาสอยู่เขารบ ๓ ปีเข้านี้
 แล้ว เราได้กินได้ ดื่มได้นุ่งได้ห่ม แต่พระอาจารย์ผู้ทรงวิชาความรู้หาได้สอนวิชา
 ความรู้ของท่านให้แก่เราแม้แต่ลึกอย่างใดอย่างหนึ่งไม่เลย เราหรือก็ต้องพัดพราก
 จากบิดามารดาเหมือนลูกนกถูกลูกกาอื่นจากรวงรังมาช้านานแล้ว ขรรคมดาก็ย่อมรัดถึง
 ยากจะใคร่เห็นหน้าอีก ประการหนึ่ง เราก็ไม่ได้ร่ำเรียนอะไรเลย จำเราจะขอ
 ลาพระอาจารย์ เพื่อให้เรากลับไปบ้านเดิมดีกว่า” ดำริหัดนั้นแล้วดอกตะเริงก็
 ไปถวายอภิวาท แลขออนุญาตพระอาจารย์เพื่อจะลากลับบ้าน พระอาจารย์จึง
 ว่า “เมื่อไม่มีเงินไม่มีทองเป็นพะดังแล้ว เจ้าจะได้ความรู้มาแต่ไหนเล่า แต่
 เราจะบอกสุภาสิตโบราณแก่เจ้าสักบทหนึ่ง จงจำไว้เถิด”

ไวน้องจึงหาพระราชลัทธิพระองค์หนึ่งขึ้นทรงราชย์มิได้โดย ต้องปล่อยให้ชิตถิ
 เพล็ดขึ้นผ่านพิภพ แลนางพญาองค์นั้นเป็นอัครราชินีไวน้อง จึงหาพระสวามี
 ลัทธิคนหนึ่งมิได้”

กาดังเลนามาตยราชมนตรีประชุมปรึกษากันอยู่นั้น สกตกระเรียตก็ตรงเข้ามาขึ้น
 ขึ้นตลิ่งแถวทาง โนนทางน้อยลึกครุใหญ่ ๆ แล้ว จึงถามว่า “นี่พากันเคียดแค้นร้ายใจ
 ด้วยเรื่องอะไรกันนักหนา” ด้วยสกตกระเรียตนั้นก็ถึงคำพระอาจารย์กล่าวไว้ว่า “ถ้า
 เจ้ายังถามปัญหาถามข้อเพียงใด เจ้าก็จะยังได้ คำตอบมากข้อเพียงนั้น” เสดนา
 บัดจึงบอกความเหตุที่ปริวิตก สกตกระเรียตจึงว่า “ดูข้าพเจ้าเข้าใจไม่ ว่า ทำไม
 ประชาชนในเมืองของทพูนจึงได้มาพากันถกถัวในการที่จะต้องเป็นพระราช แต่เมื่อ
 เป็นเช่นนั้นแล้ว เขาเกิดข้าพเจ้ารับเป็นพระราชครอบครองพระนครของท่านให้ท่าน
 เอง” เมื่อนั้นบรรดาข้าราชการมีท่านอรรคมหาอมาตยราชเสนาบดีเป็นประธาน
 ต่างก็พากันมีความชื่นชมยินดีเป็นอย่างยิ่ง ออกปากว่า “ดีแล้ว ๆ ๆ” ถ้าเช่นนั้น
 ก็ตั้งการอภิเษกนางพญาภักดีกับสกตกระเรียตมานพเป็นชายาสามี สกตกระเรียตก็
 ได้ เป็น พระ ราช ครอบ ครอบ พระ มหา นคร ะ โก้ง จา ตาม พระ ราช โอง การ ของ บรม
 กษัตริย์ดำรงไว้

เมื่อพระเจ้าสกตกระเรียตประทับอยู่ในพระราชมนต์เขี้ยวทองภายในพระราชนิเวศน์
 นั้น พระองค์หวลทรงพระอนุสรณ์ถึงศุภลัทธิที่พระอาจารย์ทูลถวายไว้ว่า “อย่า
 เห็นแก่อนาง งาม่งว นกเถย หากอยากยงชีพข้า โสภเจ้าจงสดวณ” แลทรง
 พระปรารภว่า “ถ้าภูมิดินตาโผงอยู่ ก็คงจะต้องตายเหมือนกับผู้อื่น ๆ ที่ต้อง
 ตายมาแล้ว ก็ต้องตรวจค้นพระราชมนต์เขี้ยวทองให้ทั่วโดยรอบคอบ แลระวัง
 ตัวโดยกวดขัน ถึงจะเห็นช้อยยากลำบากสักปานใดก็ตาม” ตามราชบณินา
 ณั้ พระองค์จึงประทับอยู่จนตลอด ๆ รุ่งทุกเช้าตรู่ก็ภาด ไม่พระหฤทัยทอดพระ
 เนตร ตรวจตราอยู่โดยเนียบแสดม ครั้นบรรลุนิติยาที่ ๘ พระองค์ ก็ทอดพระเนตร

เห็นนาคเลื้อยออกมาจากปลายเส้าพระราชมณเฑียรต้น ๑ ซึ่งมีได้ ในกตวงเบน
โพรงในคตอดคัน นาคค้อย ๆ เลื้อยกระตืบ ๆ ออกมาตอบคู้ว่าจะมีใครบังอาจมา
นอนเคียงองค์พระนางภูค้ำพิศวาสของคนอีกหรือไม่ เมื่อพญานาคเห็นว่าไม่มีใคร
อยู่ที่นั่น ก็จำแลงกายเป็นนครุณราชหนุ่มน้อย เข้าดูสัณนิษฐานดูสัณนิษฐาน
เกลี้ยวดยด้วยพระแม่อยู่หัวจนคตอดราชตรีกาต เป็นการเห็นได้ชัดว่า ถ้าพระ
เจ้าดอกกระเรียนทรงพระสัตยเศศว์ ยืนบนราชบัลลังก์ อาสน์ แม่คต้อย แต่ไม่กับัง
พระองค์ เลื้อยแล้วไชร้ พญานากก็คงผจญพระชนมชีพเสียเป็นแท้

อนึ่งเล่าได้ว่าวงโพรงกลางคตอดคันที่พญานาคเลื้อยขึ้นมาได้ นั้น เป็นกิ่งกระโดงคัน
สระควา หรือจัมบัก (จำปมา) ซึ่งงอกอยู่ในวนาลัย เมืองกุต (พม่าเรียกโมโคไกใน
จังหวัดบ่อทับทิม) แดพวกไทยใหญ่ว่าตอซุงดำคันจำปมาคันนั้นยังอยู่ ใคร ๆ
อาจจะไปก็ได้ดูจนกาดะทุกวันนี้ ในครั้งดึกดำบรรพ์นั้นว่ามีเทวดาใหญ่อันหนึ่งอยู่ณ
เมืองกุตมาเคยลงเล่นน้ำในนั้น แดภูผาซึ่งยังตั้งด้อมทเลสาบหลวงอยู่นั้น มีปล่อง
คูหาเป็นถ้ำถ้ำสำหรับพญานาคระราชอาศัยอยู่แต่ลัวยาคัน คนที่ซุดหาพลอยที่นั่นบาง
คนกล้าซนลงไปปล่องเหวถ้ำนาคระราชนั้น ยังได้เห็นรอยพญานาคเลื้อยผ่านถ้ำ
เป็นบั้ง ๆ ลงไป (ทำไมจะไม่เล่า ก็ว่าพญานาคอยู่ในนั้น) แต่ที่เลสาบหลวงที่
สำหรับพญานาคระราชเล่นน้ำนั้นหายไปไหนเสียหมดแล้ว ในว่าค้อยตร ๆ ขึ้นมาจากบัน
กลายเป็นท้องนาของราษฎร (บางทีแม่โพสพจะได้ รับมรดกพญานาคระราชอีกต่อหนึ่ง
บ้างคตอกระมัง) เล่ากันว่าคนที่ซุดดินลงไปตั้ง ๑๔ หรือ ๑๕ กำมา ยังได้พบเพชร
ทับทิมแสดพลอยต่าง ๆ กันบ้าง เชื่อว่าการที่มีอยู่ในนั้น ๆ เพราะแต่เบื้องดึก
ดำบรรพ์พญานาคระราชเคยลงเล่นน้ำในทเลสาบหลวงนั้น เพชรนิลจินดาเครื่องอา
ภรณ์ คงจะหลุดร่วงหลงเหลืออยู่จึงเป็นบ่อทับทิมมาจากนาคะทุกวันนี้ ในครั้งเมื่อกระ
นั้นพระราชไทยใหญ่ มักพอพระทัยหาระโดงกิ่งไม้ จำปามาทำเส้าพระตำหนักพระราช
บุตรี เมื่อเส้านั้นตากมาถึงปากหลุมที่จะบังคตอพระตำหนักก็แลดูไม่ตรง เหมือนเส้า

เรือนธรรมดาที่เคยเห็นคกระบังกระบั้งไปตามกิ่งกระต๊องไม้จำปาบ้าง ถ้าแดดผาดๆ ก็ทะ
ม้ายๆ กระนาบเลื้อย แด่เสานิดเช่นว่านี้ ยังเห็นได้ในตำหนักไทยใหญ่เรียกหอของ
พระบุตรเจ้าฟ้าเมืองมัต (โมเมียก) จนกระทั่งทุกวันนี้ (หอหรือตำหนักในเมืองมัต
ที่เวลานี้พังถล่มพังไหม้เสียในเวลาเมื่ออังกฤษกระโจนเข้าไปปกครองหัวเมืองพม่าตอน
บนนี้เอง) พลเมืองชาวเมืองมัตเคยเล่นสัตว์ผิงซึ่งตั้งอยู่ในเสาศักดิ์สิทธิ์ที่นั่น นับ
ถือกันขลังพิศเนก หน้าตำหนักหรือหอหลังนั้น มีเครื่องสักการะมาวางเกื้อหนุนอยู่ไม่
ใคร่ขาด เสาไม้จำปาอย่างนี้ และ ที่พญานาคราชเลื้อยขึ้นมาสู่ครุกระดัยาคัน
พระมณเฑียรทองของพระนางสุทนต์ทุก ๆ ๗ ราตรี แด่พญานาคราชพิฆาฏฆ่าไม่ว่า
ชายใดเมื่อมาปะนอนหลับอยู่ในห้องนั้น แต่ถ้ามองไม่เห็นใครก็จำแวงกายกลาย
เป็นครุณะราชเข้าสรว่มคอดพระนางสุทนต์ว่าดิฉันร่วมสวามีจะตั้งวาค้อยคุดคอดราชครีกราด

บัดนั้น พระเจ้าดอกกระเรียด กำความ ดับที่พญานาคราช ถอบมาไว้ในอุ้งพระหัตถ์
แต่มีได้ครัดแย้มพรายให้ ใครทราบเรื่อง ในระหว่าง ๗ วันข้างหน้านั้น เป็นพระ
ขรรค์กับพระแสงดาบให้ คมกล้า ตั้งพระไทยจะฟันฟาดพระยานาคราชให้ขาดออก
เป็นท่อน ๆ เมื่อถึงวันที่เจ็ดพระองค์ ทรงตัดคั่นด้วยใหญ่มาสองท่อนแอมไว้
เมื่อพระอรรคมเหษีบรรทมหลับสนิทแล้วก็ค่อยประจงวางไว้ พระกระดัยาคัน
สถาน ต่างพระองค์ แด่วางเขากะบือรดับทับไว้เหนือคั่นที่ตัดอีกชั้นหนึ่งแล้ว ปกร
ด้วยผ้าคลุมพระบรรทมจัดให้เหมือนอาการคนนอนอย่างแนบเนียน

ครั้นถึงวันขึ้นคืนแรมเดือนยี่สิบเก้าค่ำ พญานาคราชก็เลื้อยมาในโพรงเส้าพระ
หอทองเหมือนอย่างเคย แต่พอเยียบปลายเส้าไม้เดี๋ยวยกออกมาให้เห็นรูปดวงซึ่งนึก
ว่ามนุษย์ชายนอนเคียงพระนางอยู่แต่ก็โกรธตั้งเพลิงกาฬ แม้พญานาคราชจะขยด
ออกมาจากเส้าโดยด่วน แล่นที่ถึงเข้าชบกัดฟัดรบนั้น โดยเต็มกำลัง เขากะบือก็
เลี้ยบนับชั่วแฉวงพญานาคแน่น จะสับตัวอย่างไรก็หาหลุดไม่ พระเจ้าดอกกระเรียดก็
แกลงพระแสงดาบ โดดออกมาเจ็ดเจ็ดฟาดฟันพระยานาคราชตัวขาดสับเป็นท่อน ๓ ท่อน
โลหิตไหลดินสีพวยพุ่ง

เมื่อพระแม่อยู่หัวเสด็จขึ้นทอดพระเนตรเห็นฉนั้น ก็ทรงพระพิโรธนักแต่ในหทัย ว่า “อ้ายชายคนนั้นมันซัดเซมาแต่ไหนหนำไร ไม่ ได้ เป็นพระราชกรณียกิจบ้านเมือง แต่พอมันได้ เป็นภักษัตริย์แล้วไม่ทันไรก็ทรงศักดิ์ บังอาจมาถวายชีวิตคู่ชีวิตของกูเสีย โอ้อนิจจากกรรมเอ๋ย จะทำฉนั้นได้ก็เถาหนอ” นางพญาก็กทรงโอบอุ้มคัพพานาพระราช มาให้ราชบุรุษประจงถอกหนังออก แลพอกให้เสาค้ออ่อน แล้วพระราชทานเงิน รางวัล ๑๐๐๐ แถบ แลตรัสให้ราชวงศ์ถอกบุรุษอีกนายหนึ่งประจงเย็บถักหนังนั้นเข้า ให้ สันทัดเป็นผืนพระยี่พุ่มแด่พระเชนยสำหรับรับรองพระองค์แด่พระเคียรพระนาง แล้วพระราชทานรางวัลอีก ๑๐๐ แถบ แลทรงเล็ดอกเอาอัฐิพญานาคราชที่อนหนึ่งมาทำเป็น พระจุฑามณีปักพระเมาฬีประจำไว้ทุกวัน พระนางบรรทมแต่ในแผ่นพระยี่พุ่มหน้าค แลขับพระคิริระเกล้าแต่่นพระเชนยหน้าคนั้นเท่านั้น

อยู่มาวันหนึ่ง พระแม่อยู่หัวเสด็จไปเฝ้าพระมหากษัตริย์ ราชสวามีกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่ มีราชประเพณีอันหนึ่งของพระมหานครระโก้งจา คือเมื่อ ถึงวัน นักษัตรต้องกราบทูลถามปญฺชนา อันหนึ่งต่อพระมหากษัตริย์ อันเดิมพิชัยมังกูฎน พระมหานครราชาภิเศกแล้วใหม่ แลถ้าพระมหากษัตริย์เจ้าพระองค์ใด ตรัสตอบ แก่ปญฺชนานั้นมิได้แล้วไซ้ พระอรรคมเหสีผู้กราบทูลถามปญฺชนานั้น ก็ต้อง พิฆาตพระมหากษัตริย์เจ้าองค์นั้นเสีย มิฉะนั้นพระมหากษัตริย์เจ้าพระองค์ใดทรงพระ ปรินิพพานแล้วแก่ปญฺชนานั้นตกได้ต้องแท้แล้วไซ้ พระมหากษัตริย์เจ้าพระองค์ นั้นก็ พิฆาตพระอรรคมเหสีผู้กราบทูลถามปญฺชนานั้นเสีย พระผู้เป็นใหญ่ของจุฑาจะทรง ปฏิบัติตามประเพณีได้หรือไม่เถา” พระเจ้าสอกตะเรียกเสด็จพระหฤทัยตรัสว่า “พระ น้องเอ๋ยปญฺชนาอันใดเถาที่เจ้าจะถาม”

ขณะนั้นพระนางภูคาก็กราบทูลว่า “อไรเอ๋ย พันหนึ่งค่าเขาซัก ร้อย หนึ่งค่าเขาถัก กระตุกเจ้าปัก ช้องผมน้องรัก เสนมใจ”

พระเจ้าสอกตะเรียกไม่มีคำตอบที่จะพระราชทาน ก็กล่มเกล้ากระดึบกระด่า พระหฤทัย จนไม่สามารถแม้แต่จะเผยพระโอษฐ์ ตรัสว่ากระไรได้ ครั้นต่างดั่งนี้

งั้นก็กันอยู่ลึกๆ ใหญ่ๆ แล้วนางพญาก็กราบทูลว่า “ถ้าพระองค์ทรงแก้ปัญหานี้ให้ตกในวันนั้นได้ ข้าพเจ้าจะถวายพระอนุเคราะห์ให้ ข้าพเจ้าจะอนุญาตให้ พระองค์ทรงศึกษาอักษรคมหาอำมาตย์ราช เสด็จมาที่จันทน์นางผู้ น้อยบรรดาที่รับราชการสนองพระราชมารดาของพระองค์ อยู่ทั้งมณเฑียร ทั้งเหล่าทหารรักษาพระองค์ . แต่หม่อมหลวงเล็กในพระราชวัง หรือนักปราชญ์ราชบัณฑิตย ซึ่งทรงพิทยาของพระองค์ จนกระทั่งอาณาประชาราษฎร์ภายในพระนครหรือกระทั่งภายนอกพระนคร ทั้งชาวขอบเขต รัฐนิคมชะนะทบ่านนอกชอกนา สุดแต่ที่พระองค์ จะทรงหาญาใครนั้น ๆ ด้วย แต่ถ้าพระองค์ ทรงละเลยเสียมิได้ พระราชทานคำตอบแก่ข้าพเจ้าภายใน ๗ วันหน้านี้แล้วไซ้ ข้าพเจ้าจะขออาพระชีวิตพระองค์ เสียเต็มอน ข้าพเจ้ายังมีชีวิตอยู่จนได้กั้นนั้น แต่ถ้าพระองค์ ทรงแก้ปัญหานี้ล่วงตลอดไปได้ เมื่อนั้นไซ้ ก็ขอเชิญพระองค์ลงราชอาณาเขตให้ สิ้นชีวิตเสียเถิด”

พระมหากษัตริย์ ทรงพระดำริห์ แล้วทรงพระดำริห์ เสด็จสู่พระบัญชา แด่ ทรงบัญชา อัครคมหาอำมาตย์ ราชเสนาบดี มนตรีมุขตฤณ จนข้าราชการผู้น้อยกระทั้ง เลขาไพร่พลวง สุดแต่ที่ทรงพบปะใครก็เป็นรับสั่งตาม แต่ก็ห้ามผู้ใดผู้หนึ่งเคยได้ยินได้ ฟังปัญหานี้เช่นนี้ไม่ จึงไม่มีใครสักคนเดียวที่จะมีปริชาสามารถพอแก้ปัญหานี้ได้ พระเจ้าแผ่นดินก็ยังทรงพระวิตกหนักขึ้นหนักขึ้น ทรงท้อสงสัย คำนึงของพระอาจารย์ ที่ถวายมาตั้งร้อยเที่ยวพันเที่ยว จนแล้วจนเล่า ก็หาไม่โอกาสที่จะช่วยเสนาบิให้ทรงแก้ปัญหานี้ได้ออกได้ ไม่

ครั้นจวนวันจะสิ้นกำหนดเขตรับผิดราชการ ยายกะดาพระชนกชนนีของพระเจ้าดอกตะเรียดคือ ผู้ยาเถา แด่นางยาเถา ที่ตั้งฐานันดรอยู่ณบ้านมักกอกข้างเหนือพระมหานครตะ โก้งจานั้น ได้ ทราบข่าวเล่าลือว่าบุตรรักรของตนกลับมาสู่พระมหานครแล้ว แดได้ทรงยศเป็นถึงพญาหมากษัตริย์ เจ้าพิภพดินแดนทั้งปวงนั้น ก็ตกตลึงใจ ก็นึกว่าจะจากเหย้าน้อยของตนไปเยี่ยมเยียนเฝ้าแห่นถวายพระพร เหตุนี้ยายกะดา

จึงออกจากเคหะสถานแต่เช้าตรู่ เห็นยออ่อนหยดพิภพร่มรื่อยมาตลอดทาง เมื่อ
 สุริยแสงส่ายแล้วยายกะตาก็หยุดพักบริโภคาอาหารเข้าอยู่ได้ร่มไม้ใหญ่
 รัชขณะนั้นกษัตริย์พม่าจาก แดพระเลื้อเมืองทองเมืองเหมาพบกัน จึง
 ถึงเทวฤกษาคู่กันว่า “พระมหากษัตริย์ของเราพระองค์นี้ ถ้าเราไม่ช่วยอนุ
 เเคราะห์แล้วก็จะสิ้นพระชีพเสียเป็นแท้” พอแดเห็นต้องเข้าสวาททราบว่าเป็นใคร
 โดยทิวะญาณ เทพยะเจ้าผู้ทรงมหาศรัยศักดิ์ทั้งสองพระองค์นั้น กันฤมิตรพระ
 กายกดับเป็นกา บินมาจับต้นไม้ ท้ายกะตางันบริโภคาอาหารอยู่ไฉนนั้น เริ่ม
 สันทนกันต่อไป กาพระกษัตริย์เจ้าที่คร่ำว่า “เออพวungenเราจะไปหากินทางไหนดีหนอ”
 กาพระเลื้อเมืองทองเมืองตอบว่า “อ้อ ทำไมเล่าก็แห่งเดียวแต่เราต้องลงไปทีพระ
 มหานครตะโก้งจาไต นี่ลงไปหน่อยหนึ่งเท่านั้นเองจะมีที่ไหน” กาจำแดงองค์แรก
 ถามว่า “อโฮ ทำไมเราถึงจะต้องไปที่นี่เล่า” “เออ ดูเจ้าไม่รู้ดอกหรือว่า
 พระมหากษัตริย์แก้ปัญหานาที่นางพญาคำทถถามไม่ตก พวungenและเบเนวันดิน
 กำหนดที่เคารบ ๗ วันละ พวungenและเบเนวันดินเมื่ออยู่หวัคิตจะเอาชีวิตพระภักดีถาด
 พวungenและ เมื่อพระราชสันพระชีพแล้วเราจะได้เยื่อพระมั่งดังพระมหากษัตริย์
 เป็นไร เราจะได้แทะพระอัฐิพระมหากษัตริย์ ละเป็นไร” กาเทวดาองค์
 แรกจึงว่า “นางพญาคำทถถามนั้นหาเรื่องอะไรกันเล่า ดูเจ้ารู้ปัญหานานั้นหรือไม่”
 “ทำไมจะไม่รู้ รัช” เทวดากาองค์ที่สองตรัสตอบ “ดูข้านี้กว่าพวก
 เรารูกันหมดแล้วอีก พระมหากษัตริย์ฟาดพระแสงดาบพิฆาฏฆ่าพญานาคคู่รักของ
 พระเมื่อยหัว นางพญาจึงอยากตามพญานาคราชไปประระโลก หรือแก้แค้น
 แทนพญานาคราชให้ล่าสัตว์โรธ ที่ดูข้ารูนั้นหรือ ปัญหานาคนั้นว่า ‘พันหนึ่งคำ
 เขาก็ก’ ก็คือนางพญาจั่งราชบุษยดอกหนึ่งพญานาคราชออกซึกฟอกให้ด้ยาดอ่อนนุ่ม
 แล้วพระราชทานคำจั่งพันแถบนี้” ปัญหานาคอีกตนหนึ่งว่า ‘ร้อยหนึ่งคำเขาก็ก’
 นั้น พระนางตรัสให้ราชบุษยอีกตนหนึ่งเย็บอีกหนึ่งพญานาคราชนี้เป็นพระยัก ที่

พระนางบรรทมแด่พระเชนยที่พระนางหนุนพระเคียว แล้วพระราชทานคำจ้ำว้อยแถบ
 ละเป็นไร ปณณช้อท่ายว่า ‘กระตูกเจ้าบักช้องผมน้องรักเต็มใจ’ นั้น ก็
 เพราะพระนางรักพญานาคราชเสียแสนสุดสุดวัก จึงทรงเก็บเอาแท่งขี้ริ้วพญานาค
 ราชมาทำเป็นแผ่นบักช้องพระเกษาทรงอยู่เป็นนิตย์ เพราะพระเด่นหาอาตย์เท่านั้นเอง
 พระนางประพันธ์เอาเรื่องลับของพระนางเองมาผูกเป็นกาพย์ปัญาณาทูลถวายให้พระภัก
 ษาทรงแก้ ข้างพระมหากษัตริย์เชิญไฉนจะไปทรงทราบที่ไหนไหว พวกรู้เข้า
 ก็ชวนกัน ๗ พระมหากษัตริย์ ถึงที่ตายพระองค์นั้นคงจะต้องพิฆาฏในพวกรู้เป็นแน่แล้ว
 เราจึงควรจะไปกินพระมังสังพญามหากษัตริย์เด่นให้ร้อยใจ นาคเถิดเรามาไปเที่ยว
 บอกพวกพ้องกาของแฉวตมกันไปเถิด เมื่อไรจะได้มีโอกาศกินเนื้อพญามหา
 กษัตริย์สักครั้งหนึ่ง” ครั้นเท่านั้นแล้วกาดองเทพยเจ้าก็บินบรีอหายไป ฝ่ายยาย
 กะตางค์คอแข็งตกตึงฟังคำกาดอนทนกันเข้าใจ ๆ ความตระหนักแน่นแต่ต้นจนจบ ฝรั่ง
 พัง ๆ อ่านอดปากไม่ได้ สอดถามว่า “ยายกะตางค์เข้าใจความตระหนักแน่นอย่างไร
 ได้เพราะกาพูดกันภาษากายายกะตางค์เข้าใจ” ไทยใหญ่ผู้เจ้าของคำหวั่นหัวร่อเยะ
 ตอบถากถางว่า “ฮื่อ ! ท่านเห็นจะไม่เข้าใจ คนครั้งโน้นเข้าใจภาษาสัตว์หะท่านหนา
 จะบอกให้” ฝรั่งก็พยัก ๆ ยายกะตางค์อ้อมเข้ารับลูกขึ้นดวนเข้าไปในพระมหานคร แล
 ทูลถามพระเจ้าแผ่นดิน ถึงปณณช้ออะไรที่พระอรรคมเหษีทูลถวาย ครั้นเมื่อยายกะตางค์
 ได้ทราบก็ทูลคำแก้ปณณช้อบรรดาที่ได้ยินมาจากกาพูดนั้นทุกประการถวาย พระ
 เจ้าดอกกระเรียนก็ทักที่พระไทยทรงดำเหนียกไว้ อย่างแน่นอน

ครั้นบรรดุดัฒมะวาระบริเฑ พระอรรคมเหษีก็ขึ้นหยันตรงไปสู่พระราชมน
 เฑียรทอง กราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่ บัดนี้ถึงเวลากำหนดแล้ว
 เชิญทรงแก้ปณณช้อที่ข้าทูลถวายเถิด ถ้าทรงคิดตกแล้ว” พระราชาพระภักตร์
 เฉยครัดว่า “พระน้องอย่าทรงพระปรารมภ์ไปเลย พี่แก้ปณณช้อของพระน้องได้
 ตกถลอกแล้ว พี่ฆ่าอ้ายพญานาคมัน เป็นสัตว์เดรัจฉานตัวโปรดของพระน้อง ๆ จึงครัด

ให้ราชบุรุษออกหนึ่งฟอกถวายให้อ่อนนุ่ม แล้วพระน้องประธานรางวัลพันแถบ
แต่ตรัสให้ราชบุรุษอีกนายหนึ่งเย็บถักหนึ่งนาคันเป็นพระยัญแดพระเชนย ที่พระน้อง
บรรทมที่อยู่มากครั้น พระน้องประธานรางวัลข้างเย็บนั้นร้อยแถบ แดกระดุก
อ้ายพญานาคัน พระน้องยังทรงกระสันเป็นจุทมนั้นแม่พระจุพามังคละไว้ ไม่
มีเวลาห่างจากพระศรีโรเฟสได้ ถูกหรือไม่เล่าพระน้องเอ๋ย ” นางพญารักคร
เลี้ยวทรงพระศอกกราบทูลว่า “ ข้าแต่พระผู้เป็นใหญ่ถูกแล้ว ๆ เชิญลงพระราชอาชญา
พิราฎฆ่าข้าน้อยเดี๋ยวนี้ ”

เบื้องนั้นพระราชอาชญาว่า “ นางพญาใจร้ายเอ๋ย ตัวเจ้าดีเป็นนารีเซต แต่
ตัวเราเป็นบุรุษรัตนอันทรงศักดิ์ เราจะไม่ขอฆ่าเจ้า ด้วยเราเกรงทุกขโทษภัยในมหา
นรกในนาคะกาล แต่บัดนี้เราขอขาดจากภรรยาสามีเจ้า ตั้งแต่นี้ต่อไป
เมื่อหน้า เราต้องต่างคนต่างอยู่ฉันท์คนอื่นต่อกัน เชิญเจ้าไปตามยถาทางของเจ้า
เถิด เราก็จะไปตามยถาทางของเราเถาะตัว ”

นางพญากำราบลงแล้ว เสด็จทรงพระคาน้ำรดขึ้นไปสู่ห้องพระบรรทมฯ ขบอยู่
ตลอดทิวาวรรณ นางพญาเขาแต่ขึ้นขึ้นไม่ลงเลย ครั้นคำนึงถึงแต่คุณเห็นนาคะราช
ของพระนาง ทรงพระปราณาแต่จะใคร่ตามชู้รักไปในโลกนี้มีมิวายครวญ ครั้น
ย่ำदनหาดวงมีฉันทินดิกระยาม ผู้คนในพระราชวังต่างหลบดินทักกันสิ้นแล้ว พระ
นางพญาคำตรัสเรียกราชบุรุษคนเฝ้าพระทวารมณเชิญพระนางประทับเข้ามา ตรัสสั่ง
ให้ไปหาตัวทหารผู้รักษาประตูพระราชวังเข้ามาเฝ้า เมื่อทหารนายประตูเข้ามา
แล้วนางพญากตรัสว่า “ อยากจะเป็นพระราชอาหรือไม ถ้าอยาก ก็จะช่วยให้
ล้มประลังค์ แต่จงกำทาบของเจ้าเล่มที่ใส่พายอยู่นั้น กลับไปสู่เหย้าของเจ้า แด
ฆ่าตุกรักเมียรักของเจ้าให้ตายลงคาที่เดี๋ยวนี้เถิด ” ทหารรักษาประตูจึงถวาย
บังคมแล้วรีบไปสู่เหย้าของตน เห็นเมียกับลูกกำลังหลบดินที่ต่างคนต่างกอดกัน
กอดทั้งแม่แต่ลูก นายทหารก็ไล่ทันเสีย ๆ ใจไม่กล้าชักดาบออกทำร้ายได้ ตบ

หน้าหักกลับจากเรือนเข้ามาเฝ้ากราบทูลนางพญาว่า “พระราชอาณานิพัตถ์พัน
 กระหม่อม ข้าพระพุทธเจ้าเห็นบุตรภรรยากำดั่งนอนหลับดิ้นทอย่างไม่ประสา
 ข้าพระพุทธเจ้ากล้าทำเช่นนั้นไม่ไหวเสียแล้ว” นางพญาจึงตรัสว่า “ถ้ากระนั้น
 เจ้าก็อย่าเป็นพระราชอาชญาเลย” นายทหารรักษาประตูจึงก็กราบถวายบังคมลากลับไป
 ประจําหน้าที่ของตน มิชักง่วงหลับไป จึงนางพญาตรัสให้ราชวงศ์ดัดกระบวนของ
 พระนางไปปลุกภรรยาทหารรักษาประตูซึ่งคนนั้นเข้ามาเฝ้า เมื่อมาถึงแล้ว พระ
 นางภูค้ำตรัสถามว่า “ข้าจะให้กล้าไปฆ่าสามีแลบุตรเดี๋ยวนี้จะได้หรือไม่” แด
 ตรัสตอบไปว่า “ถ้ากล้าทำได้จริง นางพญาจะโปรดให้นางภรรยาทหารนั้นเป็นพระ
 ราชนิเฝ้ามหานครตะโก้งจา ภรรยาทหารรักษาประตูทูลว่า “ข้าแต่พระ
 แม่อยู่หัว ข้าพระบาทรับสนองพระเดชพระคุณได้” ทูลเท่านั้นแล้วนางนั้นก็ไป
 ควาตบตีลูกน้อยชาตเป็นท่อน ๆ แล้วหวนมาแทงผิวเสียสิ้นชีวิตอีกศพหนึ่งด้วย
 แล้วกลับเข้ามาเฝ้านางพญากราบทูลว่า “ข้าแต่พระแม่อยู่หัว สิ่งใดซึ่งมีพระราช
 เสด็จนี้ ข้าพระบาทได้ ทำสำเร็จแล้ว สามีแลบุตรของข้าพระบาท ถึงเวลา
 นี้ไม่มีอยู่ในโลกนี้แล้ว” (ไม่ต้องสงสัยว่าเรื่องนี้จะไม่ใช้ผู้ชายแต่ง)

เมื่อนางพญาได้ทรงสดับจึงตรัสว่า “ดีแล้ว ดูเจ้าจงเอาภาษาของตัว
 เครื่องประดับของตัว แต่งกายดูเจ้าเข้าแลเป็นพระแม่อยู่หัวแทนตัวข้าเถิด” นาง
 ภรรยาทหารเฝ้าประตูจึงก็รับพระบัญชาตลอดถึงการณ ที่พระนางเป็ด้องพระ
 ราชทานมาประดับกาย ตัวพระนางก็ทรงใช้ผ้าของนางภรรยาทหารนั้นแต่ง
 พระองค์ เมื่อเสร็จการแต่งกายแล้วนางพญาภูค้ำตรัสว่า “จงเอาตบของตัว
 เจ้าที่เบอน โดหิดเล่มนั้นพันตัว ข้าตัว ให้ตัวขาดตายเสียเถิด” ภรรยาทหาร
 เฝ้าประตูจึงก็ทำตามพระเสด็จนี้ พิษานุพระชนม์ พระนางภูค้ำเสีย แล้วตัวนาง
 นั้นเองก็ขึ้นไปสถิตบนอนถนบนพระเทวัญจตุรนต์เมื่อตอนคักคักดัง

ครั้นรุ่งขึ้นเช้า จึงอรรคมหาอำมาตย์ ราชเสนาบดี แลขุนนางผู้ใหญ่
 ผู้น้อยประชุมพร้อมกัน ประราภาว่า เมื่อวันวานนี้ดูพระกำหนดที่นางพญาถวาย

ปณฺธนาให้พระภิกษุต่างทรงแก้ ส้มควรจะพร้อมกันไปฟังดูว่า พระอยู่หัวทรงแก้
ได้หรือไม่ แลจะมีเหตุการณ์ต่อไปฉันใดบ้าง ครั้นต่างพากันมาถึงประตูพระ
ราชวังก็เห็นยังปิด (ใครเป็นผู้ปิดไม่ได้กล่าว เมียทหารนั้นกระมัง) ทั้งดวง
พระอาทิตย์ก็โด่งฟ้าแล้ว ต่างร้องปลุกทหารนายประตูเข้ามาเท่าไร ๆ ด้วยนี้คิดว่า
จะยังมีวันนอนหลับอยู่ ก็เจ็บหาย จำตกลงกันฟังประตูพระราชวังเข้ามา จึงเห็น
ทหารนายประตูนอนตายอยู่ ต่างตกใจรีบตรงไปสู่พระราชมนต์เขี้ยวทอง ถัดไป
ข้างในเห็นภรรยาทหารนายประตูแต่งเครื่องทรง นางพญานอนหลับอยู่บนแท่น ด้ายอาสน์
แต่ตรงพื้นพระราชมนต์เขี้ยวทอง พระนางภูคำแต่งพระองค์ อย่างไพร่ทอดพระกาย
พระโลหิต ไทรมันสิ้นพระชีพเดียวแล้ว จึงต่างพากันไปกราบทูลพระมหากษัตริราช
เจ้า ตามเหตุที่มีเหตุเหี้ยมเช่นนี้นั้น

พระเจ้าดอกตะเภามีพระดำรัสว่า จงเอาศพนางพญาไปเผ่าพระนาคี แล
พระอรุณออกดูก่อนเกิด มหาอมาตย์ ก็เรียกเจ้าพนักงานมาช่วยกันเผ่าพระนาคีเผ่า
พระอรุณออก ในนั้นเห็นมีลูกนาคน้อย ๆ ๒ ตัว ครั้นเอาตบตะกวดตักลูกนาค
ให้ขาด ก็กลายเป็น ๕ ตัวขึ้น ตัดชำทั้ง ๕ ตัวก็กลายเป็น ๘ ตัว ยิ่งดีพัน
หมายจะฆ่าลูกนาคขาดท่อนเล็กท่อนน้อยออกไปเท่าใด ก็ยังมีแต่เกิดลูกนาคตัวขึ้นอีก
เป็นอันมากเท่าที่ท่อนที่ขาดออกไปนั้น ๆ หาเป็นอันตรายไม่ จึงโปรยหิรัญไม้ม่า
เจ้าใจคัมภีร์ ตรีเพทแถมมณฑล ยะคำศัตร์บอกให้เอาไม้ฟ่า อันเป็นจวนอย่างหนึ่ง
ตอกเป็นตอกไม้สำหรับบูชาเทวดานั้นมาทำเป็นตะกวดหรือชำ ต่างก็ทำตามดังตะกวด
หรือชำติดไฟขึ้น แลเอาลูกนาคน้อย ๆ ขึ้นเผาบนเปลวไฟนั้นจนพินาศไปหมด เพราะ
เหตุนี้มหานครนั้นจึงมีนามปรากฏสืบมาว่ากรุงตะโก้ง (แปลว่าหัว ๑ หรือสัตว์ตัว ๑
เพราะนามตามภาษาพม่า แรกชาวอินเดียสถาปนาปรากฏสืบมาช้านานนั้น ว่ากรุง
หัตตินครประดิษฐานตามมหานครครั้งมหาอาระคะ อันเป็นคู่กันกับกรุงศรีอยุธยา
ในประเทศอินเดีย) ตันยัม (แปลว่าตะกวดตัว ๑) เพราะจะฆ่าลูกนาคน้อย ๆ

ให้ตายไม่ได้ จนได้ เอาขึ้นอย่างทีละตัวบนตะกั่วหรือชานขึ้นขึ้นมา เมื่อตกเป็นของไทย
ใหญ่แต่สมัยนั้นมา จึงปรากฏนามว่ากรุงตะโก่งตันย์มาจนกระทั่งทุกวันนี้

หนึ่งพระมหากษัตริย์มีพระราชดำรัสว่า “จงขุดหลุมฝังให้ลึกมาก ๆ แล้วจับเอาตัว
ภรรยาทหารเผ่าประตู่พระราชวังไปฝังเอาดินขึ้นฟ้าเสียทั้งเป็น แต่ศพนางพญากำนัน
ให้เอาไปฝังที่ตมถนมาชนกัน (คือหนทาง ๓ แพร่ง) เพราะถ้าไม่ทำเช่นนั้นแล้ว
นางจะกลายเป็นปีศาจร้ายมารบกวนล้างผลาญหมู่บ้านหมื่นเมืองใหญ่ทั่วราชอาณาจักร”
เมื่อคนขุดหลุม ดึกแล้ว เพชฌัญญูจึงจับตัวภรรยาทหารเผ่าประตู่
ไปฝังเอาหัวกับดินเอาดินขึ้นฟ้า แดกถนดินเหยียบย่ำลงไปทั้งเป็น ฤๅ ๆ จนมุดดิน
เป็นค่อมสูง ส่วนพระศพนางพญาก็จึงไปฝังถนหนทาง ๓ แพร่ง เกิดคันทิ้ง
แดงออกขึ้นจากหลุมนั้น พม่าเรียก คันทะเตโชก ไทยใหญ่เรียก คันทันนั๊ว
(คือขี้วัวนั่นเอง) แต่บางคนก็เรียกไม่ปะดะระวังบางคนเรียกมวกเมียนก็ (แปลว่าตอก
ไม้ ที่ค้ำตั้งเตและกะดืบแล้วออกด้วย)

กาพย์พม่า

เพลงขับนั้นเป็นเครื่องตำเตงการกวีของประชาชนเป็นอย่างที่ลุด แต่เป็นการ
ยากอย่างยิ่งยวดที่จะประติษฐ์รจนาให้ ไพเราะ เพราะการหัดหัดม แด
ใจเบา ประจำชาติพม่าตรง ๆ การแต่งกาพย์กลอนจึงทั้งคนมาดราอันเป็นคำรา
ของกาพย์นั้น ๆ เสียซึ่ง ๆ ขยากจะแต่งเอาอย่างไรก็แต่งเอาง่าย ๆ ตามใจ ทั้ง
พม่าทั้งไทยใหญ่ แต่การที่ฝรั่งจะจำต้องแปลเป็นภาษาฝรั่งนั้น ฝรั่งเองก็ทราบ
ว่าลำบากลำบากแทบใจขาดทีเดียว กระนั้นจะเอาคำไพเราะ ให้เหมือนรู ดึกเล่มอดยัง
เป็นคำในภาษาพม่าหรือภาษาไทยใหญ่ก็ไม่ไหว ที่จริงพม่ามีคำรา เป็นข้อบ่ง
ชี้มาดราคะกาพย์พม่า บอกจำนวนจึงจะคำประจำบาท แต่ก็บาทเป็นบท
ทั้งบอกก็คดอรับสัมผัสกันด้วย บอกคำสูงคำต่ำด้วย แต่พม่าชอบพูดคำราทำเอาแค่
ตามอำเภอใจเสียซึ่ง ๆ หน้า ไม่เชื่อต่อแบบแผน มีโยมอยู่ข้าง แต่ครู

ฟังกาพย์ที่แต่งเหลว ๆ หรือที่แต่งถูกต้อง เมื่อขับจนเป็นเพลงแล้วก็ไม่ได้ง่ายที่จะจับว่า
มันผิดกันอย่างไร ดีกว่าหรือเลวกว่ากันอย่างไร (เป็นธรรมชาติกาพย์ที่มีมาตรา
ประพันธ์ขึ้นไม่ใช่แต่งสำหรับกับมาตราเพลงแล้วบทนั้นแล้ว จะเป็นกาพย์หรือไม่ ก็ฟัง
อย่างเดียวกัน เช่นกลอนของสยาม ถ้าร้องเป็นลำซอกก็เหมือนกัน แต่งดีหรือไม่ดี
ถูกหรือผิดมาตรากลอน ก็ร้องได้) น่าจะเพราะเหตุนี้เองพม่าจึงไม่เคารพต่อมาตรา
คณะกาพย์ กาพย์ที่แต่งไว้แต่โบราณ พม่าเชื่อกันว่าไพเราะ ดีกว่ามีผู้พนธ์
ในบัดนี้ขึ้นสมัย แต่แม้กาพย์โบราณก็ทั้งถึงคะ หรือมาตราคณะกาพย์เสียโดยมาก
กาพย์โบราณขึ้นอยู่ข้างจะหลวม ๆ อยู่ด้วยเหมือนกัน

กาพย์ฉอเลาะต่าง

○ ○ ○ ○ —	ถ้าต่ำ
○ ○ ○ ○ —	ต้องสูง
○ ○ ○ ○ —	ถ้าต่ำ
○ ○ ○ ○ —	ต้องสูง
○ ○ ○ ○ —	ถ้าต่ำ
○ ○ ○ ○ —	ต้องสูง
○ ○ ○ ○ —	ถ้าต่ำ
○ ○ ○ ○ —	ต้องสูง
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○	ไม่จำกัด

○ ○ ○ ○ ○	}	ไม่จำกัด
○ ○ ○ ○ ○		
○ ○ ○ ○ ○		

ตัวอย่างของรจนาเป็นไทยอย่างถูกคณมาตราการพม่า

๑	สาวพม่านาชม	ด้วยส่ง่ากามม
	รัตนมพรพ	ด้วยชมพพร
	เลื้อครันมโค	ด้วยศอถอไอ
	วระถยวิถยวาว	แหวนเพชรน้ำชาว

ต่างหุดังดาวดอยหารยัย

นางฟ้าติถาตะถิบตะถิบ ขแง้หาตากะปริงกะปริง ขึ้นใจพิฤติกระติบกระติบ ๗

๑	พิศทรวงทรวงด้น	ทักทักฮักฮัก
	ครุ่นครุ่นไคร้ดม	คาตำชาคม
	คทะด้ายฟ้าแถบ	ค้องคาอุราแปด
	หิวใจรอนรอน	ดีด้อฮักฮัก
	ควงดมแม่แม่นชีวาเรียน	

นางฟ้าติถาตะถิบตะถิบ ขแง้หาตากะปริงกะปริง ขึ้นใจพิฤติกระติบกระติบ ๗

๑	อ้อนแอ้นเอนน้อย	โถมชแถมแถมช้อย
	อ้อนเรียวอ้อนแรง	กนัศรสดาติแดง
	ชายฟ้างแผ่นอน	น้ำคำร่าผอ้อน
	ยอมยากยอมตาย	หวังสดาติมาทหมาย
	หอนว่างหอนวายหอนคลายเด่นห์	

นางฟ้าติถาตะถิบตะถิบ ขแง้หาตากะปริงกะปริง ขึ้นใจพิฤติกระติบกระติบ ๗

- ๑ บุหรี่เจ้ามวน ยิงต๋มยิงต๋ม
 ยิงยวนใจวบ บุหรี่เจ้าต๋ม
 ยัวชวยชวณคย พันควันผุยผุย
 ยัวชวยชวณยิม หน้าเจ้าจันต๋ม
 ยัวชวยชวณตระโมโมมขึ้นเต

นางฟ้าถิตถิตถิตถิต ช้างห้าศากะปริบกระปริบ ขึ้นใจพิถีติกระติบกระติบ

ภาพยี่สาวพัก

○ ○ ○ ○	—	ถ้าคำ
○ ○ ○ ○	—	คั้งต้ง
○ ○ ○ ○ ○	—	ไม่จำกัก

○ ○ ○	—	ถ้าคำ
○ ○ ○	—	คั้งต้ง
○ ○ ○	—	ถ้าคำ
○ ○ ○	—	คั้งต้ง
○ ○ ○ ○ ○ ○ ○	—	๒ คำก็ได้

ตัวอย่างทองรงนาเป็นไทย อย่างถูกคณะมาตราภาพพม่า

- ๑ เส่ว้าต่อนนอนครวณ ดัน โดยโหยหวล โอ้ยเจียนต๋ม ชมชวณ
 โอ้มองชเว โฉนหางเห หรือตัตตเด่นห์ ทั้งมะเม เลี่ยนแต่วให้รทมมิตมคเน ๗

- ๑ ยี่นักรทักจิต เทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ ไม่โปรดช่วยชีวิต
 หรือเทวา หลงคอยหา พืชเวธา นักรักธา แล้วยหนอไปคอยพิเมืองฟ้า ๗

๑ ยามกินเขื่อนกิน ก่นวโยคโคกถวิด ผ่านเงี้ยวเงี้ยวแดน
ถึงยาใจ ไปหนไหน ดูตัวโกถ ดัดน้องได้ เจียวหรือมองเวกุธาตย์ ฯ

๑ ถึงเกลียดถึงชัง ถึงบึ้งทั้งหวัง เชื้อคิดถึงความหลัง
มั่งเกิดชี่ เคยร่วมฤดี เคยกระจุกะจี้ เคยปราณี เยียดตายเนกคัตต้ายาวรี ฯ

๑ เคี้ยวถ่อนนอนครวญ ตื่นโดยโหยหวด โหยเจียนสลับขบชวน
ไอ้มองชเว ไฉนห่างเห หรือสัดตัดเน่ห่ ทั้งมะเม เลี้ยวแล้วให้รทมมีดมคเน ฯ

ไทยใหญ่ก็แอดกาพย์ประพันธ์ทำนองเดียวกันกะพม่านั่นเอง ไทยใหญ่ที่ปน
กะอังกฤษรจนาได้ลอกกาพย์ก็พอใช้ แต่เพลงขับเสภาว่าดาดสยามมาก แดร์้อง
เพลงก็เสภาว่าดาดสยามมาก ขบวนการก็แล้ว ดิยามยกเป็นยอใน โดกซึกควัน
ออกหรือแม่แต่ซึกควันตกด้วยซ้ำไป เพราะภาษาก็คือเสียงสูงต่ำเป็นเพลงอยู่ใน
ตัว ทั้งมาตรากาพย์ก็หลายทำนอง (แท้จริงมาตราว่ากาพย์ประพันธ์ ในภาษา
สยามได้มาหลายประเภท คือได้ถกฉันท์ได้มาจากมคธภาษาของอินเดีย โคตง
เห็นจะได้จากจีน ถกฉันท์นั้นเกิดจากกาพย์หรือเพลงดอกสร้อยพินของไทยเองแต่ดึก
ดำบรรพ์ อย่างไทยใหญ่ มาประดิษฐ์ให้ไพเราะขึ้น ถ้าคนแต่งรู้จักเพราะ
แตรรู้จักใช้คำให้กินความได้ ดึกได้กว้างแต่เดียวฉันท์จับใจได้ ถึงกาพย์ฝรั่งแล้ว ก็
เพราะกว่าฝรั่งมาก) คณะในมาตรากาพย์ของไทยใหญ่ก็ทำนองเดียวกันกะพม่า
บาทละ ๕ คำนั้นใช้ซ้ำ แต่ ๕ คำก็มีมากเหมือนกัน บาทต่างๆ ๕ บาทนั้น
บางทีก็ยาวบางทีก็สั้น ตามฉันทลักษณ์หรือความพอใจ ของนักนิพนธ์ หรือหมอลำที่จจะรจนา
แตรขับแอด คำทำยในบาทคั่นแต่คำทำยในบาทที่ ๒ คด้องกัน ทำยบาท ๓
คด้องกันได้ ไม่คด้องก็ได้ ทำยบาทที่ ๔ แดบาทที่ ๕ มักคด้องกัน แต่ไม่คด้อง

ก็ได้ รวมความอยากจะคล้องหรือไม่คล้องก็ได้ตามใจ แต่คล้องได้ชักให้เพราะขึ้น
 แด ๘ บาทมีกัณเฑาะว์แต่บางที่ ๘ บาทเป็นบทกัมบาง แดน้อยบท แดเลี้ยงดังคำ
 กัมกับบังคับสำหรับให้เพราะ ถ้าคำท้ายบทต้นคำ บาทถัดมาต้องให้สูง
 แต่ธรรมชาติของไทยใหญ่พอใจแต่งนอกแบบแต่ชอบใจตามใจ หรือชอบคำก็พอใจ
 เค็มเพื่อให้แอวดัดด้วยเพิ่มกาพย์ที่ประพันธ์ การขับเพลงแอวดังนั้น ในหัวเมืองลาว
 ฝ่ายสยาม ขับกันเพราะๆ มาก ผิดกันเสียงเคล้ากระซิบบ้างกระแค้นบ้าง แต่มา
 ตราภาพของลาวฝ่ายสยามจะอย่างไรยังมีได้สืบสวน

ภาพลักษณ์ของไทยใหญ่

๐ ๐ ๐ ๐	—	ถ้าคำ (๕ คำก็มี)
๐ ๐ ๐ ๐	—	คำสูง
๐ ๐ ๐ ๐	—	(ถึง ๗ คำแต่ไม่คล้องกันก็มี)
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	—	ถ้าคำ
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	—	ต้องสูง (ไม่คล้องก็มี)
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	—	ถ้าคำ (คล้องกะบาท ๕ ก็มี)
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	—	ต้องสูง (ไม่คล้องก็มี)
๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐	—	(คล้องกะบาท ๖ ก็มี)

ตัวอย่างถองรจนเป็นไทย อย่างถูกมาตราคุณภาพ ไทยใหญ่

- ๑ เดี่ยวแรงหลงปอง นอกไล่ในหมอง ดำรักมักคอง รุ้ใจน้องเดียวด้วยอย่างวงเตย
 เสียตายโฉมเกิดโฉมเกิดคนักเหวญ ใจนุชสุดเขยช่างดำเด่นดำ
 ใครขึ้นหลงรักก็มักหลงถล่ำ เจ็บแล้วไม่จำก็ใช้ชายคนเคย ฯ

๑ ตามคมเหมือนหงาว เหมือนน้องผ่องขาว แต่คมเหมือนดาว ใคร

หลงสาวก็เนื้อเควระห์ของชาย

ยิ่งรักมากก็ซำมากแค้นมาก อยากเห็นเห็นหน้าไม่กล้าออกปาก
 เพราะเกรงจะถามถวนชวนงอแง ชื่นชมดชมข้อยอ้อยอิ่งก็ทงแสนยาก ฯ

คิดกันขึ้นมากกว่าคนมีจิตวิริที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนาคนอื่น แม้จะยังคงเป็น
สัตว์เดรัจฉานเหมือนกัน ก็น่าเวทนากว่าจำพวกอื่นมาก เหมือนสุนัขให้บ่อก
แบกหรือร้องดังตวาดไปตามประสาหมาเป็น ก็ยังน่าเอ็นดกว่าหมาตัวที่เขาแต่กระตัก
หางเฉย ๆ แรกเมืองที่จะไปเที่ยวในเมืองพม่า ถ้าพูดภาษาพม่ากะจะต้องกะ
แปลงติดตัวไปด้วยแล้ว คงรู้สึกความพอใจ แต่ถ้า ๆ เกือบจะทนง
ตัวได้ว่าเป็นพวกสมาชิกของพวกเจ้าหน้าที่พม่าเมตตากรุณาอุปถัมภ์บำรุง ถ้า
พม่ามาพูดอะไรด้วย ตอบได้แม้ผิด ๆ ถูก ๆ เป็นภาษาพม่าถึงตัวไม่สู้จะเข้าใจ
หรือพม่าจะไม่เข้าใจก็ไม่สำคัญ ขอแค่ให้ ได้ พูดแล้วเป็นได้ความเห็นข้างดี
ในพวกพม่า หนังสือที่มิดเดิล เซ.อี. บริเซดแต่งไว้ว่าด้วยวิธีเรียนภาษาพม่า
ได้พิมพ์ที่โรงพิมพ์บริติชเบอมาเปอร์ต เมืองย่างกุ้งนั้น . เป็นหนังสืออย่างดีใน
การที่จะเรียนภาษาพม่า ของคนรู้ภาษาอังกฤษแล้ว

ตอนที่ ๕ ปรีโยธานะคำนึ่ง

เมื่อเราได้อ่านพงศาวดารพม่าทราบเรื่องแถบราบลุ่มขณะจาริชาติพม่า มาตั้งแต่
ต้นดึกดำบรรพ์กระทั่งจบลง ปางบ้านเมืองของพม่าตกเป็นของอังกฤษจึงบรรลุความ
เจริญ แต่ตัวพม่าเองกลายตกเป็นขดของอังกฤษปรบกันของพม่า มาจนกระทั่งทุก
วันนี้จนทราบใจกระจ่างแล้ว เราก็คงรู้ว่าพม่าหนักคือขอมแขกอินเดีย แดชาวริเบต
ผดมกันบนเป็นชาติชน แดเมืองพมานั้นเล่า ก็มีมนุษย์ชาติดำคัณรคน
กัน ๓ ชาติ คือ พม่า มอญ แดไทยใหญ่ ผดมพันธ์กันบ้าง แยกเป็นเหล่า
อยู่บ้าง รวมเป็นเจ้าของประเทศอยู่ด้วยกัน แต่อำนาจราชิปัตย์ในชั้นปลาย ๆ
ตกอยู่แก่พม่า แดในชั้นหลังต่อมาขุมคัณรนั้นก็ยังปนพันธ์แขกอินเดีย จีน แดฝรั่ง
เกิดเป็นมนุษย์พันธุ์ทางแซมขึ้นใหม่อีกจำพวกหนึ่ง พมานับถือพระพุทธศาสนาบนถือ
ผี แดจริยวัตรมัยดาามาก ทั้งเป็นชาติเก่าแก่มากไม่ยอมแด้มไทย แต่ความ

คิดความประเพณีอย่างเก่ามาก เด็ดตามสมัยไม่ไหว เถยปลงเปลี่ยนจน
 ลี้บ้านเมือง มีพระเจ้าแผ่นดินที่ ๆ อวดครมาอุบัติ ที่ควรเชิดชูพระนามาภิไธย
 คือ ๑ พระเจ้าอโนรธา มังนั่มหาราช ๒ หงส์ดำตันคำคือพระเจ้ามังตราตะเบงชเวตี้
 ฉายาพระเจ้าชนะสิบทิศ คือบุเรงนองยกยอคินนรธา มหาราชแปด พระเจ้ามหา
 ธรรมราชา น่าจะเผยแพร่พระบารมีเป็นมหาราชขึ้นที่อนุชาธิราชสันตติวงศ์ แต่หากมี อุบัติ
 เหตุตามกทาพระชนมายุให้สั้นเสีย แต่ ๓ พระเจ้าอโศกของพญามหาราช มหาราช
 ทั้ง ๓ นี้ก็ถึงเกียรติยศพม่าปรากฏแก่ตาโลก โดยรบวนพอพระไทยในการทำศึก
 ราวับารปหัวเมืองข้างเคียง แต่มหาราชองค์ท้ายคือพระเจ้าเมณฑมินทร์ที่เคารบ &
 นั้น เป็นมหัศจรรย์ที่ ไม่โปรดการทำสงครามเลย แต่โปรดทาง
 ทนบำรุงบ้านเมืองเต็มตามพระดำริทรง แม้หากษัตริย์ที่นับเป็นองค์เอกในพม่า
 ทั้ง ๔ หรือ ๕ พระองค์นี้ ก็ยังไม่สามารถจะทำให้เมืองพม่าแผดเมืองพม่าบรรล
 ความเจริญสมบูรณ์ได้ จนกระทั่งเสียพระนครแก่อังกฤษแล้ว จึงประเทศพม่า
 พังอย่างเข้าสู่ความเจริญอย่างมหัศจรรย์

เมื่อเช่นนั้น ก็หาเราจะอดคิดไม่ได้ ว่าเพราะเหตุอะไรหนอ เป็นปัจจัย
 มาตามต้น พม่าจึงไม่สามารถจะทำการบ้านเกิดเมืองนอนของตนเอง พดเมือง
 ของตนเอง ให้เจริญโดยกำลังได้ แล้วเหตุใดหนอ ส่วนอังกฤษดีไฉนกว่า
 ให้ได้ โดยรวดเร็วเล่า

พดเมืองพม่าก็เป็นพดเมืองอย่างดี เคารพบุรพจารย์ มีบิดามารดาเป็นชาติ
 รู้จักปกครองตนเองรบวนเล็กแก่บ้าน เป็นผู้คุ้มครองหมู่บ้านของตัวเองโดยถ่า
 พัง แต่ประเพณีดีโดยมาก เช่นไม่พอใจเสัพเครื่องเมา ไม่ดื่มเหล้าใน
 การพนัน ผู้ที่ไม่ต้องการเล่าเรียนมีพดเมืองอ่านหนังสือออกมากกว่ามนุษย์ ในสุวรรณ
 ภูมิปัจจุบันประเทศชาติอื่น ๆ หมด แต่หากดำหรับตัวเราหรือความรู้ ครูอาจารย์
 ไม่มีจะสอนกันไปได้ ถึงไหนจึงรู้ เพียงเท่าที่เรียน นับถือพระคำสอนก็จริงใจ
 เห็นพยาน ที่พระพุทธรูปพระวิหาร แดพระเจดีย์ สถานที่ โบราณไม่มีใครกล้าซุก คืบ ทำลาย

โดยโลกเจตนา ทั้งรู้ว่ามกัทธิพยฝังไว้ภายในเป็นพุทธานุชาโดยมาก แต่แม่
ภรรยา พม่าก็ยังหมกมุ่นอยู่ตามธรรมดาที่จะทำบ้านเมืองแลประชาชนชาติของตนให้เป็น
ได้อย่างอังกฤษเขาทำให้อยู่กันเอง

พม่าแลอังกฤษต่างก็ล้วนเป็นมนุษย์มีอวัยวะอย่างเดียวกันนั่นเอง มันต้องมี
เหตุจึงข้างหนึ่งทำไม่ได้ แต่อีกข้างหนึ่งดีทำได้ แต่เหตุนี้คืออะไร น้าวร แต่
จะรู้ได้ ก็แต่ต้องคิดตรองกันเอาเอง คงไม่ใช่เพราะผิวดิน แลเพราะเกิดใน
เมืองหนาวหรือเมืองร้อน แลคงไม่ใช่เพราะศาสนาพระพุทธรูป หรือพระพุทธรูปศาสนา
ต่างให้มัน ๆ แท้

ถ้าจะคิดทางธรรมะอย่างสูง ถือว่าสัตว์โลกจะเป็นอังกฤษหรือพม่าก็ต่างเป็น
มนุษย์เช่นกัน รัฐบาลพม่าหรือรัฐบาลอังกฤษก็ดีกว่าชุมชนหมกมุ่นเช่นกัน เป็น
อิสระภาพหรือเป็นขบถ ดุเดือดทรพย แลชีวิตประชาชน มีอยู่ประจักษ์ปรากฏเป็น
สุขโดยสวัสดิภาพแล้ว ก็เป็นผลอย่างเดียวกันกระนั้น พม่าน่าจะน้อยใจหรือไม่
ที่ตัวองคกเป็นเช่นบนอยุ่ด้วยกัน ก็น่าจะเห็นว่าน่าจะน้อยใจอยู่บ้าง อังกฤษได้
เมืองพม่า มีช่องให้อังกฤษใช้คนอังกฤษมารับราชการปกครองได้เลี้ยงชีวิตอย่าง
อุดม โดยได้ดินจ้างในเมืองพม่าหรือของพม่าอำนวยความสะดวก นั้นก็เป็นธรรมดา
เมื่อพม่าทำเองไม่ได้แล้วให้เขาทำ ก็ต้องให้เขาเห็นใจเขา ถ้ากระนั้นข้อ
อะไรเล่าที่พม่าน่าจะน้อยใจ เห็นง่าย ๆ ก็ ๓ ข้อ คือ ๑ พม่าเป็นเจ้าของบ้านเจ้าของ
เมือง แม้คนที่มีความสามารถเสมอกับฝรั่ง ไม่ได้ได้รับความอุปถัมภ์ไว้หน้า
เสมอกับฝรั่ง ๒ นอกจากค่าจ้างทนายที่ไปเป็นเงินเดือนเบี้ยบำนาญแล้วค่าใช้
จ่ายราชการแล้ว เงินแผ่นดินพม่ายังเหลือ แต่เงินเหลือไม่ได้ตกอยู่บำรุงเมืองพม่าเอง
หรือไม่ได้ตกหาซื้อหาอย่างไร บรรดาจะเป็นรัฐบาลปะทะนโยบายเชิงเฉียดคืบแจกพด
เมืองทั่วไป แต่เขาไปอื่นเสียดีกว่า แล ๓ แม้พม่าจะมีผู้ที่สามารถ แต่ก็ไม่ได้
สามารถจะจัดราชการในบ้านเมืองของตนเองให้มีคุณเทียมเท่าชาติอื่น ๆ ที่คงเป็น
เอกราชมีอิสระภาพจะทำได้ เพราะตัวองคกเป็นขบถเสียแล้ว เช่นจะมีทหาร

บกทหารเรือของตัวเองที่ติดไว้ รักษาชาติบ้านเมืองเป็นต้นบ้างก็มิได้ ถ้าอังกฤษ
จะรบ^๕แย่งพม่าเขย^๕เต็มอากาศกระคนอังกฤษ แลอย่าริบนเอาเงินแผ่นดินพม่าไป
เป็นอาณาประโยชน์^๕เลย แต่บำรุงพม่าเองแล้ว คนอื่นก็นำจะยกเหตุช่วย
น้อยใจแทนโดยส่งสารพม่าได้น้อย หรือไม่เคย แต่แม้กระนั้นพม่าเองก็น่าจะยัง
ไม่วายน้อยใจอยู่นั่นเอง เพราะอะไร เพราะตัวยังเป็นปลุกชนค้ำคงตกเป็นเชลย
จอดโทษมนั้ไปทีไหนไหนเล่า

แต่ก่อนพม่ามีรัฐบาลพม่า อันทรงอาญาสิทธิ์บ้านเมืองไม่เจริญ ครั้น
บัดนี้บ้านเมืองเจริญขึ้น แต่ก็หาใช่เพราะเปลี่ยนวิธีรัฐบาลเป็นประชาธิปไตย
รัฐบาลอังกฤษก็ทรงอาญาสิทธิ์ใน^๕เมืองพม่า ทำนองกษัตริย์พม่านั้นเอง ความ
เจริญของบ้านเมือง แลสวัสดิภาพของประชาชนพม่า ไม่ใช่เพราะประเพณี
รัฐบาลแปลกอย่างใหม่ แม้กระนั้นบ้านเมืองพม่าในทุกวันนี้ก็เจริญขึ้น ประชา
ชนพม่าก็เป็นสุขโดยสวัสดิภาพขึ้น ก็นั่นแหละเพราะอะไรเล่าเป็นเหตุ

แม้ถ้าบุญของเมืองพม่า มีผู้มีบุญญาธิการบรรดาอวดทรงมาเป็นมหาษัตริย์
พม่า ดึกว่ามหาษพม่าทั้ง ๔ หรือ ๕ พระองค์ ดังพม่าเคยมีมาแล้ว แล
ดีเท่ากระรวมราโชบายของ รัฐบาล อังกฤษ ที่จัด ราชการ เมืองพม่าให้ เจริญได้ อยู่บัดนี้
มาอยู่บัดนี้ในเมืองพม่า แต่ก่อนเสียกรุงแก่อังกฤษนั้นแต่ไร^๕ มหาษผู้มีบุญ
พม่าพระองค์ ที่ว่านั้น จะสามารถทรงทูลบำรุงกรุงพม่าให้วัฒนาการเต็มออังกฤษ
จัดบ้างได้ หรือไม่ได้ ถ้าทรงแลพุดกันที่จริงใจแล้ว ดูเหมือนจะต้องตอบว่า
ไม่ได้ อยู่บัดนี้เอง นอกจากต้องมีเวลาดูด้วยอีกราว ๕๐ ปีล่วงมาก่อน ก็
เพราะเหตุใดเล่า เหตุที่ต้องตรองถึงจะเห็นเท่านั้นเอง

พระมหาษัตริย์ พระองค์ เดียว ไม่สามารถจะปกครองมหาราชอาณาจักร พม่า
ใหญ่โตเท่านั้นได้ อย่างน้อย ๆ ก็ต้องมีเสนามาตย์ ราชบริพารต่างพระเนตร พระ
กรรณเท่าจำนวนเจ้าพนักงานอังกฤษที่ใช้ ราชการปกครองเมืองพม่าอยู่บัดนี้ ไม่

ต่ำกว่า ๑๕๐๐ คน พระเจ้าพม่าจะหาคนพม่าเช่นนั้นที่ไหนได้ นอกจากจะมี
ผู้ มีบุญกิริยาดังชาวเป็นเทวดาเหล่านี้จึงได้มาในเมืองพม่าเป็นสหชาติ พร้อมกัน
พระบารมี เหมือนเมื่อพระรามอวตารตามมีในนิทานนั้นดัง พัน ๆ คน

ถ้ากระนั้นพระเจ้าพม่าจะจ้างคนอังกฤษมาจัด เหมือนรัฐบาล อังกฤษไม่ได้
หรือ เมื่อตรองไปยังเห็นสุดวิสัยจะตอบว่าได้ อยู่คนเดียว เพราะความตั้งใจของ
ฝรั่งที่จ้างมาน่าจะเห็นแต่แก่ดินส้าง ไหนจะเหมือนกันกับคนที่ทำราชการสนองชาติ
ของตัวเองอยู่เป็นธรรมดา มาตราว่าบางทีอาจจะดีขึ้น กว่าถ้าพึ่งขุนนางพม่าหัด
หุ้หัดคานาและทำเองบ้างจริง แต่น่ากลัวจะส่อเหตุให้เกิดภัยอันตรายแก่เอกราช
เมืองพม่าได้ ง่ายเข้า บางทีจะกลายเป็นจ้างเขามาทำลายเอกราช มากกว่า
มาเป็นราชาวัยะต่างพระเนตร พระกรรณพระราชพม่าเองก็ไม่ได้

การที่เป็นดังนี้ไม่เพราะคนชาวกับคนเหลืองดอกหมอง เป็นเพราะเหตุอื่น เพราะ
คนที่ทำการราชการเอาดีได้อย่างอังกฤษจัด ต้องประกอบด้วยองค์คุณ ๔ ประ
การ คือ ๑ มีวิชาความรู้ ๒ ฝึชชอบทางใดเสียทีตามสมัยที่โลกดำเนินไปอย่างสามารถ
๓ มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ๔ ซื่อสัตย์สุจริตโดยกตัญญูรู้สงวนศักดิ์ แด่ ๕ เป็น
ที่ไว้วางใจของรัฐบาลได้ รัฐบาลอังกฤษมีคนอังกฤษที่ประกอบด้วยองค์คุณ
เหล่านี้เหลือใช้อยู่เนก คนเหล่านั้นเมื่อไม่มีงานทำสมัครวุฒิก็มัแต่จะคอยคอยให้
รัฐบาลอังกฤษรื้อนราคาญ เมื่อมีโอกาศจะต้องจัดราชการเมืองพม่าก็เรียกมาใช้
ได้ทันที ดังหลาย ๆ เท่าที่ต้องการ ได้ประโยชน์ทั้งช่วยให้คนอังกฤษมีงาน
ทำสมัครวุฒิตัดความร้อนใจลงได้บางส่วน ยังมีตัวคนที่สมควรจัดราชการทางนี้
ได้แต่มีประโยชน์แต่ส่งประสงค์ด้วยทันที ฝ่ายคนพม่าแม้จะมีคนมีสติปัญญาอยู่บ้าง
แต่ก็คองน้อยนัยน้อยหนา เพราะมาตราว่าสติปัญญาพู้ขึ้นได้ด้วยทรงคุณวิชาความรู้
แต่ข้าราชการก็จริงอยู่แต่ แต่ทว่าธรรมดาคนพม่าแต่กำเนิดเป็นพิน แต่ผู้ ทรงวิชา
ความรู้ ๒ ฝึชชอบทางใดเสียทีตามสมัยที่โลกดำเนินไปอย่างสามารถนั้น ไม่ต้องส่ง

ล้ายเลย ครั้นนี้ พม่าหาเท่าจำนวนที่ต้องการไม่ได้ เป็นแต่ ทั้งยังลำบาก
 อีกหลายประการ ที่ยังมีตัวเล็กน้อยแล้วก็ยากจะหาได้ คือฉลาดแต่ไม่มีความรู้
 หรือมีความรู้แต่เขลา หรือมีทั้งความรู้แต่ความฉลาดสามารถแต่โกง ไม่เชื่อ
 ล้ายลัทธิ โดยกตัญญูรู้ถึงวงศ์ศักดิ์ แต่ไม่มีคนบริบูรณ์คุณธรรมแต่ทั้ง ๓ ประการ
 ก็ยังสำคัญที่ของเป็นที่ไว้ วางพระราชหฤทัยของพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ต่างพระเนตรพระ
 กรรณอีก ข้อนั้นก็ใช่ง่าย เมื่อการดำค้มตามธรรมเนียมพม่ายังเป็นอยู่
 อย่างเดิมของพม่าทราบโต การที่พม่าทำไม่ได้เหมือนฝรั่งทำ เพราะพม่าไม่
 มีข้าราชการเหมือนฝรั่งที่พอเรียกได้ทันทีเท่านั้นเองเป็นตัวหัวข้อสำคัญ
 เหตุฉะนั้นจึงน่าจะเห็นว่า แม้มีสมบุญบรรดารอดรามาอุปตเป็นมหา
 กษัตริย์พม่า ก็ยังต้องการมีเวลาอีกราว ๕๐ ปีจึงจะทำเหมือนอังกฤษทำในที่นี้ได้
 คงจะไม่มีใครนึกว่าเวลา ๕๐ ปีนั้น ใช้ในการสงคราม หรือคิดพิชิตโดยศาสตร์
 ประการใด เห็นได้ถนัดว่า เวลาต้องใช้ ในการคิดสั่งพม่าที่เฉียบแหลมเป็นนักเรียน
 ออกไปเรียน ศิลปศาสตร์ วิทยาการในสำนัก วิทยาลัย เมืองอื่นที่บรรลุนิเทศความรู้เต็มที่
 แล้วนั้นก่อน แต่ทั้งโรงเรียนแลวิทยาลัยบำรุงการศึกษาในบ้านเมืองพม่าให้ประชาชน
 พม่าได้ องค์คุณ ข้อที่ ๑ คือวิชาความรู้ วิชาชอบทางใดเสียทีตามสมัยที่โลกคง
 เน้นไปอย่างสามารถ รวมทั้งการดำค้มด้วยเพื่อนนักเรียนอันเป็นรุ่นที่จะเป็นรัฐบาล
 ด้วยกันต่อไปในอนาคตอีกด้วย การศึกษานี้เองเป็นเครื่องประคับประคองคุณที่ ๒
 คือสติปัญญาเฉลียวฉลาด โดยมีวิชาเป็นกำลังแต่เป็นพันธุ์ สืบบุรุษหลานต่อไปแต่
 กำเนิดด้วย องค์คุณ ๒ ประการนี้เองเป็นตัวปลูกขององค์คุณที่ ๓ คือ ความเชื่อ
 ล้ายลัทธิ โดยกตัญญูรู้ถึงวงศ์ศักดิ์ ทั้งปลูกพันธุ์ขององค์คุณนั้นมาแต่กำเนิดด้วย ยัง
 ข้อสำคัญในองค์คุณที่เคารพ ๕ นั้นก็ต้องจัดธรรมเนียมดำค้มจำเดิมแต่เพลาศึกษา
 ต่อมาให้ โอกาศคนดีได้รู้จักใจกันถนัดกันทั่วถึงโดยมากไม่บังกลีบเมฆ แลปกบัตกัน ได้
 ไม่ใช่การศึกษาจะต้องคร่ำอยู่ถึง ๕๐ ปีจนหัวหงอกพันหัท แต่มาจะต้องการเวลา ๒
 หรือ ๓ ชั่วรัชต์ กว่าจะลงร่องรอยเป็นประเพณีของชาติ เพราะการปลูกจริยวัตร

ใหม่จะรีบร้อนดูเขาเผากินอย่างฉาบฉวยย่อมกลับตัวไม่ทันอยู่เอง คนที่ประกอบ
ด้วยองค์คุณดังกล่าวแล้ว พร้อมทั้ง ๓ ประการเช่นว่า คงจะมีความประพฤติแปลก
กว่าคนแจวเรือจ้างโดยมาก เหตุฉนั้นถ้าธรรมเนียมลัทธิคัมภีร์ไม่เป็นไปได้อย่าง
สมควร เริ่มแต่เวลาศึกษามาแล้ว ก็ยากจะประสพคนดีได้ง่ายๆ เหมือนเพ็ชร
หมกอยู่ในแร่ ถ้าพบได้ ผกผันคนพม่าแต่ดัดประเพณีพม่าให้คนพม่าประพฤติ
ถ้อยความประพฤติของชาติที่เจริญแล้ว เช่นอังกฤษเป็นตัวอย่างแล้ว ไม่
ต้องสงสัยเลยเป็นไรพม่าจะไม่มีข้าราชการพม่าที่ดีทั้งข้าราชการอังกฤษ ถ้ามีข้าราชการ
ที่ดีพม่าที่ราชการแล้ว เป็นไรพม่าจะจัดราชการบ้านเมืองของตนเองให้
เสมอหรือดีกว่าที่อังกฤษมาจัดให้ ไม่ได้ เพราะคนพม่าแต่คนอังกฤษก็เป็นมนุษย์
เหมือนกัน ไม่ใช่ทองคำกะทองเหลืองจะได้ ต้องใช้ ขลุ่ยแซ่ให้เล็ดดูภายนอกเป็น
ทอง นี้นภายในก็เหมือนกันด้วยสิ้น แต่ฉนั้นละ ผู้มีบุญก็ไม่มีบรรดาอวดตรงลงมา
อุปถัมภ์ในเมืองพม่าทันเวลาต้องการ มีแต่พระเจ้าเมณฑงมินทร์ ถึงแม้จะเบ็ดหมัดฉริยะ
มนุษย์ พอการ ก็ยังประทับอยู่แต่ในพระกระโจมนโป่งประราประรา ทอดพระเนตร
เหตุที่จำเป็นสำคัญสำหรับชาติหาเห็นไม่ เพราะประชาชนพม่ากินแต่เข้ากับปลา
มาอย่างเดียว ไม่ใคร่ได้คบหาเห็นแสงสว่างจากชาติอื่นมาเล็ดพ้นเทียบเคียง ฉะ
เขาความเห็นรู้เท่าถึงกาลมาได้แต่ไหน จึงกลายเป็นเด็กไม่รู้จัก โจรจนหัวหงอกพันหัว
แต่ก็ตายเลย เมื่อความรู้แคบ ความคิดก็แคบ กันอยู่แต่ในสังเวียนเห็นแก่ตัวเป็นประ
มาณตามสันชาติโลกะวิสัย ส่อให้เกิดแต่โทษเจตนา โจรก็ตามไปถึงฤษยา
นุกตินกันเองจนพากันหักค้อนลงเค้ เก้เบ่ นชเลยเขาไปตามกันเท่านั้นเอง น่าสัง
เวช แถ่นาเอนี้จอนารณักหนานอ ! พม่าเอ๋ย !

๑ เมืองพม่าของพม่าทั้ง	โทมะนัง
พม่ารุ่งเรืองเพราะอั้ง	กฤษอุ้ม
ยิ่งครึกยิ่งนักดัง	เวชพม่า พี่เขย
เหตุชาติพิชานดาตักุม	คติวัตุใหม่ ๗

พระราชพงศาวดารพม่า

๑	อังกฤษใช้เทพเจ้า	มานิมิตร	เมืองเลย
	พม่าตกแก่อังกฤษ	กต ^๕ พิน	
	เพราะมนุษย์ชั่วร่วมจิต	เขาดันับ	ต้นนา
	ผลพิลึกกรกกรนพิน	พกวร ^๕ ชอุณหอม	๗
๑	คนพร้อมพิทเยศรั ทัง	ปรีชา	เขียวแอ
	ทรงสัตว์ทรงคุณะลา	มารกัตว	
	มีมากหากไร้ดมา	คมดรบ	แดงญา
	องค ^๕ สันแฉะย้วย	ยั่วคัยคนดี	๗
๑	ถึงมีบารเมศรัธา	รามา	กิดิ
	ขาดคนะเสนาธำ	มารก ^๕ เกอ	
	ตุคจักกิจะวัชรา	ทันโลก	เจริณแอ
	การคักษานี้ ^๕ เพื่อ	ทนก ^๕ ชอนเชียงเดิม	๗
๑	เริ่มเรียนเริ่มคบคัน	ดมาคม	ควมเทอญ
	ดมคักดีดมคุณดม	เชื้อได้	
	บวิวารเนกยานนิยม	ผยของ โลก	แดง
	ว ^๕ เลือกเลือกใช้ให้	ถูกแถ้วเลอประดังค์	๗
๑	อย่าทงหงโลกก้า	เกินจริง	ไปเลย
	เกิดแก่เจ็บคายรวิง	แวด ^๕ เยม	
	เล้มอเราต่างเข้าดัง	คัวิ ^๕ พัท	เดียวเพื่อน
	เห็นแก่ตัวมัว ^๕ เคตม	คดังฉนค ^๕ เณ	๗
๑	ทำไต่ช่วยชาติบ้าน	เมืองเจริณ	
	ผูกจิตอย่าคิดเพดิน	พถ่าน ^๕ พุง	
	ทุกมนุษย์ ดุค ^๕ สรวเลริณ	ม ^๕ บุษย์ช่วย	มนุษย์นา
	ชอบเชื่องอย่ากะเดื่องคัง	เติดด้วยเดิ ^๕ รเว	๗

- ๑๑ คอรรคนเมตเข้าน้อย คณนประนัง
เมตและเมตเต็มถึง ใหญ่ได้
ถึงใครท่านไปตั้ง เกตร่วม เรารว
เราเมตเข้าหนึ่งให้ ชอบแล้วเฉลิมคุณ ฯ
- ๑๒ เป็นบุญเกิดชาตินี้ เป็นชาติ ไทยพ่อ
ด้นชื่อส้มเอกราช เลื่องหล้า
คอรรคนอมกล่อมชีพผดาด ด้นชื่อ ไทยเทอญ
โตตระหนักเลี้ยงศักดิ์กล้า ตระหน้าพร้อมพวงกัน ฯ
- ๑๓ เพื่อนถวิลด้วยนพมาเค้ ชเตยเขา แล้วเพื่อน
ฝรั่งหนีบสองข้างเรา ดักเคีย
หากไทยร่วมใจเอา ชูระรัก ชานา
คงตลอดรอดทุกเพี้ย พลากแล้วเหลือโย ฯ
- ๑๔ มุ่มนโนเทียมฝรั่งทั้ง วิชาผดาด เกิดเพื่อน
ทรงศักดิ์ทรงสัตย์ดีมารถ หมั่นแก้ว
ผดุงชาติค้ำคานาประชา นาแต่ ดีเทอญ
ฉดองบาทชดยราชเนอ เลือดสู้ต้นองเมือง ฯ
- ๑๕ ถึงเคื่องถึงแรงข้าง ชาติ แข่งเทอญ
แข่งอย่าแข่งซากดี ดากท้าว
สยามะรัฐสวัสดิทวิศรี ชาติเชิด เฉลิมเฮย
เพราะถูกไทยไม่กลัว เสน่ห์น้อม ถนอมไทย ฯ

๑ ชัยโยธยามชาติทั้ง ดยยามกษัตริย์ เราเฮย
 โอภาสพุทธศาสน์สวัสดิ์ ว่างร้าย
 ศึกษาพิทยาประหยัด ทพยัคควบ ชยน์แฮ
 เณลิมคักคิวัคดีย้าย เยี่ยงให้ไทยเถลิง เถิด์เทอญ ๓

ตอนที่ ๖ ฝันเห็นเมืองพม่า

สำหรับบอกเล่าแก่นักเที่ยว ๆ เมืองพม่า

ชาวต่างประเทศที่ปรารถนาจะเข้าไปเที่ยวดูเมืองพม่าเล่น ควรจะกำหนดเวลา ไปถึงในระหว่างกลางเดือนพฤศจิกายนถึงกลางเดือนมีนาคมเป็นเหมาะกว่าอื่น นอก จากจะพบฝนชุกชานตกน้อยครั้งในน้อยวัน มักเป็นในปลายธันวาคมถึงมกราคมแล้ว ก็จะมีประสูติอากาศแจ่มใสเย็นสบายดีตลอด

คนที่มิเวลาด่าน้อยจะไปเที่ยวเร็ว ๆ แล้ว ควรจะออกจากเมืองร่างกุ้งท่าทะเลไปถึง กรุงมณฑล อันเป็นเมืองหลวงพม่า โดยโดยผ่านทางรถไฟแล้วกลับทางเรือรถไฟ สำหรับรับคนโดยสารของบริษัทอิรวดี โพลิติดา ชมแม่น้ำอิรวดีด้วยไม่เสีย เทียว แต่ถ้าวให้ ดีแล้ว มาเรือบรรทุกสินค้าก็ชอบบอกกล่าว เพราะหยุดมาก แห่งกว่า แลหยุดนานกว่า เรือรับคนโดยสาร แต่การที่บินไปบินมาเช่นว่าน เป็นทางที่จะดูบ้านเมืองพม่าเท่านั้น ไม่ใช่ทางที่จะดูคนพม่า เมืองร่างกุ้งนี้ยาก ที่จะกล่าวเสียแล้ว ว่าเป็นเมืองพม่า ด้วยคนประเพณีคนที่พม่าแท้มีแต่อยู่ใกล้ขึ้น ไปทุกปี แม้แต่ในเมืองบูชุนตอง แลเมือง กยิม ยินตย ในบัดยูนนี้ ก็ยากที่จะ กล่าวเสียแล้วว่ามีคนพม่า แลแม้แต่กรุงมณฑลเองก็ไม่ดีขึ้นไปกว่าอีกก็มากนัก

มีแต่ชั่วเวลาในเรือกลไฟตามทางในท่าแม่น้ำอิรวดีเท่านั้น พอจะพูดได้ว่ามีอาหาร
อย่างไร ๆ ของคนพม่าบ้าง ที่จริงคนพม่าน่าตมมากกว่าตมเมืองพม่ามาก ไหน ๆ
จะไปเที่ยวเมืองพม่าแล้วทั้งที ไม่น่าจะไปเที่ยวให้น้อยกว่าระยะทางเท่าที่ฉัน
ผู้ ที่ชั่วแต่มาเที่ยวเมืองร่างกุ้งแล้วกลับเสีย ก็เหมือนไม่ได้มาเมืองพม่า เพราะ
คงจะไม่ได้เห็นอะไรแปลกปลาดนีกกว่า แหตมมลายู เกาะลังกา แดเมืองโกโร แดวิก
นิกหน้าต่อเอาได้

ถ้าจะมีเวลาพอไปเที่ยวถึงหัวเมืองพม่าอีกด้วยได้ ก็ขึ้นรถไฟจากกรุง
มณฑลไปเมืองเมียดกยิยา ในท่าหนาวอาจจะกลับจากเมืองเมียดกยิยามากรุง
มณฑลได้ทางนี้ ด้วยเรือกลไฟอิรวดีโฟลตติดตาเค็ดถึงเมืองพะโม (บ้านม่อ)
ในระหว่างระยะนั้นการระหว่างปลายตุลาคมแลขึ้นพฤศจิกายน เกดียนาเซียวที่
แก่งคอนบนาน้ำแรงนักจนเรือกลไฟต้องหยุด ถ้าจะต้องมาในเรืออินเดียนมรวิ
เคยเค็ดขึ้นลง แต่หากกำหนดไม่ได้ ทั้งต้องไปขออนุญาตต่อท่านข้าหลวง
อังกฤษ แต่ก็น่าขอ คงต้องข้ามแก่งที่ ๓ หรือคอนบนาน้ำชันนัก อาจจะมี
เหมือนได้ ไปเห็นแม่น้ำลัดวันตอนงาม ๆ จำต้องมาได้

ถ้ามาทางน้ำเช่นที่ฉัน ไม่ได้แล้ว ขากลับควรจะมาทางเรือถึงเมืองกะธา ด้วย
มีเรือเฟอร์ถันขึ้นแล่นต่อทุกวัน หรือถ้าจะมาเรือใหญ่หน่อยก็รอมมาเที่ยวเรือดำหรับ
รับนักเที่ยวมาเมืองพะโมอีกครึ่ง ที่เมืองพะโม จะได้เห็นอาหารบางอย่างของจีน
ฮ่อ (คือไทยจีน) ชาวฮุนหน่า (ยูนนาน) ไทยใหญ่ (เจียว) แดพวกชิงปอ แต่
ก็ยังมิใช่พม่าแปลกกว่าร่างกุ้งแต่มีอันที่ไม่ว่ามากกระไรนัก ด้วยเมืองพะโมมี
เจ็กมากกว่าอะไร ๆ หมด แต่เมืองเมียดกยิยาเล็กไม่มีอะไรมากกว่าเป็นลัทธิทหาร
นั่นก็พวกชิงปอชาวฮุนหน่าให้เห็นบ้าง บางทีจึงจะเห็นพวกพ่อค้าโคตต่างที่มาจากหัว
เมืองไกล ๆ เช่นฮุนหน่าแลหัวเมืองไทยใหญ่อันผ่านมาทางบ่อหยก แต่ที่เมืองพะโม
มิใช่โอกาสจะได้เห็นพวกพ่อค้าต่างมากกว่า ถ้าไปถึงก่อนนิคมพวก โคตต่างของไทย
ใหญ่มาทางน้ำคาก็จะได้เห็นบ้าง แต่มักจะมากันน่าฝนและมาก

เมื่อเขาออกจากเมืองพะโมกลับมากลางมณฑลโดยเรือกลไฟทางหน้านั้น ก็นำ
 จระเข้บริวารทุกตัวขึ้นค้ำอีกนั้นและ ตามทางที่มาก็ได้เห็นเขาทะเล ที่แก่งที่ ๒
 ได้เห็นฉลามป่าไม่ อย่างงามที่แก่งล่าง เห็นเมืองสระบุรี ตกยกลงทางไปบ่อทับทิม
 แลเห็นพระเจดีย์แถววังมังกอน เรือบริวารทุกตัวก็จอดไม่รู้ว่าที่ไหน นานพอ
 ที่จระเข้ให้คนโดยสารเดินไปเที่ยวบนฝั่งได้ ถ้าได้ ไปเที่ยวถึงท่าที่นั่นคงจะได้ความ
 เห็น ว่าวังแม่ธิระวัดหน้าตาเป็นอย่างไร ทั้งจะได้เห็นท่าทางของบ้านเมืองพม่า
 แจ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่พว่จะพอใจยิ่งกว่านั้นจะไปอีกได้โดย

นักเที่ยวเมืองพม่าทางเรือกลไฟ แลทางรถไฟ อาจจะถามทางเที่ยวกว่านั้นได้
 อีก โดยไม่ลำบากยากแค้นกระไรนักเลย คือลงเรือกลไฟอิระวดีไปคิดดา
 ไปเที่ยวตามแม่น้ำชินดวินถึงเมืองกินดัต รุดน้ำเรือกลไฟย่อมๆ ไปได้ถึงเมือง
 ย่อมะตง แต่อากาศไม่ดีสู้ตำรายุทธ ที่นั่นแผนภาพสองฟากแม่น้ำน้ำชุมพอใช้
 แลน่าจะได้เห็นตัวเมืองพม่าตอนบนแท้ ที่นั่น ตักวาร์กรุกรันไปทางเมืองสระกาย
 แลเมืองชะเวโบทางรถไฟมา

อนึ่งออกจากกรุงมณฑลขึ้นไปทางรถไฟ ถึงเมืองเถาเฉียวอันเป็นที่ว่าราชการ
 ของหัวเมืองไทยใหญ่ข้างเหนือ ก็จะได้เห็นหัวเมืองไทยใหญ่ว่าเป็นอย่างไร ทั้ง
 ยังจะเห็นเมเมียว อันเป็นที่พักรับของรัฐบาล เห็นสะพานโตเดี่ยวอันเป็นสะพาน
 สูงสุดที่ ๒ ในโลก เห็นเมืองธิบอ (ตีบอ) อันเป็นเมืองหลวงของเจ้าฟ้าไทย
 ใหญ่ แลเห็นแผนภูมิภาคฉากเขาไม้ ทั้งทางรถไฟขึ้นลงเขา แลตาม
 ทางน้ำเยาพันเมืองธิบอขึ้นไป เลี้ยวไปเลี้ยวมาด้วย วันนั้นตกดึกก็จะได้
 พบพวกเงี้ยว (คือไทยใหญ่) แลพวกขิงปอ บางทีจะเหมาะเข้าที่เมืองเถาเฉียว
 หรือที่เมืองธิบอ หรือเมืองเมียดกียา แต่ในเมืองเหล่านี้ นักเที่ยวจะหมายว่าจะ
 ได้พบเครื่องใช้สอยกินอยู่หลับนอนไม่ได้ นอนจากได้นัดหมายไวรรบชำระไว้
 หรือหาของคนไปเอง

การเที่ยวจากเมืองย่างกุ้งน่าจะรวมการไปเมืองพะลิม (บัดเดียน) โดยเรือกลไฟหรือรถไฟโตดิดลา หรือไปเมืองมระหม่ง (มอดเมียน) โดยเรือทะเลต่าง ๆ นั้นด้วย ไปถึงเมืองพะลิมแล้วคงจะได้ความเห็น เรื่องคลองที่ก่ายระกะเป็นร่องแหวนทำให้เป็นคันครแม่ชะรวดนั้นอย่างไร แต่ไปถึงเมืองมระหม่งจะได้เห็นเมืองที่อังกฤษ ใกล้เคียงกันว่า ตั้งอยู่ในที่งามอย่างยิ่งในพิภพชักชวนเมืองหนึ่ง นอกนั้นยังจะได้ เป็นโอกาสได้เห็นสิ่งที่ใช้ทำการหาหิน และเห็นแม่น้ำดีละวินตอนตำบลวังเล็กน้อย

มีเรือกลไฟที่ประจำเดือนรับคนโดยสารลงไปตามฝั่งเมืองตระหวาศรี ทางเมืองทวายเมืองมฤตเดเกาะน้อย ๆ ตั้งพันเกาะ แต่การไปเที่ยวแม่น้ำต้องกินเวลาเหมาะสมแก่นักเที่ยวที่จะเคยไปแหลมมลายู หรือกรุงสยาม . แต่เมืองญวนต่อไปแต่เรือกลไฟที่ประจำอยู่ข้างย่น

การไปทั้ง นักเที่ยวดูฉายก็ไปได้ ที่เดียวไม่ต้องนัดหมายใครก่อน ถ้าหากแต่ไฮ้เขตพม่าที่พิภพไม่สู้จะดีนัก แต่ก็ยังไม่เหมือนไปทางเมืองเมียดกียินา หรือเมืองตาเฉียว นั้นบางทีจะโดนลำบากอิหลักอิเหลื่อมากถ้าไม่เตรียมมาวแต่คนครัวของตัวเอง แต่ที่จริงนักเที่ยวผู้ดูฉาย ไปก็มักได้พบผู้รับรองกินอยู่หลับนอนสบาย แต่จะหาแก่นักไมใครได้ คำที่ว่าเมืองพม่าต้อนรับแขกดีนักนั้น บางทีก็ไม่สู้สำคัญนัก เจ้าพนักงานตามสถานที่มีน้อยคนอาจจะรับแขกอื่นเสียเต็มเรือนแต่ก็เป็นได้ หรือถูกขามที่กวดังดังพิริวเมตแซมฮารามร้านจะใคร่แต่งารหรือจะใช้ น้เขาก็เป็นได้ หรือโดนคนทพนเสียทำเป็นไมรู้จัก เช็ดถูกคนพตามโอ้อวดมากไป หรือถูกเวลาพ่นเสียด้วยถูกเจ้าพนักงานตัดเงินเดือนกินกันได้ บางทีไปถูกเวลาไม่อยู่ในสถานที่ ไปตรวจราชการก็เป็นได้ ด้วยในรทหนาวกำลังนักเที่ยวชอบไปกันนั้น มักบรรจบเวลาเจ้าพนักงานเจ้าของสถานที่ไม่อยู่กันนัก เพราะฉะนั้นลดาตกว่าที่ไมควรจะไวใจหมายหน้าบ่อน้ำ จะได้กินอยู่หลับนอนโดยพึงเจ้าพนักงานอังกฤษในตำบลนั้น ๆ

ถ้าหากเที่ยวปราศนาจะใคร่เห็นบ้านเมืองแดนคนพม่าที่แท้ ก็ควรจะหาบ่าวเต
คนครัวของตัวเอง แม้แต่ถ้าพึ่งตัวคนเดียวก็หาจ้างในเมืองร่างกุ้งได้ง่าย ๆ
ไม่ลำบากลำบากไปถึงไหนเลย แต่นั่นแหละ บ่าวที่จ้างใหม่ ๆ อย่างฉาบฉวย
จะเอาใจออกอกใจไปหมดก็ไม่มีใครได้ ย่อมเอง แต่ถึงจะอย่างไร นักเที่ยวคงจะ
ไม่ต้องร้อนใจเพราะว่ามากกว่าคนที่อยู่ในเมืองนั้นเองเคยโดนมารยาท ๆ เจ้าพ่อ
ครัวคงจะร้องขอมือกระเทาะเครื่องครัว ต้องระวังอย่าตามใจนักแต่ต้องให้บ้าง ถ้า
ไม่ให้เสียเลยเจ้าพ่อครัวก็ทมิให้อย่างเหลืออดกัน ทั้งเจ้าบ่าวเตพ่อครัวคงจะออก
ขอเงินล่วงหน้าให้เมีย แต่ต้องอ้างเหตุว่าสำหรับเลี้ยงบิดามารดาชรา แต่นั่น
แหละ ต้องระวังอย่าให้ ๆ เกินครึ่งเดือน ถ้าขึ้นให้มากไปจะถูกกวนมาก
หน คนที่จ้างได้ง่าย คงเป็นแขกมดราดเป็นคนที่ไม่ชำนาญถือคบค้าสมาคมนัก
แต่เป็นประโยชน์แก่นักเที่ยวพอใช้ มักพูดภาษาแขกแต่ว่า แม้อังกฤษ
ด้วยได้ทุกอย่างทุกอย่าง ๆ กระโสมตกแตกพอชยออกถมก้นกันไม่ได้ มักเป็นคน
นับถือคุณศัสดานาแทบทั้งนั้น เพราะคนนั้นสุดแต่มีเงินบ่อนให้แล้ว ก็เป็นทำไร ๆ
ให้ได้ทุกอย่างไม่รู้จักขัดข้อง ถ้าได้บ่าวที่เป็นคนดีขึ้นก็มักพูดภาษาอะไรไม่เป็นนอก
จากภาษาของตัวเอง ทำไรก็ทำ ๆ ไม่รู้เห็นตามใจนาย ใช้ให้ทำไรก็มัก
จะอ้างเหตุว่าผิดศาสนา ผิดธรรมเนียม ไม่เข้าใจ ทำไม่เป็นตั้งแต่ไม่รอด
ไปทุกหัวควาง เมื่อเช่นนั้นารก็ทำน้อยมีอดนอนมาก ถึงไรที่ไม่ควรจะออกเงิน
ก็จะต้องออกต้องหาคนอื่นช่วย แต่พ่อครัวนั้นถ้าจะกินกับเข้าฝรั่ง ถึงจะแพงหน่อย
ก็น่าจะหาจ้างแขกมดราด แต่ก็หายาก อนึ่งควรจะมิดกรำสำหรับกินเข้าที่มีจานมิด
ซ่อมซ่อมบรรจุพร้อมเตเตรียมของกลักไปด้วยบ้าง ไปถึงไหนก็มีเรือนเช่าให้
พักถ่มไป ในเรือนนั้นมีเครื่องทำครัวมีจานแลมีซ่อมซ่อมเรียบร้อยบริบูรณ์ แต่ก็
ไม่ควรประมาท บางทีไปเหมาะเข้าที่ศาลาพักคนเตรทางเป็นทานเรียกขยัค ที่มี
อยู่เกลื่อนทุกหนทุกแห่ง แต่ช่วยคัมแต่เรือนเปล่า ๆ เท่านั้น เครื่องที่นอนนั้นเป็น
การจำเปนแท้ต้องเอาไปด้วย มึงก็ลืมไม่ได้ แม้แต่ไปทางรถไฟ ถ้าเป็น

นักเลงสุราของเตรียมเหล่าตัวไปด้วย ของที่ชนไปนั้นพักไว้ที่สถานีรถไฟ หรือที่คาบตเมืองที่พักได้ง่าย ๆ บุรุษออกอย่างอย่าลืมเอาไป คำรถไฟแลรถนั้น คิดเบนนาหนักควรจะเอาแต่ของเบา ๆ ไป

เมื่อเตรียมตัวไปพร้อมแล้ววันเสาร์เป็นพิธีแรกตัว ถ้าจะตั้งของ เจ้าพนักงานตามกำหนดนั้น ๆ คงจะช่วยเป็นธุระจ้างเกวียนหรือโคต่างให้ ทั้งบอกอัตรา ค่าจ้างให้ตลอด แต่ถ้าจะขี่ม้าก็จ้างมาให้ด้วย แต่ถ้าจะขี่ม้าแล้ว ขยาดืมเอาเครื่องมาติดตัวไปด้วย ในนาหนาว รถม้าก็เที่ยวไม่เหมาะ เพราะถนน ที่ไม่ได้กลิ้งหินยังมีมาก จักรยานไปได้ทุกหนทุกแห่งมีประโยชน์มาก นอกจากในตัวเมืองพม่าแล้วถนนไม่สมควรจะใช้รถยนต์ได้ ถนนที่กลิ้งหินแล้วมีไม่มากนัก

เมื่อนักเที่ยวเป็นพิธีแรกตัวแล้ว อาจจะทำได้ตามชอบใจแม้จะไม่ต้อง ไปไกลจากรถไฟหรือแม่น้ำนัก เป็นต้นว่าจะพักเที่ยวดูของ โบราณในกรุงฎากัมก็ได้ตามสบาย มิฉะนั้นก็ควรเลือกกระดานไป บ่อน้ำหินเมืองเขนางของ หรือบ่อหยกก็ไปดูเล่นได้ ประโยชน์ที่สำคัญนี้ทำให้สามารถที่จะได้เห็น นัก ขัตฤกษ์นมัสการพระเจดีย์เมืองใดเมืองหนึ่งได้ ด้วยเป็นเวลาสำคัญ จะได้เห็น คนพม่าได้อย่างดี แต่งตัวก็เป็นอย่างสวย แต่งชุดกันหนาวอย่างน่าดูนัก ได้ เห็นเพดานเพดานเมืองแทบทั่ว คือการไหว้พระ การแห่แห่น การชื้อขาย การ แลกเปลี่ยน การมหรสพทั้งเห็นแต่เด่นว่า แต่ที่ไหน ๆ ไม่เหมือนที่มหาเจดีย์ เขตระนองเมืองย่างกุ้ง หรือที่ระกันเจดีย์ คือวัดพระมหาณีนกรุงมณฑล ที่นั่นคนมาก แต่งตัวจนใจเกินจะดูเพื่อความ ความสังเกต นอกนั้นก็ขัตฤกษ์ นมัสการพระมหาเจดีย์เขตระนอง ก็พอเห็นตกในเพณเดือนมีนาคมกำลังเป็นฤดูร้อนจัด

นักขัตฤกษ์อย่างใดประจำเมืองนั้น ที่เหมาะแก่นักเที่ยวจะได้ดูง่าย ๆ นั้น คือ ที่เขตระนอง หรือพระมหาเจดีย์เมืองหงสาวดี เขตสันตะเมืองโปรม (เมือง

แปร) กองย่นตอใต้เมืองตักกาย ยังมหาเจดีย์ตามหัวเมือง โกลๆ ออกไป แต่
 เปนที่มหาชนประชุมมากนั้น คือที่ขเวินย่นตอไม่ไกลจากสถณัฎฐไฟตาบอดะซี
 นัก ขเวเขตเตา คือที่พระพุทธรบาทในมณฑลมินบุ (พม่าเชื่อว่าพระพุทธรเจ้า
 ได้ประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทไว้ณะเขาสุวรรณบรรพต แคว้นสุณาปรัตน์) ๆ
 ก็เชื่อว่าคือเมืองพม่าตอนบน เพราะณันที่เขานั้น พม่าว่าเป็นองค์ พระพุทธรบาท
 แท้เหมือนไทยสยามถือว่าพระพุทธรบาทแท้อยู่แขวงเมืองตราบูณัน) นั้นร่อนข้างอยู่ไกล
 ดึกหน่อย ต้องไปเกวียนหรือม้าช้าง

การไปเที่ยวถึงบ่อทับทิม หรือหัวเมืองไทยใหญ่ ต้องใช้เวลามาก แด
 ต้องตระเตรียมของมากขึ้น. การที่จะใช้เกวียนขนของนั้น อยุ่ข้างเข้ามาข้าง
 คนหาหรืออีกแพงมาก อย่างดีที่สดกต้องจ้างพ่อค้าจะว่าจ้างได้ง่าย ๆ
 แต่ต้องเปนธุระ ของบั้นหนึ่ง ๆ อยุ่ให้หนักเกิน แดอย่าให้ โตเกิน กำถ่วงพอ
 แดขนาดต่าง คือ น้ำหนักอย่าให้เกิน ๒๐ ชั่ง แดอย่าให้ โตเกินขนาดต่าง
 (ราว ๒ คอก) ใบซากาแพ้นาคาถทรายเนยขนมมั้งหีบแตรของแห้งของกลักต้อง
 เตรียมเอาสำรองไปด้วย ทั้งของสดก็ขนเอาไปได้ แต่ที่จริงอาหารสด
 เช่นไข่ไก่ผักต่างๆ แดผลไม้ เคยหาได้ไม่ว่าที่ไหน แต่กระนั้นก็ไม่ควรจ
 วางใจเอาเป็นแน่นอนนัก มีที่พักคนเฝ้าทางทุกระยะ เขาจัดเกาอิโตะเตียงนอน โคม
 ไฟแตรเครื่องใช้สรวอยไว้ตามสมควรทุกแห่ง ถ้าชนของด้วยเกวียนจะเฝ้าทาง ๒ ระยะ
 ไม่นาน แต่ถ้าใช้พอแล้วไปถึงที่อย่างสบาย เฝ้าทางตอนเช้าพักหนึ่ง แดตอน
 ปายอีกพักหนึ่ง ถ้ามีเพลาเพียง ๑๕ วันหรือ ๒๐ วันก็พอสามารถให้ ไปบ่อทับทิมได้
 อย่างสบาย แต่ถ้าจะไปเที่ยวหัวเมืองไทยใหญ่ข้างใต้แล้ว มีเวลาน้อยกว่า ๒๐ วัน
 ถึงเดือนหนึ่งแล้วเป็นอันไม่พอ การไปเที่ยวสองทางนี้ เวลาเหมาะที่สุดก็ควรไป
 ปถายรตุนาวหรือคัน ๆ รุรอัน โคมไฟก็มี ๆ ที่ ๆ พัก แต่ควรจจะเอา โคมเทียน
 หรือไขเทียนไขหีบติดไปด้วยดี เลือ่น่าควรจจะเตรียมชนิดสำหรับแต่ง ในเมืองร้อนไป

แต่กระนั้นก็อย่าขาดเครื่องชุดสักกะหลาดหน่าๆ ไปด้วย ด้วยถึงกลางวันร้อนกลางคืนก็หนาวจัด เสื้อผ้าากก็แฉะเปรกใช้ดี ถ้าไม่มี คัดที่ร่างกึ่งก็ไต่ย่ายแฉะแฉะเร็วทันใจแต่จะพิถีพิถันเอาไว้ให้ ใ้รูปได้ร่างนกันนั้นแยกากอยู่ หมวกกันแดดและอย่าลืมเอาไป ด้วย อนึ่งควรจะมียาที่สมควรติดตัวไปด้วย เช่นควินินแกลโคลโรติน แม้ตัวเองไม่ป่วยใช้ ก็สำหรับให้บ่าวทั้งจำ บินต้องมีเหล้าบรันดีติดไปด้วยสักขวดหนึ่ง

ว่าด้วยอากาศแล้ว เป็นเคราะห์ร้ายของพม่าเสียชื่อมาตาปี เป็นด้วยเมื่อครั้งสงครามอังกฤษกับพม่าครั้งที่ ๑ แดครั้งที่ ๒ เสียทหารอังกฤษตายเสียด้วยโรคภัยไข้เจ็บมาก เพราะมาทำศึกกึ่งปีเป็นน้ำฝน แต่ที่แท้เมืองพม่า ไม่ใช่เป็นเมืองอยู่ไม่สบาย หรือน่ากลัวอันตราย ร้ายแรงอย่างไรเลย จริงอยู่ในบางแห่งร้อนกลางวันร้อนจัดอย่าง น่ากลัว อาจจะเป็นหวัดได้ในเพลาค่ำ ในที่แห้งผากจัด แต่ในที่ชุ่มชื้นกลางวันแฉะกลางคืนไม่สู้ลำบากนัก แต่เพลากลางคืนควรระวังสวมถุงเท้าสักกะหลาดกันยุงกัด แฉะต่าง ๆ ร้าย ๆ มีชุมเพราะฉะนั้นไม่ควรจะนอนนอกมุ้งมุ้งไม่มี มุ้งกันอากาศชื้นแฉะกันแมลงแมลงตัวเล็ก ๆ นาน ๆ บรรดาไม่มีชู้รในทีนอนมิให้มารบกวนเวลาหลับได้

อย่ากินยาควินินนิดหน่อยทุก ๆ วันเสียดีกว่า ถึงแม้มีคนคัดค้านว่ากันว่ามากก็ช่างด้วยดีแต่ทำให้ท้องเสียเสียถึงทำให้ ใจน้อย เหมือนยั่วให้ เป็นไขอย่างร้าย อยู่ ตลอดเวลา

ไม่เป็นการฉลาดเลย ที่จะดื่มน้ำเมาสำหรับให้มันเมา ต้องกลัวแดดให้มาก ๆ ศีรษะรว้งปวกไฉ่เสมอ ถ้วยดั่งกะลิใช้ดี ปรกแดดเข้าตามักทำให้เป็นไข้ได้ นอกนั้นยาเบนอันตรายแก้หวัดจักษุควรระวังด้วยไข้แฉะดำหรือหิรดาไฉ่เนื่อง ๆ เมื่อจะไปเที่ยวยิงสัตว์ควรใช้รองเท้าหนังให้ แฉะหมวกกันแดดอย่าให้ โใบโตคิดเวลายกขึ้นขึ้น แฉะทำให้ก้องหูออกมากเวลายิง

คนแปลกถิ่นไปเที่ยวเมืองพม่านานวันไม่ใคร่จะพ้นรบร้อนปวดหัวมัวตา ไข้ ดินสีฟองกับน้ำมะนาวชะ โคมหายได้ ทันทีแต่ไม่เป็นเช่นกันทุกคน

น้ำจะดื่มถ้ามี น้ำแข็งปนด้วยดี มีดนั้นก็มี ด้วยมีตัวสัตว์มากแม้กรองใส่แล้ว
ก็ยังไว้ เจาไม่ได้ อย่าดื่ม น้ำนั้นยากกับน้ำตาล เมืองพม่าเป็นเมืองอุดมผลไม้
แต่ไม่ควรจะกินเพลากลางคืน นักเที่ยวมาน่าหนาวไม่ได้ กินทุเรียนแต่มังคุด

อย่าพูดอังกฤษนิทานพม่าส่วนเฉพาะตัวคนที่มาหา ด้วยพม่านั้นก็พูดอังกฤษกัน
ได้มากคน แต่มักจะสงสัยไหวระแวง ผู้หญิงพม่าเดิมน่าชื่นชมนักใจแต่ไกล ๆ
แต่เจ้าให้ล่อนทอนให้ตรวจตราใกล้ ๆ ไม่ไหวดอก ดักรูปพม่าวางตัวอย่างเพ็ดบ้าน
เพ็ดเมืองอย่างผู้หญิงญี่ปุ่น ไม่มีทั้งกิริยาอาการทางของเจ้าล่อนเลย แต่เจ้า
ล่อนมักคุ้นแก่แขกเมืองง่าย ไซ้แต่เท่านั้น รัฐบาลอังกฤษยังเห็นเป็นการจำเป็น
ที่จะต้องห้ามข้าราชการอังกฤษทั้งปวง ให้ระวังตัวอย่าให้เสียราชการเพราะการได้ถึง
ประมาณไม่รู้จักระวังตัวในเหตุที่มิพอที่จะเป็น

มีสัตว์ป่า แ่นกดำหรือยิงเล่นมากในเมืองพม่า แต่ยังมิชุกชุมมากเหมือนหัว
เมืองที่ชุกชุมในอินเดีย ขดอย่างหนึ่งที่หาคนนำยากแม้จะแนะนำระบอบนอกเล่า ใน
พม่าไม่มีพรานเลยนอกจากแคว้นกะเหรี่ยงพอหาได้บ้าง พระพุทธเจ้าโคตรโนวาทห้าม
การฆ่าสัตว์ พม่าเชื่อว่าใครเป็นพรานเมื่อตายแล้วก็จะตกนรก กำลังอยู่ในกะ
ทะนาทองแดงแดงถูกทหารมาทรรกรรมอย่างพิลึกดังพิงกตัวเบนนอนกะประการ เหตุ
ฉนั้นการเที่ยวยิงสัตว์ ในพม่าจึงต้องการเวลาตระเตรียมดัดหน้าให้แลขนของไซ้ ชนิดเบี่ยงทั้ง
คิดบ้องกันระวังความไซ้ด้วย บ้างก็ไปมาหาก ราษฎรก็ตั้งอยู่น้อย ตัวแต่ถ้า
มากทั้งเรื่อง ตรงกันข้ามกะในอินเดีย มณฑลชเวโบ แต่เมื่อกิตตา น่าจะ
เป็นแหล่งสำหรับยิงสัตว์ อย่างดี แต่มกปากซ่อมนี้มีทุกหนทุกแห่งไม่ว่าที่ไหน เบต
น้ำชุมในบึงตามลำแม่น้ำอิรวดี เนื้อทราย ดม่น กวาง อีเก้ง กะทิง หมูป่า มี
ในป่าแต่ทุ่งชายป่าแทบทุกแห่ง แรตนั้นมีในแคว้นตนาควศรีแลสะเยตเมียว ทั้งยังหัว
เมืองไทยใหญ่ยิ่งชุม ในหัวเมืองไทยใหญ่นี้เกือบจะมีสัตว์สำหรับยิงแทบทุกชนิด
ถ้าใครมีเวลาแลดูสัตว์จะพยายามไปยิงให้ได้ ช้าง เลือดโคร่ง เลือดดาว

หมี่หลายประเภท เนื้อทรายแดงวางทุกอย่าง เยี่ยงผา นกยูง ไก่ฟ้า แตนก
ใหญ่ น้อยต่าง ๆ ที่สุดจนนกปากซ่อมแต่เบตนาทุกตัว

๑ จบเรื่องเมืองพม่าแน่น หมายถึงเพียร นิพนธ์พ่อ
กรมหมื่นนราธิปเจียน ผากไว้
เพื่อใครใคร่เรียนเจเนียน นิเทศทราบ สมองเอย
สมบัติสยามะรัฐให้ อยู่ชั่วฉะถิมคุณ บระนี ฯ

ศุภามัสดุ

เลขที่ ๑ หมายถึง ก.

บัญชีกษัตริย์ครองกรุงยะซ่าย

ตามมหาราชพงศาวดารพม่า วงศ์วิญญะวะดี

เลขที่	นาม กษัตริย์	ขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ
๑	มาระโย	ก่อน พ.ศ. ๒๑๒๓	๖๒	—
๒	มาระซี	๒๑๖๑	๓๒	โอรส
๓	มาระฮอนเตง	๒๑๒๖	๕๓	„
๔	มาระรเวเตง	๑๘๗๖	๔๘	„
๕	มาระเพง	๑๘๒๘	๕๕	„
๖	มาระซี	๑๘๗๓	๓๓	„
๗	มาระเกง	๑๘๕๐	๓๒	„
๘	นาคะตเซโป	๑๘๐๘	๒๑	ขบถ
๙	ทวารา จันทรา	๑๗๘๗	๕๐	โอรสมาระเกง
๑๐	ไต้ละจันทรา	๑๗๕๗	๓๓	โอรส
๑๑	จันทะตุริยะจันทรา	๑๗๑๕	๓๗	„
๑๒	กาละจันทรา	๑๖๗๗	๕๐	„
๑๓	ติจันทรา	๑๖๓๗	๓๑	„
๑๔	มธุจันทรา	๑๖๐๖	๒๐	„
๑๕	บียะจันทรา	๑๕๘๖	๕๐	„
๑๖	โมกะจันทรา	๑๕๔๖	๒๖	„
๑๗	คุณะจันทรา	๑๕๒๐	๑๒	„
	อนาคย์ ๓ คนครองราชย์อยู่ ๗ วัน ๓ เดือน แล ๘ เดือนต่อกัน	๑๕๐๘	— ๑๑ เดือน	ขบถ
๑๘	กันราชาณี	๑๕๐๘	๕๑	น้าคุณะจันทรา

เลขที่	นามกษัตริย์	สิ้นชนทรวงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดอง
๑๙	กัณวราชาแ	ก่อนพ.ศ. ๑๕๖๗	๓๖	อนุชา
๒๐	อินทระดิริยะ	,, ๑๕๓๓	๓๕	โอรส
๒๑	อะดิรินทระดิริยะ	,, ๑๓๙๖	๓๐	,,
๒๒	ดิระเมตา	,, ๑๓๖๑	๒๘	,,
๒๓	ดิริยะ	,, ๑๓๓๘	๓๑	,,
๒๔	เมงดี	,, ๑๓๐๗	๒๒	,,
๒๕	เนงปา	,, ๑๒๘๕	๒๒	,,
๒๖	ดีอ่อง	,, ๑๒๖๓	๒๘	,,
๒๗	ตะเคียงเต็ง	,, ๑๒๓๕	๓๑	อนุชา
๒๘	กะอวกวงเวง	,, ๑๒๐๔	๓๑	โอรส
๒๙	ดิริยะนันทมิตร	,, ๑๑๗๓	๒๑	,,
๓๐	อะดิรินทระราชา	,, ๑๑๕๒	๓๑	,,
๓๑	เดกยาลี้สุคณิ	,, ๑๑๒๑	๓๒	,,
๓๒	ดีหะกะ	,, ๑๐๘๙	๕๓	,,
๓๓	เมงรานุด้าน	,, ๑๐๔๖	๓๑	,,
๓๔	สโรคมะเว	,, ๑๐๑๕	๕๙	,,
๓๕	ชัยะนันทระดิริ	,, ๙๖๖	๕๑	,,
๓๖	เตกกะตุ	,, ๙๓๕	๕๖	,,
๓๗	เดกชะนะ	,, ๘๖๙	๓๗	,,
๓๘	คุณะฤทธิ	,, ๘๓๒	๔๘	,,
๓๙	ศิริฤทธิ	,, ๗๘๔	๔๑	,,
๔๐	เมงอตาอ้อม	,, ๗๔๓	๓๑	,,
๔๑	มะวินทะ	,, ๗๑๒	๖๒	,,
๔๒	ดิฐคัมมาระ	,, ๖๕๐	๒๒	,,

เลขที่	นามกษัตริย์	สิ้นทวงราชย์	สวรรคต	เกี่ยวดอง
๔๓	เมงฮดาณีย์	ก่อน พ.ศ. ๖๒๘	๔๗	โอรส
๔๔	เมงฮดาแง	„ ๕๘๑	๒๕	อนุชา
๔๕	นาคะตฤทธิ	„ ๕๕๗	๓๘	โอรส
๔๖	มเขตหั้นะหวุ่น	„ ๕๑๘	๓๑	„
๔๗	เดตตุคณีย์	„ ๕๘๘	๒๗	„
๔๘	ศิริกัมมะดุนทะ	„ ๕๖๑	๓๑	„
๔๙	นันทะ โกฎะยะ	„ ๕๓๐	๒๗	„
๕๐	เมงนันทปยุ	„ ๕๐๓	๒๐	„
๕๑	เมงมะนุ	„ ๓๘๓	๒๘	„
๕๒	เมงกวางแง	„ ๓๕๕	๑๙	„
๕๓	ตอกกวงราชา	„ ๓๓๖	๕๐	„
๕๔	เมงแงปยอหะดีละ	„ ๒๙๖	๖	„
	อมาตย์ชนกครองราชย์	„ ๒๙๐	๖ ปี ๘ เดือน	ชนก

วงศ์ ขัณญะวดี ขึ้นที่ครอง

เลขที่	นามกษัตริย์	สิ้นทวงราชย์	สวรรคต	เกี่ยวดอง
๑	กัณธราชาณี	ก่อนพ.ศ. ๒๘๒๒	๓๗	—
๒	ดีละราชา	„ ๒๕๕	๕๘	โอรส
๓	อะละตุระ	„ ๑๙๗	๓๑	„
๔	นันทะวิตุร	„ ๑๖๖	๕๐	„
๕	ปุณะตุริยะ	„ ๑๒๖	๓๒	„
๖	ตุวินทะ	„ ๙๕	๒๓	„
๗	จันทิมา	„ ๗๑	๓๗	โอรสพุทธกาด
๘	ศิริจันทะ	„ ๓๕	๕๐	„ „

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ
๙	ดีห์รัน	พ. ศ. ๖	๔๖	อนุชา
๑๐	ดีห์นู	,, ๕๒	๕๐	โอรส
๑๑	ประยงะ	,, ๗๒	๓๑	,,
๑๒	เนละคุณะ	,, ๑๐๓	๔๑	,,
๑๓	โรหะนะคุณะ	,, ๑๔๔	๓๑	,,
๑๔	ดีวิคุณะ	,, ๑๗๕	๒๔	,,
๑๕	ดมะชา	,, ๑๘๘	๓๕	ภากินัย
๑๖	กุมาระ	,, ๒๓๔	๒๐	โอรส
๑๗	เด็กเหตงหะยะป	,, ๒๕๕	๔๐	,,
๑๘	ดเแง	,, ๒๘๕	๔๒	,,
๑๙	เตชาหุณ	,, ๓๓๖	๓๖	,,
๒๐	มณชายะบา	,, ๓๗๒	๓๔	,,
๒๑	กุมาระวิตุทิ	,, ๔๐๖	๘๗	,,
๒๒	วะดุมานุพาต	,, ๔๙๓	๓๔	,,
๒๓	สุวินทะ	,, ๕๒๗	๓๑	,,
๒๔	ระตามะยุ	,, ๕๕๘	๒๒	อนุชา
๒๕	หะตามะยุ	,, ๕๘๐	๓๑	โอรส
๒๖	วะระคุณะ	,, ๖๑๓	๒๒	,,
๒๗	วิตุราชา	,, ๖๓๓	๒๑	,,
๒๘	ดีริราชา	,, ๖๕๔	๓๕	,,

วงศ์ ธิญญะวดีทโนบถิอพระพุทศำสนา

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ
๒๙	จันทสุริยะ	พ.ศ. ๖๘๘	๕๒	โอรสผู้ห่อหุ้ม พระ มหา มุณี

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวข้องของ
๓๐	สุริยะทิตี	พ.ศ. ๗๔๑	๕๗	โอรส
๓๑	สุริยะปฏิปัติ	,, ๗๘๘	๕๓	,,
๓๒	สุริยะรุประ	,, ๘๔๑	๑๕	,,
๓๓	สุริยะมณฑะระ	,, ๘๕๐	๖๒	,,
๓๔	สุริยะวันณะ	,, ๘๙๘	๕๕	,,
๓๕	สุริยะทาสะ	,, ๙๖๒	๕๐	,,
๓๖	สุริยะวงศา	,, ๑๐๐๒	๙	,,
๓๗	สุริยะพันธะ	,, ๑๐๑๑	๖	,,
๓๘	สุริยะกัถยาณะ	,, ๑๐๑๗	๑๘	,,
๓๙	สุริยะมูชะ	,, ๑๐๓๕	๒๑	,,
๔๐	สุริยะเทศา	,, ๑๐๕๖	๓๑	,,
๔๑	สุริยะบุณะยะ	,, ๑๐๘๗	๘	,,
๔๒	สุริยะกฤตะ	,, ๑๐๙๕	๒๓	,,
๔๓	สุริยะปพัต	,, ๑๑๑๘	๒๕	,,
๔๔	สุริยะจิตระ	,, ๑๑๕๓	๑๘	,,
๔๕	สุริยะเสถา	,, ๑๑๖๑	๒๒	,,
๔๖	สุริยะวินะระ	,, ๑๑๘๓	๘	,,
๔๗	สุริยะเวณ	,, ๑๑๙๑	๒๒	อนุชา
๔๘	สุริยะเตงศา	,, ๑๒๑๓	๑๖	โอรส
๔๙	สุริยะเสกยา	,, ๑๒๒๙	๘	บิดาอุปการิต
๕๐	สุริยะสิริ	,, ๑๒๓๗	๒๐	โอรส
๕๑	สุริยะเกลี	,, ๑๒๕๗	๙	,,
๕๒	สุริยะกฤฎา	,, ๑๒๖๖	๒๓	,,
๕๓	สุริยะเกตุ	,, ๑๒๘๙	๕๒	,,

วงศ์เมืองเวศาลี

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีสวรรคต	เกี่ยวดอง
๑	มหาเคียงจันทรา	พ.ศ. ๑๓๓๑	๒๒	โอรส
๒	สุริเยเคียงจันทรา	,, ๑๓๕๓	๒๐	,,
๓	มอญเคียงจันทรา	,, ๑๓๗๓	๑๙	,,
๔	ปอดะเคียงจันทรา	,, ๑๓๙๒	๒๖	,,
๕	กระตะเคียงจันทรา	,, ๑๔๑๘	๙	,,
๖	ทุตะเคียงจันทรา	,, ๑๔๒๗	๑๙	,,
๗	สุริเยเคียงจันทรา	,, ๑๔๔๖	๓๒	,,
๘	สิงคะตะเคียงจันทรา	,, ๑๔๗๘	๑๖	,,
๙	จุตะเคียงจันทรา	,, ๑๔๙๕	๖	,,
๑๐	อมะระ	,, ๑๕๐๐	๗	หัวหน้าพวกมะโร
๑๑	ไปพยู	,, ๑๕๐๗	๓๐	ภาคินัย
๑๒	เงเมงระดุม	,, ๑๕๓๗	๒๔	โอรสจุตะเคียงจันทรา

วงศ์เมืองปิงจา

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีสวรรคต	เกี่ยวดอง
๑	เขตตะเตง	พ.ศ. ๑๕๖๑	๑๐	ภาคินัยของจุตะเคียงจันทรา
๒	จันทะเตง	,, ๑๕๗๑	๑๓	อนุชา
๓	เมงเรงพยู	,, ๑๕๘๒	๑๐	โอรส
๔	นาคะสุริเย	,, ๑๕๙๒	๓	,,
๕	สุริเยราชา	,, ๑๕๙๕	๒	,,
๖	ปณณะกะ	,, ๑๕๙๗	๔	,,

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดอง
๗	เมงฟยุคณีย์	พ.ศ. ๑๖๐๑	๒	โอรส
๘	จิตตะเบง	,, ๑๖๐๓	๑	ขบถ
๙	เมงนันท์ดริ	,, ๑๖๐๔	๕	โอรสเมงฟยุคณีย์
๑๐	เมงตะเต	,, ๑๖๐๙	๖	โอรส
๑๑	เมงกตะ	,, ๑๖๑๕	๓	,,
๑๒	เมงพิตุ	,, ๑๖๑๘	๓	,,
๑๓	เล็งชยะ	,, ๑๖๒๑	๑๔	ขบถ
๑๔	เมงตัน	,, ๑๖๓๕	๘	โอรส
๑๕	เมงปติ	,, ๑๖๔๓	๓	,,

วงศ์เมืองปะวิน

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดอง
๑	เลตยาเมงนาน	พ.ศ. ๑๖๔๖	๖	ประนัดดาเมงพิตุ
๒	ดีหะบา	,, ๑๖๕๒	๑	โอรส
๓	ราชาณีย์	,, ๑๖๕๓	๒	,,
๔	ตะกิเวงณีย์	,, ๑๖๕๕	๓	,,
๕	ตะกิเวงเง	,, ๑๖๕๘	๑๘	,,
๖	โกตยะ	,, ๑๖๗๖	๒๐	,,
๘	ทตะราชา	,, ๑๖๙๖	๑๒	,,
๘	อนันท์ดริ	,, ๑๗๐๘	๒	,,

วงศ์เมืองกะยิต

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดอง
๑	เมงพุนจา	พ.ศ. ๑๗๑๐	๗	อนุชา
๒	บันจากระวา	,, ๑๗๑๗	๒	โอรส

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดวง
๓	คันทะยุพิน	พ.ศ. ๑๗๑๙	๓	โอรส
๕	จาเถงกระโป	,, ๑๗๒๒	๑	ชนบท

วงศ์เมืองปิงจา ชั้นที่สอง

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดวง
๑	มิชเตง	พ.ศ. ๑๗๒๓	๑๑	โอรสบันจากรา
๒	นครนัมม	,, ๑๗๓๕	๒	โอรส
๓	นครมุงกัน	,, ๑๗๓๖	๒	,,
๕	นครกระเคียง	,, ๑๗๓๘	๓	,,
๕	นครกะยุน	,, ๑๗๔๑	๓	,,
๖	นครหวุ	,, ๑๗๔๔	๕	,,
๗	นครจเวเตง	,, ๑๗๔๘	๑	,,
๘	เมงกววงคณิ	,, ๑๗๔๙	๑	,,
๙	เมงกววงแ	,, ๑๗๕๐	๑	,,
๑๐	กัมมราตของคณิ	,, ๑๗๕๑	๑	,,
๑๑	กัมมราตของเง	,, ๑๗๕๒	๑	,,
๑๒	เดตยาณิ	,, ๑๗๕๓	๘	,,
๑๓	เดตยาแ	,, ๑๗๖๐	๑๑	,,
๑๔	ตะมะเบง	,, ๑๗๗๒	๓	,,
๑๕	นคระนระดิน	,, ๑๗๗๕	๒	,,
๑๖	นคระนระมู	,, ๑๗๗๗	๓	,,

วงศ์เมืองลองกเขต

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดวง
๑	หะตัมมะฟู	พ.ศ. ๑๗๘๐	๖	โอรส

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ
๒	ราชาธิเบศ	พ.ศ. ๑๗๘๖	๓	โอรส
๓	จตุ	๑๗๘๙	๕	๑
๔	อูจจาเนน	๑๗๙๔	๘	๑
๕	จันมหวุ่น	๑๘๐๓	๘	๑
๖	นันทยา	๑๘๑๑	๔	๑
๗	เมงพิ	๑๘๑๕	๔	๑
๘	จิตะเบง	๑๘๑๘	๓	ชบถ
๙	เมงติ	๑๘๒๒	๑๐๖	โอรสเมงพิ
๑๐	อูจจาเนน	๑๘๒๘	๒	โอรส
๑๑	ศิริวัฑฒ	๑๘๓๐	๓	อนุชา
๑๒	ดินเจ	๑๘๓๓	๔	๑
๑๓	ราชาธิเบศ	๑๘๓๗	๑	โอรส
๑๔	จิตะเบง	๑๘๓๘	๒	ชบถ
๑๕	มยินเจียง	๑๘๔๐	๕ เดือน	ชบถ
๑๖	ราชาธิเบศ (กัณคิน)	๑๘๔๐	๔	—
๑๗	ติงคัร	๑๘๔๔	๓	อนุชา

วงศ์เมืองมยอก

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ
๑	เมงจอมะหวุ่น	พ.ศ. ๑๘๔๗	๒	โอรสราชาธิเบศ
	ว่างกษัตริย์	๑๘๔๘	๒๔	—
	เมงจอมะหวุ่น (กัณคิน)	๑๘๗๓	๔	—
๒	เมงจวิ (ชาติชน)	๑๘๗๗	๒๕	อนุชา
๓	พระจอพย	๒๐๐๒	๒๓	โอรส

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวดอง
๕	คชดยา	พ.ศ. ๒๐๒๕	๑๐	โอรส
๕	พระจันโค	„ ๒๐๓๕	๒	ลุงโอรสเมงขริ
๖	วันอ่อง	„ ๒๐๓๗	๖ เดือน	โอรสคชดยา
๗	จระเงงคตุ	„ ๒๐๓๗	๗	มาตุลาธิบดี
๘	เมนราชา	„ ๒๐๔๔	๒๒	โอรส
๘	คชบาดี	„ ๒๐๖๖	๒	„
๑๐	เมงจอโอ	„ ๒๐๖๘	๖ เดือน	อนุชาจระเงงคตุ
๑๑	สระจระตา	„ ๒๐๖๘	๖	โอรสคชดยา
๑๒	เมงเบง	„ ๒๐๗๔	๒๒	โอรสเมนราชา
๑๓	คิกขา	„ ๒๐๘๖	๒ปี ๖ เดือน	โอรส
๑๔	จจระฮ่า	„ ๒๐๘๘	๘	„
๑๕	เมกเจกยา	„ ๒๑๐๗	๗	อนุชา
๑๖	เมงฟาลอง	„ ๒๑๑๔	๒๒	โอรสเมงเบง
๑๗	เมงราชาณี	„ ๒๑๓๖	๑๘	โอรส
๑๘	เมงขะมอง	„ ๒๑๕๕	๑๐	„
๑๙	สิริสุธัมมา	„ ๒๑๖๕	๑๖	„
๒๐	เมงจระนี	„ ๒๑๘๑	—	„ ทรงราช ๒๘ วัน
๒๑	พระบดักิ	„ ๒๑๘๑	๗	อนุภินัดสระจระตา
๒๒	สระโต	„ ๒๑๘๘	๗	โอรสอนุชา
๒๓	จันทะสุธรรมะ	„ ๒๑๙๕	๓๒	โอรส
๒๔	สิริสุธิยะ	„ ๒๒๒๗	๑	„
๒๕	วระธรรมะราชา	„ ๒๒๒๘	๗	อนุชา
๒๖	มณีสุธรรมะราชา	„ ๒๒๓๕	๒	„
๒๗	จันทะสุธิยะธรรมะราชา	„ ๒๒๓๗	๒	„

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยว ดย
๒๘	นรราชอ	พ.ศ. ๒๒๓๘	—	โอรสทรงราชย์ ๑๕ วัน
๒๙	มยุปัยะ	„ ๒๒๓๙	๑	ขบถ
๓๐	กระมนันต์	„ ๒๒๔๐	๑	„
๓๑	นราธิปดิ	„ ๒๒๔๑	๒	โอรสจันทะสุริยะ ที่ ๒๗
๓๒	จันทะวิมละ	„ ๒๒๔๓	๖	หัตถ์โต
๓๓	จันทะสุริยะ	„ ๒๒๔๙	๕	หัตถ์จันทะสุริยวง
๓๔	จันทะวิษายะ	„ ๒๒๕๓	๒๑	ขบถ
๓๕	จันทะสุริยะ หรือ เมงเมง	„ ๒๒๖๕	๓	พระบุตรเขย
๓๖	นราธิปดิ	„ ๒๒๖๗	๑	โอรส
๓๗	พระปวระราชา	„ ๒๒๖๘	๒	ขบถ
๓๘	จันทะวิษายะ	„ ๒๒๘๐	๘ เดือน	ภาคินัย
๓๙	กตยา	—	—	ชาวต่างประเทศยึดไว้ ๓ วัน
๔๐	มัทธกัฏฐิ	„ ๒๒๘๐	๕	อนาชาจันทะวิษายะ
๔๑	พระอภัย	„ ๒๒๘๕	๑๙	สูง
๔๒	สิริสุร	„ ๒๓๐๔	๓ เดือน	โอรส
๔๓	ปรมะราชา	„ ๒๓๐๔	๓	อนาชา
๔๔	มหาราช	„ ๒๓๐๗	๘ ปี ๕ เดือน	อนาชาเขย
๔๕	สุเมนา	„ ๒๓๑๖	๔	„
๔๖	จันทะวิมละ	„ ๒๓๒๐	—	ขบถทรงราชย์ ๔๐ วัน
๔๗	สัทธะธัมมะยิต	„ ๒๓๒๐	๕	เจ้ามาจากรามะปฏี
๔๘	ธัมมะ	„ ๒๓๒๕	๒	เจ้าองค์หนึ่งที่เคยเมืองแก่พม่า

เลขที่ ๒ หมายถึง ข.

บัญชีกษัตริย์พม่าครองกรุงตังเกี๋ย
ตามมหาราชวงศ์พม่า

เลขที่	นามกษัตริย์	เกี่ยวของ	หมายเหตุ
๑	อภิราชา	—	กษัตริย์ปฐมวงศ์ยกมาจากอินเดีย
๒	กันราชาแง	ไอรด์	พระพุทไธยไอรด์
๓	ซิมพูที่ปะราชา	”	
๔	เส็งคล้าราชา	”	
๕	วิปันนระราชา	”	
๖	เทวะคารราชา	”	
๗	มุนิกระราชา	”	
๘	นาคะราชา	บิคุตธิบตี	
๙	อินทะราชา	อนุชา	
๑๐	ดัมติริราชา	ไอรด์	
๑๑	เทวะราชา	”	
๑๒	มหินทะราชา	”	
๑๓	วิมทะราชา	”	
๑๔	ดีหทานุราชา	”	
๑๕	เทงคณระราชา	”	
๑๖	กันต๊ะราชา	”	
๑๗	กาลังครราชา	”	
๑๘	เส็งพะเวราชา	”	
๑๙	หิทะระราชา	”	
๒๐	หันต๊ะราชา	อนุชา	

เลขที่	นามกษัตริย์	เกียดของ	หมายเหตุ
๒๑	วรวรรษา	โอรส	
๒๒	อลองวรษา	”	
๒๓	กอลาการษา	”	
๒๔	ดีวีระวรษา	”	
๒๕	เสงณีวรษา	”	
๒๖	เคียงหะกะยิตรษา	”	
๒๗	ประดุนรษา	”	
๒๘	เมงยตะณิรษา	”	
๒๙	ตันตลีหะรษา	”	
๓๐	เตงกระรษา	”	
๓๑	หินทรษา	”	
๓๒	มอริยารษา	”	
๓๓	ภินนะกรษา	”	ทั้งนครหนีไปสุรคต

เลขที่ ๓ หมายถึง ข.

บัญชีศัพท์พม่าครองกรุงกุกกาณแก่นม่อริยา
หรือกรุงทโง้งตามมหาราชวงศ์พม่า

เลขที่	นามศัพท์	เกี่ยวข้อง	หมายเหตุ
๑	รัชชะราชา	—	มาจากอินเดีย
๒	สระโตเคียงราราช	—	
๓	สระโตระหะตาระเมง	—	
๔	สระโตระหะกุนระเมง	—	
๕	สระโตระหะดั้นพินชาเมง	—	
๖	สระโตระเวเมง	—	
๗	สระโตระกุนระเมง	—	
๘	สระโตระการะเมง	—	
๙	สระโตระคาเนียงเมง	—	
๑๐	สระโตระหะวะเมง	—	
๑๑	สระโตระปองเซเมง	—	
๑๒	สระโตระยอกเซเมง	—	
๑๓	สระโตระเส่งตอกเมง	—	
๑๔	สระโตระเส่งคินเมง	—	
๑๕	สระโตเคียงหะกะยิตเมง	—	
๑๖	สระโตเมงญี่เมง	—	
๑๗	สระโตระมัมะราชา หรือมหาราชเมง	—	ไทยปัจจุบันถอดเสียงจากราชสมบัติ

เลขที่ & หมายเลข ก.

บัญชีทรัพย์สินพม่าครองกรุงสเวเซตระหรือกรุงแปร
ตามมหาราชวงศ์พม่า

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกียจคง แดหมายเหตุ
๑	มหาสัมภาวะ	พ.ศ. ๖๐	๖	ปฐมราชกรุงสเวเซตระ
๒	จุลสัมภาวะ	„ ๖๖	๓๕	อนุชาโอรส ๓๖ ธรรมะ ราชาเมงกษัตริย์ตะไก้ง
๓	ทุดะบอง	„ ๑๐๑	๗๐	โอรสมหาสัมภาวะ
๔	ทุดะวัน	„ ๑๗๑	๒๒	โอรส
๕	วันบอง	„ ๑๙๓	๕๐	„
๖	วันมะห่าน	„ ๒๔๓	๕๐	„
๗	เวกะซัน	„ ๒๔๙	๓๑	„
๘	ซันดองเมง	„ ๓๒๔	๓๘	„
๙	เดกะเซียง	„ ๓๖๒	๓๔	„
๑๐	ดีริช	„ ๓๙๖	๒๘	„
๑๑	ดีริฤทธิ์	„ ๔๒๔	๘	—
๑๒	งะตะมา	„ ๔๓๓	๕๑	— (เปลี่ยนวงศ์ โอรสเลี้ยง ของ ดีริฤทธิ์)
๑๓	ฟาเปวัน	„ ๔๘๔	๖๖	โอรส
๑๔	วันมะกุชา	„ ๕๕๐	๑๕	„
๑๕	วันตะนุชา	„ ๕๖๕	๓	„
๑๖	วันมูจะเตียนทะ	„ ๕๖๘	๑๕	„
๑๗	เนรินทะ	„ ๕๘๓	๑๒	อนุชา
๑๘	มูจะทะ	„ ๕๙๕	๕	โอรส

เลข	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของแต่หมายเหตุ
๑๙	ปทุม	พ.ศ. ๒๐๐	๓	โอรส
๒๐	ธำชชา	„ ๒๐๓	๓	อนุชา
๒๑	ธำชชี	„ ๒๐๖	๓	โอรส
๒๒	กัณทุ	„ ๒๐๙	๑	อนุชา
๒๓	กัณเฑาะ	„ ๒๑๐	๓	„
๒๔	นิตติธรรมา	„ ๒๑๓	๕	„
๒๕	ทรมนทริ	„ ๒๑๗	๗	— มิได้กล่าวไว้
๒๖	อเทตยา	„ ๒๒๔	๓	โอรส
๒๗	สุภิญญาหรือชนธระ เฉียนนา	„ ๒๒๗	๑๓	อนุชา เมื่อพญาสุภิญญา

สวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๘ แล้ว ก็เป็นจบกรุงตะเวเชตร ^๘ เป็นระหว่างว่างพระราชอาชยุ
 ๑๓ ปี จึงได้มีกษัตริย์ พม่าตั้งพระวงศ์ ผ่านกรุงฎากามใหม่

เลขที่ ๕ หมายอักษร ค.

บาญชี มหาษัตริย์ กรุง สุวรรณภูมิ หรือ สะเทิม หรือตะ โอง
ตาม พงศาวดาร รามัญ

๑ ดั้หราช	๒๒ พรหมะทัต
๒ ดั้หรรมาโคกะ หรือกาธากุมมา	๒๓ มนยาราช
๓ คัดสะ	๒๔ ขติกะ
๔ ขรรมะปาละ	๒๕ มราทิวราช
๕ ขรรมะรัชชะ	๒๖ สะทูกะ
๖ เองคุระ	๒๗ ขรรมะทียา
๗ อุปะเทวะเมณฑร์	๒๘ สะทะธ่า
๘ คัระฤทธิ	๒๙ ทิปะระราช
๙ ไชติกุมมา	๓๐ ขะเลกะราช
๑๐ ขรรมาโคกะ	๓๑ ภูมิระราช
๑๑ ขุคระ	๓๒ มัณฑาราช
๑๒ กาดำวัง	๓๓ มหิงส์ราช
๑๓ มหาธาดะ	๓๔ ขรรมะเจกกระวัน
๑๔ ขะระกะ	๓๕ สะจันพัตติ
๑๕ นระธูระ	๓๖ ภัทะระราช
๑๖ มหาภัทะระ	๓๗ นระธูร์ราช
๑๗ ขาทระ	๓๘ ชัมพุกีปะ
๑๘ ยังกุละ	๓๙ เกดะฤทธิราช
๑๙ สุวันพะทะ	๔๐ วิชายะกุมมา
๒๐ มหาสุคันชะ	๔๑ มณิราช
๒๑ สะคันธราช	๔๒ เตกกะเมณฑร์

๔๓ กุสัรวาชา	๕๒ มหาจิตตะ
๔๔ ทิปปะรวาชา	๕๓ คันธะรวาชา
๔๕ นระรวาชา	๕๔ ชายะรวาชา
๔๖ ราชาสัฏฐะ	๕๕ สุมณะรวาชา
๔๗ จิตตะรวาชา	๕๖ มัททะกะรวาชา
๔๘ ทิกะรวาชา	๕๗ อมโณณะรวาชา
๔๙ อุตตะมะรวาชา	๕๘ อุกุณณะรวาชา
๕๐ สิวีรวาชา	๕๙ มมุหะเมณฑะ
๕๑ ชรรมะรวาชา	

๑ มหาภิกษุตรีของค์แรกสุดรุดคในปีพระพุทธเจ้ามหาปรินิพพาน ได้ตั้งมาจากอิน
 เตีย ๕๙ มหาภิกษุตรีของค์ท้ายเป็นพระเจ้ากรุงตะเทิม เมื่อพระเจ้าอโนรธามังค่อ
 กรุงภูกามก็ได้อั ถ่าทำถายเสียวาว พ. ศ. ๑๕๙๓

เลขที่ ๖ หมาย อักษร พ.

บาญชีมหากษัตริย์เมืองพะโค ตั้งแต่เป็นกรุงหงสาวดีมา

เลขที่	นามกษัตริย์	ขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกิดของ แด่หมายเหตุ
๑	มะหิมุตตะมฤฎุมาร	พ.ศ. ๑๑๑๖	๑๒	— เด็ดจากสระเก็บ สร้างกรุงหงสาวดี
๒	วิมะต	„ ๑๑๒๘	๗	อนุชา
๓	กาลากุมมา	„ ๑๑๓๕	๗	ภาคินัย
๔	มะหิมุอรินทะราชา	„ ๑๑๔๒	๗	โอรส
๕	ดห็นทะราชา	„ ๑๑๔๘	๑๗	„
๖	เคียนทะราชา	„ ๑๑๖๖	๑๒	อนุชา
๗	มะหิมุคคทะทิพะพะราชา	„ ๑๑๗๘	๑๕	โอรส
๘	คิษณะวิยะราชา	„ ๑๑๘๓	๑๐	„
๙	กะระวิยะราชา	„ ๑๒๐๓	๑๒	„
๑๐	จันททะราชา	„ ๑๒๑๕	๑๓	— ไม่ได้กล่าวเนื่องวงศ์
๑๑	อิตตะธำราชา	„ ๑๒๒๘	๑๕	— „ „ „ „
๑๒	อนุมะราชา	„ ๑๒๔๓	๑๒	โอรส
๑๓	มะหิมุคคทะทิพะพะ	„ ๑๒๕๕	๑๐	— ขบถ
๑๔	มะหิมุคคทะมัตตะ ราชา	„ ๑๒๖๕	๑๒	อนุชา
๑๕	อุพะมตะราชา	„ ๑๒๗๗	๑๒	โอรส
๑๖	ปุนณะริกะราชา	„ ๑๒๘๘	๑๕	— ไม่ได้กล่าวเนื่องวงศ์
๑๗	ดมินติกะติดะหริอิด ตะราชา	„ ๑๓๐๔	๒๐	โอรส ต่อไปนี้ต่าง กษัตริย์ อยู่ รวบรวม

ป ตามพงศาวดารเมืองพะโค ในระหว่างนั้น ไม่มีนามพระราชชาติมอญเลย

พระราชองค์ ๒ องค์ ในหน้าจะเป็นผู้แทนของสมัย คือสมัยศาสนา หรือ
 สมัยศาสนาพินาศ ฝ่ายพราหมณ์แต่ฝ่ายพุทธ ซึ่งผ่านขึ้นไปราวกว่า ๓๐๐ ปี การดิ้น
 ขยับวงศ์พระคัลลสรวาสนั้น ก็แปลว่า พระเจ้าอินธรากรรณภูมิมาคิได้กรุงพะโค
 แด่ละเทิ้ม ราว พ. ศ. ๑๕๘๓ แต่มาหนเมืองพะโคก็กลายเป็นข้าพม่ามาราอีก ๒๓๐ ปี

เลขที่ ๗ หมายอักษร ง.

ใบอนุญาตวิทยุพม่าอันครองกรุงกวมตามมหาราชวงศ์พม่า

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวข้อง แดหมายเหตุ
๑	สมเด็จพระพุทธ	พ. ศ. ๒๕๑	๕๕	— กษัตริย์พระองค์นี้ นัยว่า เป็นภาคินัยพระเจ้าสุริยวงศา ตั้งวงศ์กรุงกวม หรือปก รามะ หรือลัทธิวิจิรา หรือ วิมัทธนา หรือตามพระที่ปะ หรือตามพวกนี้
๒	ราชาเดยของ	„ ๒๕๒	๑๕	—
๓	ประยูรเมตติ หรือปยุ ธอติ	„ ๗๑๓	๗๕	— ว่าเป็นเชื้อพระวงศ์กษัตริย์ กรุงมอริยา หรือกวมเก่า (เหนือ)
๔	หริเมงยีน	„ ๗๑๖	๕๗	ไอรด์
๕	ยีนเมงเมยก	„ ๗๑๓	๒๕	„
๖	เมยกเดงเด	„ ๗๑๗	๒๐	„
๗	เดงเดยของ	„ ๗๑๗	๕๓	„
๘	กยของพระพุทธ	„ ๘๓๑	๒๕	„
๙	ลัทธิหะต่าน	„ ๘๕๖	๒๓	„
	ชบถหลายตน	„ ๘๗๘	๕๕	—
๑๐	ลัทธิระหวุ่นพญา	„ ๑๐๓๕	๒๒	— นั้ดลัทธิหะต่าน
๑๑	เลียงเคียงเบ็ง	„ ๑๐๕๖	๗	ไอรด์
๑๒	เล้งดัย คยง	„ ๑๐๖๓	๘	„
๑๓	เล้งดัยเมยก	„ ๑๐๗๒	๑๕	อนุชา

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีสวรรคต	เกี่ยวของ แด่หมายเหตุ
๑๔	ชานอู	พ.ศ. ๑๐๘๗	๑๐	อนุชา
๑๕	ชานอติ	„ ๑๐๘๗	๑๒	„
๑๖	ชัตวณเดียง	„ ๑๑๐๘	๑๓	ไอรด์
๑๗	ชัตวณพิต	„ ๑๑๒๒	๑๖	„
๑๘	ชัตวณคณ	„ ๑๑๓๘	๑๕	„
๑๙	เด็นคราชา หรือ โปป ปาจอรรห่าน	„ ๑๑๕๓	๓๐	— ขบถผู้ตั้งจุดศักราช
๒๐	ชเวอุนลี	„ ๑๑๘๓	๕	—
๒๑	เบยตูลัน	„ ๑๑๘๒	๘	อนุชา
๒๒	เบยตุง	„ ๑๒๐๐	๕๐	ไอรด์
๒๓	งะกระฮะเว	„ ๑๒๕๐	๖	อนุชา
๒๔	มยีนกยเว	„ ๑๒๕๖	๑๐	ขบถ
๒๕	เลียงซา	„ ๑๒๖๖	๘	ว่าเป็นเชื้อพระวงศ์
๒๖	เลี่ยนจวิน	„ ๑๒๗๔	๖	ไอรด์
๒๗	ชเวตอง	„ ๑๒๘๐	๕	„
๒๘	ชัตวณตเวง	„ ๑๒๘๘	๕	„
๒๙	ชเวมะหอก	„ ๑๒๙๘	๒๓	„
๓๐	มวณลวุด	„ ๑๓๒๑	๑๗	อนุชา
๓๑	จอเซ่งนะหิด	„ ๑๓๓๘	๒๗	ไอรด์
๓๒	โชด	„ ๑๓๖๕	๑๗	„
๓๓	บยีนพญา	„ ๑๓๘๒	๓๒	อนุชา
๓๔	คันเนต	„ ๑๔๑๔	๒๘	ไอรด์
๓๕	งะระเว	„ ๑๔๔๒	๕	— นักตาอนุชาของเลี่ยนจวิน
๓๖	เลี่ยนโช	„ ๑๔๕๑	๑๖	ไอรด์

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวกับ แด่หมายเหตุ
๓๗	งระยงอจจระห่าน	พ.ศ. ๑๕๖๗	๓๓	— ขบถ
๓๘	กวดอนน่อกยงพยุ	„ ๑๕๐๐	๒๒	— ไอรัดคันเนตถูกถอด
๓๙	กยิโจ	„ ๑๕๒๒	๖	— ไอรัดงระยงอจจระห่าน
๔๐	จุกกระดา	„ ๑๕๓๔	๒๕	อนุชา
๔๑	อโนรธาอ	„ ๑๕๕๓	๕๒	— ไอรัดกวดอนน่อกยงพยุ
๔๒	จอด (เจ้าตะไว)	„ ๑๕๙๕	๕	ไอรัด
๔๓	กยินดีด้า	„ ๑๖๐๐	๒๘	อนุชา เชื่อว่าเป็นไอรัด อโนรธา
๔๔	อดองจีตุ (ดีห์ลัวร์)	„ ๑๖๒๘	๗๕	หน้า
๔๕	เมงเซงดอ	„ ๑๗๐๓	—	ไอรัด ทรงราชย์วันเดียว
๔๖	นระลัวร์หรือกุดากระยา มินทร	„ ๑๗๐๓	๕	อนุชา
๔๗	เมงยิมนระลุนชา	„ ๑๗๐๗	๓	ไอรัด
๔๘	นระพาติจีจีตุ	„ ๑๗๓๐	๓๗	อนุชา
๔๙	ชยะลึงหะกะ	„ ๑๗๔๗	๒๓	ไอรัด
๕๐	กระยาจเว	„ ๑๗๗๐	๑๖	„
๕๑	อชานา	„ ๑๗๘๖	๕	„
๕๒	นระลือหะปติ หรือตะ รุกปะณูมินทร	„ ๑๗๙๑	๓๑	„
๕๓	กยอตะวา	„ ๑๘๒๒	๑๒	ไอรัดถูกถอด ภายหลังถูก เจ้าไทยใหญ่ฆ่า เป็น ลัทธิวงศ์กษัตริย์ กรุงกุกาม

เลขที่ ๘ หมายถึง จ.

บัญชีภาษีทรัพย์สินที่ดินและสิ่งปลูกสร้างของเมืองเมียนมา
ตามพระราชวงศ์พม่า

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราช	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ แลหมายเหตุ
	อลังขยา ราชาลัง คยัณ แลดีห์คฺจิเซง	} พ.ศ. ๑๘๔๓	๑๕	เกี่ยวสามพี่น้อง ชบถังคัว ทรงอาณาสิทธิ์เดิมกันทั้ง สาม
๑	ดีห์คฺจิเซง			น้องคนเล็กทรงราชย์เมียนมา
๒	อูชนะ	พ.ศ. ๑๘๕๕	๓๐	ไอรัด กยอจวาบุตรไยง ดีห์คฺจิถูกถอด
๓	งาจีเซงกยอจวา	พ.ศ. ๑๘๖๕	๔	อนุชาต่างชนก ไอรัดดีห์คฺจิ
๔	กยอจวา	พ.ศ. ๑๘๗๓	๕	ไอรัด
๕	นระสูร์	พ.ศ. ๑๘๘๒	๕	อนุชา
๖	อูชนะพยอ	พ.ศ. ๑๘๙๗	๓ เดือน	ถูกตีโตเมงพญาถอด

เลขที่ ๘ หมายถึง น.

บัญชีภาษีทรัพย์สิน กรมการคลัง กระทรวงการคลัง

ตามพระราชวงศ์พม่า

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีสวรรคต	เกิดต้องแด่หมายเหตุ
๑	อะเล็งชยาจอยะหฺวัน	พ.ศ. ๑๘๕๘	๗	— โอรัสดีหฺลฺร์เจ้าบ้านยา
๒	ตราพญาณี	,, ๑๘๖๕	๑๕	อนุชาต่างชนนี โอรัสดีหฺลฺร์
๓	ชเวตองเตก	,, ๑๘๗๘	๓	โอรัสดี
๔	กระยอจวา	,, ๑๘๘๒	๓๐	— โอรัสอะเล็งชยาจอยะหฺวัน
๕	นรธาเมงไร	,, ๑๘๙๒	๗ เดือน	อนุชา
๖	ตราพญาแ	,, ๑๘๙๒	๓	,,
๗	เมงพยอกดีหฺปติ	,, ๑๘๙๕	๒	อนุชาเหนือ หันชานเหนือ.

จากตะกาย ตะโตเมงพญาตูกเถียงจับฆ่าเสียใน พ. ศ. ๑๘๙๗

เลขที่ ๓๐ หมายเลข ช.

บัญชีกษัตริย์พม่า แต่งกรุงอังวะมา ตามมหाराชาวงศ์พม่า

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกียวกอง แลหมายเหตุ
๑	ดะโตเมงพญา	พ.ศ. ๑๙๐๗	๓	— ผู้สร้างกรุงอังวะ ว่าเป็น เชื้อวงศ์กษัตริย์ตะโก่ง แด พระชนนีเป็นหน้าปฐม กษัตริย์ เจียวกองลังกาย
๒	เมงกญี ดะดอเก (ฝรัง มังตรีณ) } หรือตราพญา	๑๙๑๐	๓๓	๘๑ — เชื้อวงศ์กษัตริย์ภักตาม ๘๘ — เชื้อวงศ์เจ้าเจียวตามพี น้องด้วย
๓	เม่งพยเซงตราพญา	๑๙๑๓	๗ เดือน	ไอรัด
๔	บยั้งตึงเมงดะวาหรือ เม่งซ่ง (มังซ่ง)	๑๙๑๕	๒๑	อนชา
๕	ดีหะตุร์เม่ง พยเซง (ฝรัง มังดี)	๑๙๒๕	๕	ไอรัด
๖	เมงทะธาเง	๑๙๒๘	๓ เดือน	,,
๗	กะเถกะเยตองงะโย	๑๙๒๘	๗ ,,	— ขบถ
๘	โมนะหะยีนเมงตรา หรือเมงนาลี	๑๙๒๘	๓๓	— เชื้อเจ้าเจียว อ้างว่าเมง เชื้อกษัตริย์ภักตาม แดเจ้า เจียวตามพี่น้อง
๙	เมงรายกะยอด้วา	๑๙๓๒	๓	ไอรัด

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ แดหมายเหตุ
๑๐	ดีห์ดร์ หรือบุเรงนระ ปติ	พ.ศ. ๑๙๘๕	๒๐	อนุชา
๑๑	มหาดีห์ดร์	„ ๒๐๑๑	๑๒	ไอรัด
๑๒	ดีวีดีร์รมะราชาธิปติ หรือทุติยะเมงของ (มังซ็อง)	„ ๒๐๒๓	๒๓	„
๑๓	มหาราชาธิปติ หรือ ชเวนนเซง หรือ นรปติ	„ ๒๐๕๕	๒๕	„ ได้หันพวซ่า
๑๔	ได้หันพวา(เลื้อ หาญ พ้า)	„ ๒๐๖๙	๓๖	— „ เจ้าชาน โมนหยินที่คิ อั้งวะได้
๑๕	ขุนเมืองงาย	„ ๒๐๘๕	๓	— เจ้าเงี้ยวของมองเตญาติ ชเวนนเซง
๑๖	โมพะเยเมงนระปติ	„ ๒๐๘๘	๖	ไอรัด ถูกเนรเทศ
๑๗	ตะกายจี๊ด กยอถ่ง นระปติ	„ ๒๐๙๕	๓	— เจ้าเงี้ยวชิงราชสมบัติ บุน เรงนองเข้าชัย แลถอก

เลขที่ ๑๑ หมายถึง ช.

บานุกษัตริย์พะโค ชาติไทยซึ่งทรงราชย์เมื่อเจ้าฟ้ารวกดับ
ตั้งราชอาณาจักรใหม่ พ.ศ. ๑๘๓๐ คือยุคราชธานีราช

เลขที่	นามกษัตริย์	ขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกิดตองแดหมายเหตุ
๑	วระเวรุ (เจ้าฟ้ารวก)	พ.ศ. ๑๘๓๐	๑๘	—เป็นไทยผู้ตั้งวงศันเมือง เมาระตะมะ
๒	ขุนลัว (ขุนลาว) หรือ ฉะนารัน (เสนากรม) พญาเกียรดี (พระ เจ้ารามประเด็ค)	„ ๑๘๔๘	๕	อนุชา
๓	โซฮัว (เจ้าอาว) หรือเล็งมเฮียง (คือ แสนเมืองมิ่ง)	„ ๑๘๕๓	๑๓	ภาคินัย
๔	โซฮิป (เจ้าชีพ) หรือพินยา (พญา) รานทะ (รามไคย)	„ ๑๘๖๖	๗	อนุชา ย้ายนครไปตั้ง หงสาวดี
๕	พินยาอิดัว (พญา อ้ายลาว)	„ ๑๘๗๓	๑๘	ดัมพันซ์ ไอร์ศุนลาวมาตั้ง เมาระตะมะ
๖	พินยาอู (พญาอู) หรือเล็งพยเฮง (คือ พระเจ้าช้างเผือก)	„ ๑๘๘๑	๓๗	ดัมพันซ์ ไอร์ศเจ้าชีพไป ตั้งหงสาวดี
๗	พินยานะเว (พญา น้อย) หรือราชาธิ ฤทธิ (ราชาธิราช)	„ ๑๘๘๘	๓๘	ไอร์ศ

เลขที่	นามกษัตริย์	วันทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกียตของเดหหมายเหตุ
๘	พินยา (พญา)ธรรมะ ราชา(พญาเกียรติ) พินยารานกิต	พ.ศ. ๑๙๖๖	๓	ไอรต์
๙	(พญารามะเกียรติ)	,, ๑๙๖๙	๒๐	อนุชา
๑๐	พินยารัฐ (พญา พะโร)	,, ๑๙๘๙	๕	ภาคินัย
๑๑	พินยาเกง (พญา เกียรติ)	,, ๑๙๙๓	๓	,,
๑๒	มหอดอ (มังจิก)	,, ๑๙๙๖	๗ เดือน	,,
๑๓	เซงดอปปุ พินยาโต (ตละเจ้าท้าว)ราชินี	,, ๑๙๙๖	๗	—ธิดาราชาธิบดี
๑๔	พญาธรรมะเจดีย์	,, ๒๐๐๓	๓๓	—มิใช่ศักยวงษ์
๑๕	พินยาราน (พญา ราม)	,, ๒๐๓๔	๓๕	ไอรต์ เซงของเซงดอปปุ
๑๖	ตะการะวุดพิ	,, ๒๐๖๙	๑๔	,, ตะเงงเซงเคี มาคี่ แด ธิดา พ.ศ. ๒๐๘๓

เลขที่ ๓๒ หมายอักษร ณ.

ใบอนุญาตกษัตริย์ (หรือราชาธิราช) กรุงหงสาวดี แคว้นศรีทอง
เถลิงรัช ฝรั่งเรียก กษัตริย์พหมา หรือพม่า

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ แลหมายเหตุ
๑	มังตราตเบงชเวคี (คือหงส์ดำตันคำ)	พ.ศ. ๒๐๘๓	๑๐	— กษัตริย์ทองอุ ชาติพม่า ตั้งหงส์ดำบนราชาธิราช กรุง อังวะ แปร ทองอุ เมะตะมะ ยอมขึ้น
๒	ดัมมิงดอตุค	„ ๒๐๘๓	๓ เดือน	— ขบถ
๓	ดัมมิงดอ (หรือชัก กัถมิินทร์)	„ ๒๐๘๓	๑	— โอรรถพญารามเจ้าหงส์ วงศ์เจ้าฟ้ารั่ว
๔	บุเรงนอง (กะยอ ดินพระชา หรือกฤษ ฐานุร)	„ ๒๐๘๔	๓๐	พี่ชาย นายทหารเอกของ ตเบงชเวคี อินเบนรัชทายาท.
๕	นันทบุเรง หรืออง นุทายะกะ หรือตอง อุยอกมินทร์	„ ๒๐๘๔	๑๘	โอรส ถูกถอดแต่ต้องพญา ทองอุพิฆาฏ

เลขที่ ๑๓ หมายอักษร ญ.

บาญชีกษัตริย์ ครองนครเมืองเชียงใหม่ แต่ดึกดำบรรพ์ถึง
 ครั้งพระเจ้าบุเรงนองไปตีใน ปี พ.ศ. ๑๕๖๙ พระเจ้าอโนรธามังน่อ
 เจ้ากรุงอริยัมพนาฏการามะ (ปะคัน) มีบุญะเทศาธิการยิ่งใหญ่ พระ
 เจ้านครเชียงใหม่แค้นแคว้นหริภุญชัย ขอมออกต่อ พม่ามาจน
 พ.ศ. ๑๘๓๗ พระเจ้ากะยอจนาครองกรุงกุกาม นครเชียงใหม่
 กัดเป็นเอกราชอีก

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของแลหมายเหตุ
๑	พญาต่อเมืองเว (หรือเจ้าเมืองราย)	พ.ศ. ๑๘๓๗	๓๗	—
๒	แสน ผู้ชนกราน (พญาชัยสงคราม)	„ ๑๘๗๕	๒	โอรส
๓	ขุนตะโรน (ขุนเคือ)	„ ๑๘๗๖	๓	โอรสพญาราม
๔	ขอโล้นตะโรน (ทำว น้ำท่วม)	„ ๑๘๗๘	๔	โอรส
๕	แสนผู้ (แสนภู)	„ ๑๘๘๓	๕	„
๖	แก้ว (พญาคำฟู)	„ ๑๘๘๘	๑๒	„
๗	ดอพะย (เจ้าผาย)	„ ๑๙๐๐	๑๓	„
๘	ดอกะโล (เจ้าทำว ชื่อหน้า)	„ ๑๙๑๓	๗	„
๙	แสนเมือง (เจ้าแสน เมืองนา)	„ ๑๙๒๐	๓	บุตรเขย

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกิดของแดหมายเหตุ
๑๐	ดาร์พี (เจ้าสามฝั่ง แดน)	พ.ศ. ๑๙๕๓	๕๐	โอรส
๑๑	ดอโถน (เจ้าตาก ติโตกราช)	,, ๑๙๖๓	๓๕	,,
๑๒	ดอชนะยัต (เจ้ายอด เชียงราย)	,, ๑๙๙๘	๘	,,
๑๓	พญาชัยน	,, ๒๐๐๖	๕๐	,,
๑๔	เมืองอี (พระเมือง แก้ว)	,, ๒๐๕๖	๓๕	,,
๑๕	พญาศรี (พระเมือง เกษเกล้า)	,, ๒๐๘๐	๕	,,
๑๖	ดอเมือง (ท้าวทราย คำ)	,, ๒๐๘๕	๒	,,
๑๗	นางพญาขัตติมาปัติ สุธรรม มหาเทวีแด พระศรีวิชัยเจ้าด้าน ช้าง	,, ๒๐๘๗	๗	มเหสีท้าวทรายคำแดพระเจ้า ศรีวิชัย (หรือชนะดีทิศ หรือเชษฐาวังค์)
๑๘	พระดาร์ (พระเมกุ)	,, ๒๐๙๕	๗	โอรสพญาชัยน

ใน พ.ศ. ๒๕๐๑ พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่า ยกไปเอาชัย นครเชียงใหม่ พระ
ดาร์ทรงราชย์ ฉันทกษัตริย์ เมืองออก
ดังเกิดพระนามน่าจะเดือนเดียวกัน

เลขที่ ๑๕ หมายอักษร ผ.

บัญญัติ พระ นาม มหากษัตริย์

กรุงศรี อโยธยา ตาม มหาราชวงศ์ พม่ากล่าวไว้

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวข้อง แด หมายเหตุ
๑	พระราชาธิบดี (รา มาธิบดี)	พ. ศ. ๑๘๘๓ (ไทย ๒๔๔๓)	๒๐	ตั้ง พระราชวงศ์ ด้สร้าง กรุง
๒	พระราชเมศวร (รา เมศวร)	พ. ศ. ๑๘๘๓ (ไทย ๑๘๔๕)	๑๐ (ไทย ๖)	โอรรถ } บรมราชาธิราชที่ ๓ โอรรถ } ราเมศวรที่ ๒ ไขว่กัน โอรรถ } แดชาติเจ้าทองจันทร์ โอรรถ ๓ แทรก ระ หว่างที่ ๒ แดที่ ๓
๓	บรมราชา (บรม ราชาธิราช)	พ. ศ. ๑๘๙๓ (ไทย ๑๘๕๕)	๘ (ไทย ๑๔)	
๔	มหาธรรมราชา (พญาราม)	พ. ศ. ๑๘๓๐ (ตรงกัน)	๑๘ (ไทย ๑๔)	
๕	พระจักรพรรดิ	พ. ศ. ๑๘๕๕	๖	โอรรถ ไทยไม่มี
๖	ปวระหรรษา (อินท ราชา)	พ. ศ. ๑๘๕๕ (ไทย ๑๘๕๕)	๓๗ (ไทย ๑๗) เศษ)	(ไทย ว่า เปน ภาคินยั นัดา พญาราม)
๗	บรมราชาธิราช (บรมราชาธิราช)	พ. ศ. ๑๘๘๒ (ไทย ๑๘๖๑)	๓๘ (ไทย ๑๖) เศษ)	โอรรถ

เลขที่	นาม กษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยว ดอง แด หมายเลข
๘	ปรมติโลกะ (บรม ไตร โลกะนารถ)	พ. ศ. ๒๐๓๐ (ไทย ๑๙๘๗)	๕ (ไทย ๑๖)	โอรสชาติพระอินทราชาคือที่ ๘
๙	พระรามธิบดี (รา มาธิบดี)	พ.ศ. ๒๐๓๕ (ไทย ๒๐๑๓)	๑๗ (ไทย ๕๐)	โอรส ชาติบรมราชามหาพุทธ ชากรุงไทรบุรีราชต่อที่ ๘
๑๐	พระลัทธิราชา (ชัย ราชา)	พ. ศ. ๒๐๕๑ (ไทย ๒๐๕๗)	๓๓ (ไทย ๑๕)	โอรส
๑๑	พระลัทธิธรรมาน (พระ ยอดฟ้า)	พ. ศ. ๒๐๘๕ (ไทย ๒๐๗๐)	๑ (ไทย ๒๒)	โอรส
๑๒	ชนนีพระยอดฟ้า (แม่ อยู่หัวศรีจุฬาจักร)	พ. ศ. ๒๐๘๕ (ไทย ๒๐๗๒)	๑ (ไทย ๕ เดือน)	ชนนี ที่ ๑๑ พระธิดาพระชัย ราชาที่ ๑๐
๑๓	พระลัทธิราชา (มหา จักรพรรดิ)	พ. ศ. ๒๐๘๖ (ไทย ๒๐๗๓)	๒๐	ถึงบูรณอนงมาติ พ.ศ. ๒๑๐๖

ในแผ่นดินพระมหาจักรพรรดินั้น พ.ศ. ๒๐๙๑ พระเจ้าตะเบงชเวตี้มาตีแต่ก่อนนั้นยอมต่อ
พม่าอยู่จนสิ้นตะเบงชเวตี้ ในรุ่งขึ้น จึงตั้งเป็นเอกราช พ.ศ. ๒๑๐๖ บูรณอนงมาติ
อีกได้กรุงศรีอยุธยา ตกเป็นเมืองออกพม่า

เลขที่ ๑๕ หมาย อักษร ฏ.

บัญญัติ กษัตริย์ พม่า วงศ์เมืองทองอุ อินทรวงกรุงอังวะ
แลหงสาวดี

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นทวกราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ แด หมายเหตุ
๑	งะยอรัมมินทร์	พ. ศ. ๒๓๔๒	๙	โอรสบุเรงนอง
๒	มหาธรรมราชา (นอกเขตตะวันหรือ นยอรัมเมิงตรา)	„ ๒๓๔๘	๒๓	โอรส ทวกราชย์ในหงสาวดี แต่ พ. ศ. ๒๓๕๖
๓	เม็งเกรทิปปะ	„ ๒๓๗๑	๓	„ จะอยู่ในอังวะไม่ไหว ในมหาธรรมราชา พม่าไม่นับ เป็นกษัตริย์
๔	ดีดหุ่เมิงตรา หรือ ดีดโตรธรรมราชา	„ ๒๓๗๒	๑๙	ผู้ตั้งตั้งรัฐบาล นครกรุง อังวะ
๕	เบงตะเถ หรือ งาฉาบ ทายะ กะ	„ ๒๓๘๑	๓๓	โอรส
๖	ปญมินทร์ หรือ มหา ปวระธรรมราชา	„ ๒๔๐๔	๓๑	อนุชา
๗	นรารวะ	„ ๒๔๑๕	—	โอรส ทวกราชย์น้อยเคื่อน
๘	ดีวิปวะ มหาธรรม ราชา	„ ๒๔๑๕	๒๖	อนุชา
๙	ดีวิมหาดีหุ่ระ ดี ธรรมราชามารของ รัตนทายะกา	„ ๒๔๔๑	๓๖	โอรส

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวข้อง แด่หมายเหตุ
๑๐	สุริยปวรมหารธรรมะ			
	ราชาธิปไตยแห่งพยูเซง	พ.ศ. ๒๒๕๗	๑๘	โอรส
๑๑	มหารธรรมราชาธิปไตย (เนมโยรหม่ง หรือ อาทิตย์)	,, ๒๒๗๖	๑๘	โอรส เมื่อทหารมอญได้ ได้อังวะต้องจับไปหงสา แด ต้องพิชิตใน พ.ศ. ๒๒๘๕

เลขที่ ๑๖ หมายถึง ร.ว.

บาณชื่อกษัตริย์ซึ่งขับพม่าแล้วครองกรุงหงสาวดี

เลขที่	นามกษัตริย์	ปีขึ้นครองราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวข้อง แด่หมายเหตุ
๑	คเวมินทร์พุทธเกษิ หรือดัมมิงทอ หรือ สินทยาชิน	พ.ศ. ๒๒๘๓	๖	ตั้งราชสมบัติโดยดัมมิง
๒	พญาทละ หรือบรมิน ทระราชานราชาธิปไตย	,, ๒๒๘๘	๑๓	พระเจ้าอดองพราณีซึ่งขับ เสียกรุงหงสา ภายหลังถูก พิชิตณเมืองร่างกุ้ง

เลขที่ ๑๗ หมายถึง ท.
ทะเบียนกษัตริย์พม่าวงศ์อดองพญา

เลขที่	นามกษัตริย์	สืบขึ้นทรงราชย์	ปีรัชกาล	เกี่ยวของ แลหมายเหตุ
๑	อดองพญาณี หรือ อดองพญา	พ.ศ. ๒๒๘๖	๗	— ตั้งวงศ์สร้างมหานครขึ้น ถึงค
๒	เนาตอญี (ศิริปวระ มหาธรรมราชา มัง ตราญี)	„ ๒๓๐๓	๓	โอรส - กรุงหงาย ^๔ เบนมหา นคร
๓	เน่งพยเซง (พระ เจ้าข้างเผือก)	„ ๒๓๐๖	๓๒	อนุชา กรุงอังวะ ^๔ เบนมหานคร
๔	ดิงกูมินทร์	„ ๒๓๑๔	๖	โอรส
๕	ม่องหม่อง	—	—	— โอรสเนาตอญีทรงราชย์ น้อยวัน
๖	ปลดงมินทร์ หรือโพ เทาพระ หรือศิริด ธรรมราชา	„ ๒๓๒๔	๓๘	— โอรสอดองพญาสร้างกรุง อมระปุระ
๗	ดะกายมินทร์ หรือ บาญีตอพญา	„ ๒๓๖๒	๗	โอรส อยู่กรุงอมระปุระถูก อนุชาต่างชนนีถอด
๘	ดะวาทิมินทร์ หรือ ดาหวาดิมินทร์	„ ๒๓๘๐	๘	อนุชา อยู่กรุงอมระปุระ
๙	ปลันมินทร์ หรือกุ กามมินทร์	„ ๒๓๘๘	๗	โอรส อยู่กรุงอมระปุระถูก อนุชาต่างชนนีถอด
๑๐	เมณฑงมินทร์	„ ๒๓๙๖	๒๕	อนุชา สร้างกรุงมณฑง ^๔ เบนมหานคร
๑๑	ซิมอิมินทร์	„ ๒๔๓๑	๗	โอรส เลี้ยงมหาราช ^๔ แกฮัง กฤษ ใน พ. ศ. ๒๔๒๘

เลขที่ ๑๘ หมายอักษร ฅ.

บานัญชีรายนามพระราชวงศ์ แลข้าราชการสยามที่พม่าว่าจับไปได้
จากกรุงศรีอยุธยาเมื่อกรุงเสีย ใน พ. ศ. ๒๓๑๐

พระชายาของพระเจ้าเอกาทศราชา ๔ คือ .

- ๑ พระนางเมหาพิ (หรือเม้า) ๒ หม่อมมิ่ง ๓ หม่อมศรี แล ๔ หม่อมลิลิตา

พระอนุชาของพระเจ้าเอกาทศราชา ๑๑ คือ

- ๑ ดมเด็จพระอนุชาธิราชที่ได้เสวยราชสมบัติอันทร ผนวช (พม่าเรียกพระท้าว)
สุระปฐมมหาราช ๒ พระองค์เจ้ารัชฆวดยอมรโชติ ๓ พระองค์เจ้าตไถ
๔ พระองค์เจ้าตั้งษ์ ๕ พระองค์เจ้าถ่มอม ๖ พระองค์เจ้ากร ๗ พระ
องค์เจ้าจริต ๘ พระองค์เจ้าภูมรา ๙ พระองค์เจ้าแสง ๑๐ พระ
องค์เจ้ากอนเมฆ แล ๑๑ พระองค์เจ้าสุระจันทร์

พระภคินีของพระเจ้าเอกาทศราชา ๑๓ คือ

- ๑ เจ้าฟ้าประมาศน์ ๒ เจ้าฟ้าสุบรรณ ๓ เจ้าฟ้าอินทรวรสุทวดี
๔ เจ้าฟ้ามณีนคพ ๕ พระองค์เจ้าเกษร ๖ พระองค์เจ้าฉมูม ๗ พระ
องค์เจ้าฉมูต ๘ พระองค์เจ้าถัมภู ๙ พระองค์เจ้าเผือก ๑๐ พระ
องค์เจ้าเจมทรภุด ๑๑ พระองค์เจ้าฉะชาติ ๑๒ พระองค์เจ้าชมเชย
แล ๑๓ พระองค์เจ้าอินทร์

พระโอรสของพระเจ้าเอกาทศราชา ๓ คือ

- ๑ พระองค์เจ้าประภาท ๒ พระองค์เจ้าสุรเดช แล ๓ พระองค์เจ้าศรีษรี

พระธิดาของพระเจ้าเอกาทศราชา ๔ คือ

- ๑ พระองค์เจ้าประพิมพ์ ๒ พระองค์เจ้าน้อย ๓ พระองค์เจ้าดอก
มะเดื่อ แล ๔ พระองค์เจ้าเถิดะตรา

พระภาคินัย (องค์ซ้าย) ของพระเอกาทศราชา ๑๔ คือ

๑ หม่อมเจ้าศรีนที ๒ หม่อมเจ้าจา ๓ หม่อมเจ้าสุระดี ๔ หม่อม
เจ้าสุจิ ๕ หม่อมเจ้านาย ๖ หม่อมเจ้าสวัสดิ์ ๗ หม่อมเจ้าโกรพ
๘ หม่อมเจ้าสมภ ๙ หม่อมเจ้าสุชด ๑๐ หม่อมเจ้าชุมแสง ๑๑ หม่อม
เจ้าระยม ๑๒ หม่อมเจ้าสุพรรณ แด ๑๓ หม่อมเจ้าไพฑูริย์

พระภาคินัย (องค์หญิง) ของพระเอกาทศราชา ๑๔ คือ

๑ หม่อมเจ้ามาตา ๒ หม่อมเจ้ารัชยา ๓ หม่อมเจ้าชะแวก
๔ หม่อมเจ้าอาไฟ ๕ หม่อมเจ้าอรุณ ๖ หม่อมเจ้าอำพัน ๗ หม่อม
เจ้าสรวิ ๘ หม่อมเจ้ามาไทย ๙ หม่อมเจ้าสุระภูมิ ๑๐ หม่อม
เจ้าชฎา ๑๑ หม่อมเจ้ามวง ๑๒ หม่อมเจ้าสิทธิ ๑๓ หม่อม
เจ้าศิริ แด ๑๔ หม่อมเจ้าคัน

พระโอรสของพระสุระประทุมราชา (ขุนหลวงหาวัด) ๒ คือ

๑ พระองค์เจ้าคัน แด ๒ พระองค์เจ้ามั่น

พระธิดาของพระสุระประทุมราชา (ขุนหลวงหาวัด) ๒ คือ

๑ พระองค์เจ้าคารา แด ๒ พระองค์เจ้าศิริ

ข้าราชการ

กรมวัง ๒ คือ ๑ หม่อมศรี ๒ หม่อมตะโปไต (ไม่ได้คำนวณ)
กรมพระคลัง ๑ พระยาประภาส กรมนา ๑ พระยาพลเทพเสนาบดี กรมเมือง ๑
พระยายมราชเสนาบดี กรมกระต๊อใหม่ ๓ คือ ๑ พระยาภร ๒ พระพลขันธุ์
แด ๓ หลวงหฤทัย

สารบัญ

คำนำ

หน้า คั่น

	ปฐมะภาค พงศาวดาร		
ตอนที่ ๑	ยุคกษัตริย์ ตักดำบรรพ์ ตั้งกรุงตะโก้ง (หัดคินะปุระ)	หน้า	๑
	ตั้งกรุงภูพานเก่า	„	๓
	ตั้งกรุงสระเรเซตระ	„	๕
	ตั้งกรุงภูพานใหม่	„	๖
	ตั้งกรุงสระเทมและกรุงหงสาวดี	„	๘
ตอนที่ ๒	พระเจ้าอโนรธา มังน้อย พระเจ้าอโนรธา ทรงราชย์	„	๑๑
	ตั้งกรุงสระเทม	„	๑๓
	คัมภีร์ทลขัตติยธรรม	„	๑๕
	ปราบอาณาจักรข้างเคียง	„	๑๗
	สันติวงศ์พระเจ้าอโนรธา มังน้อย	„	๑๘
	พระเจ้าอลองจีสุ (หรือดีหัตว์)	„	๒๐
ตอนที่ ๓	พระยาปฐมะกษัตริย์ระชา	„	๒๑
	กษัตริย์ วงศ์มระโยและกันราชาณี	„	๒๓
	กษัตริย์วงศ์จันทรา	„	๒๕
ตอนที่ ๔	ลังกาตีพม่าครั้งกษัตริย์กรุงภูพาน	„	๒๖
ตอนที่ ๕	พม่าทำสงครามกับจีนครั้งกษัตริย์กรุงภูพาน	„	๒๘
ตอนที่ ๖	ไทยใหญ่แยกครองพม่ากรุงเมียนชยา	„	๓๓
	ไทยใหญ่ครองพม่าสร้างกรุงบ้นยา	„	๓๖
	ไทยใหญ่ครองพม่ากรุงสะกาย	„	๓๗
ตอนที่ ๗	ตั้งกรุงอังวะยุคราชาธิราช พระเจ้าโตเมงพญา	„	๔๐

พระเจ้าตราพญาพม่า	หน้า ๕๐
พระเจ้าตราพญารามัญ	,, ๕๓
เจ้าฟ้าแว่น	,, ๕๓
ขุนแก้ว (พระเจ้ารามะเกียรติ)	,, ๕๔
เจ้าฮาว (พระเจ้าแสนเมือง)	,, ๕๔
เจ้าชีพ (พระเจ้ารามะไตย)	,, ๕๕
ทิพย์พันธุ์มินทร์ (ชิปอน)	,, ๕๕
พระอัครนิภา	,, ๕๖
พญาอ้ายดาว	,, ๕๖
พญาอู่ (พระเจ้าช้างเผือก)	,, ๕๖
พระเจ้าราชาธิราช (คือราชาธิราช)	,, ๕๗
พระเจ้ามังฆ้อง	,, ๕๘
ตอนที่ ๘ ยะช่าย ดัมพันมิตรกับเบงกอด	,, ๖๒
คำตำนานะหมัดในยะช่าย	,, ๖๔
พระเจ้ามังคราตะเบงชเวคีติยะช่าย	,, ๖๕
ตอนที่ ๙ ภาระษัตริย์เงี้ยวครองพม่า และภาระษัตริย์หงสาวดี จนถึงชัตติยาธิปัตย์	
เมืองทองอุทัย พญาธรรมราชา	,, ๖๗
ราชโปฏก	,, ๖๘
เจ้ากะเด	,, ๖๘
พระเจ้าเมงหนานดี	,, ๖๘
พญารามะเกียรติ	,, ๗๐
พญาพะโร	,, ๗๑
แม่อยู่หัวเซงดอ	,, ๗๑

	พญาธรรมเจดีย์	หน้า ๗๑
	พระเจ้าเมงริยกยอตะวา	,, ๗๒
	พระเจ้าบุเรงนองราชินดี	,, ๗๒
	พญาราม	,, ๗๕
	พระเจ้ามหาดีหะตุระ	,, ๗๕
	พระเจ้าสิริสุทโธรมราชา	,, ๗๕
	พระเจ้ามหาราชาธิบติ	,, ๗๕
	พระเจ้าโล่ห์หนพว (เสื่อหาญฟ้า)	,, ๗๖
ตอนที่ ๓๐ กองอุ	ตำบลและแม่ไปเพียงโต	,, ๗๗
	พระเจ้ากรุงภูกามตั้งเจ้าเมืองกองอุ	,, ๘๐
	เจ้าเมืองกองอุเมื่อกรุงภูกามล้มแล้ว	,, ๘๐
	ดีดักะโยเมือง	,, ๘๑
	เมงดีห์สุร์	,, ๘๒
	พระเจ้ามหาสิริชัยะตุระ	,, ๘๒
ตอนที่ ๓๑ พระเจ้าตะเบงชเวตี้ ตะเบงชเวตี้		,, ๘๕
	คิกรูหงสาวดี	,, ๘๕
	คิเมืองแปร	,, ๘๖
	ตะเบงชเวตี้เป็นพระเจ้าหงสาวดี	,, ๘๖
	ตะเบงชเวตี้คิดปราบปรามหัวเมืองในดินดรามัญ	,, ๘๗
	ถ้อมและไคเมืองเมาะตะมะ	,, ๘๗
	อภิชากตะเบงชเวตี้	,, ๘๘
	ถ้อมและไคเมืองแปร	,, ๘๘
	เกิดขบถเจ้าอนุวงศ์ได้เป็นกษัตริย์ยังวะ	,, ๘๙

ดีเมืองยระฮ่าย	หน้า ๘๒
ทัพไทยตีเมืองทวาย	๗ ๘๒
ตีกรุงศรีอยุธยา	๗ ๘๓
ปล้นพระมหานครศรีอยุธยา	๗ ๘๕
พม่าดำจากกรุงศรีอยุธยา	๗ ๘๖
พิฆาตพระเจ้ามังตราตะเบงชเวตี้	๗ ๘๐๓
ตอนที่ ๑๒ พระเจ้าชนะสิบทิศ บรูรงนองกยอติพนรธา ประวัติ	๗ ๘๐๖
กลับครองอุ	๗ ๘๐๗
กษัตริย์เตลงองค์ท้าย	๗ ๘๐๘
ตีไต่กรงหงส์วดี	๗ ๘๑๐
ไต่กรงฮังวะ	๗ ๘๑๒
ตีเมืองเจียวเม่นาอิระวดีตอนบน	๗ ๘๑๓
เซียงใหม่อ่อนน้อม	๗ ๘๑๕
การพระคำดนา	๗ ๘๑๖
ดาเหตุพาสักกรงสยาม	๗ ๘๑๘
ตีเมืองสยามฝ่ายเหนือ	๗ ๘๒๐
ตีกรุงศรีอยุธยา	๗ ๘๒๒
ราชการทางนครเซียงใหม่	๗ ๘๓๓
เกิดขบถในหงส์วดี	๗ ๘๓๓
ปราบลาวกาวจับมเหสีล้านช้างได้	๗ ๘๓๕
พระเจ้าศรีวิฑิตกรงล้านช้างจะตีพิศณุโลก	๗ ๘๓๗
พระเจ้ากรุงสยามเก่ากลับกรุงศรีอยุธยา	๗ ๘๓๘
พระมหารัชมหาราชไปเฝ้าพระเจ้าหงส์วดี	๗ ๘๓๙

ไทยและลาวต้านฮังตืพิศณุโลก	หน้า ๑๕๑
พม่ายกพลมาตีกรุงสยาม	,, ๑๕๕
ตีกรุงศรีอยุธยา	,, ๑๕๕
พระมหาจักรพรรดิสวรรคต	,, ๑๕๘
กองทัพล้านช้างยกมาช่วยกรุงสยาม	,, ๑๕๑
ฆ่าพญากามณี	,, ๑๕๖
ปล่อยออกพระยาจักรี	,, ๑๕๘
เขมรขอขึ้นต่อพม่า	,, ๑๖๑
ปราบล้านช้างไม่สำเร็จ	,, ๑๖๓
ชาวยุโรปกล่าวถึงกรุงหงสาวดี	,, ๑๖๕
ลาวล้านช้างตกเป็นเมืองออกต่อพม่า	,, ๑๖๕
ไทยใหญ่ทางเหนือจลาจล	,, ๑๖๖
รับพระเชษฐาแก้วลังกา	,, ๑๖๗
โอรสพระเจ้ากยอติหนนรธาเป็นพระเจ้านครเชียงใหม่	,, ๑๖๘
เตรียมตีเมืองยะซาย	,, ๑๖๘
ตอนที่ ๓๓ พระเจ้านันทบุเรงเสวยราชย์	,, ๑๗๑
จอมพม่าตีกรุงอังวะ	,, ๑๗๑
ไทยกับพม่าขาดทางไมตรี	,, ๑๗๓
พม่าตีกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๑	,, ๑๗๕
,, ,, ,, ,, ๒	,, ๑๗๕
,, ,, ,, ,, ๓	,, ๑๗๖
,, ,, ,, ,, ๔	,, ๑๗๘
กรุงสยามคิดจะตีกรุงหงสาวดี	,, ๑๘๐

ตีกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๕ คราวชนช้าง	หน้า	๑๘๑
ชนช้าง	,,	๑๘๒
พลเมืองมอญอพยพ	,,	๑๘๓
ตั้งมหาสุรราชา	,,	๑๘๔
สมเด็จพระนเรศวรมหาราชตีกรุงหงสาวดีครั้งแรก	,,	๑๘๕
หัวเมืองประเทศพม่าเป็นชนก	,,	๑๘๖
เมืองคองอเป็นชนก	,,	๑๘๗
กองทัพสยามตีเมืองคองอ	,,	๑๘๘
ตอนที่ ๑๔ มอญและพม่ารวมกันอีกพระเจ้ายะรายปกครองเมืองดัลละยีน	,,	๑๘๙
พิธิเตอบริโตเป็นผู้นำทางพระองค์	,,	๑๙๐
เตอบริโตยึดเอาท่า	,,	๑๙๑
ไวศรียไปรบเกิดช่วยเหลือ	,,	๑๙๒
พระเจ้ายะรายตีเมืองดัลละยีนอพราชัย	,,	๑๙๓
เตอบริโตทำร้ายให้พวกเตลงโกรธ	,,	๑๙๔
พระเจ้ามังรายรามมินทร์กษัตริย์พม่าโอรสพระเจ้า		
เจ้ากษัตริย์นรธา	,,	๑๙๕
พระเจ้ามหาธรรมราชาทรงปราบฝรังฟ่ายแพ้	,,	๒๐๑
ตอนที่ ๑๕ มอญและพม่าชิงกันเป็นใหญ่ พระเจ้ามหาธรรมราชาพนพระราชา		
อาณาจักรพม่า	,,	๒๐๒
ทอดราชไมตรีถึงอันเคีย	,,	๒๐๓
ตะโตะธรรมราชา	,,	๒๐๔
กรุงอังวะเป็นมหานครอีก	,,	๒๐๕
พระเจ้าเบงกเด	,,	๒๐๖

หนังสือพิมพ์จีนเข้ามาสู่พม่า	หน้า ๒๓๐
พระเจ้ามหาปวธรรมราชา	„ ๒๓๓
พระเจ้าสิริปวธรรมหาราช	„ ๒๓๕
ราชอาณาจักรสุโขทัย	„ ๒๓๕
พระเจ้ามหาธรรมราชาธิบดี	„ ๒๓๖
มณีประภาวดี	„ ๒๓๖
ชบถควนพะโค	„ ๒๓๗
พระเจ้ามังตราพุทธกษัตริย์เวนิท	„ ๒๓๘
เตตงใต้เมืองแปร	„ ๒๓๙
ราชทูตฝ่ายสยาม	„ ๒๔๐
เตตงใต้เมือง	„ ๒๔๑
พระเจ้าเวนิท ทั้งราชสมบัติ	„ ๒๔๒
พญาทะละครของกรุงหงสาวดี	„ ๒๔๕
รบกันกระโถนกระแ่ง	„ ๒๔๕
จีนช่วยพม่า	„ ๒๔๖
ตีมหานครพม่าอย่างใหญ่	„ ๒๔๗
ตอนที่ ๓๖ พระเจ้าอลองพญาหาราช ประวัติเดิม	„ ๒๔๘
อลองพญาต่อสู้ทหารเตตง	„ ๒๔๙
พระยาราชาธิราชจากกรุงอังวะสู้กรุงหงสาวดี	„ ๒๕๐
ตั้งกระบวนทัพไปปราบอลองพญา	„ ๒๕๑
พระเจ้าอลองพญาตีกรุงอังวะได้	„ ๒๕๕
พระเจ้าหงสาวดีคิดจะตีพม่ากลับคืน	„ ๒๕๖
เตตงล้อมกรุงอังวะครั้งที่ ๒	„ ๒๕๗

	เคลงด้อมเมืองแปร	หน้า ๒๓๘
	พระเจ้าอดองพญาช่วยเมืองแปร	,, ๒๓๙
	ตั้งเมืองร้างกุ้ง	,, ๒๔๐
	พ่อค้าฝรั่งในแคว้นพะโค	,, ๒๔๓
	อังกฤษและฝรั่งเคสในเมืองซีเรียม	,, ๒๔๓
	พระเจ้าอดองพญาได้กรุงหงสาวดี	,, ๒๔๗
	พม่ากลับกรุงรัตนดิงค์	,, ๒๕๒
	ชิงชัยเมืองมณีนีปุระ	,, ๒๕๓
	เกิดขบถในแคว้นพะโค	,, ๒๕๔
	ตีกรุงสยาม	,, ๒๕๕
	พระเจ้าอดองพญาทิวังคค	,, ๒๖๐
ตอนที่ ๓๗ เมืองยะช่าย	พระเจ้ายะช่ายคิดรุกราน	,, ๒๖๒
	เอาเมืองจิตตะคอง	,, ๒๖๓
	กำนันโปรตุเกสมาถึง	,, ๒๖๔
	ลัดดฝรั่ง	,, ๒๖๕
	ลัดดโปรตุเกสเป็นสัมพันธมิตรกับพระเจ้ายะช่าย	,, ๒๖๖
	พระเจ้ายะช่ายครอบครองเมืองแตกกา	,, ๒๖๙
	พระเจ้ายะช่ายตีแคว้นพะโค	,, ๒๗๐
	ไซของซาห้ชา	,, ๒๗๐
	ยะช่ายถูกรับออกจากจิตตะคอง	,, ๒๗๒
	พระเจ้ายะช่ายยกอยู่ในล้อมมือทหารต่างประเทศ	,, ๒๗๓
	อำนาจยะช่ายกลับคืนคง	,, ๒๗๔
	แผ่นดินไหวใหญ่	,, ๒๗๕

ตอนที่ ๑๖ ราชสันตติวงศ์พระเจ้าอโศกของพญามหาราช

พระเจ้าเนาคอญี่	หน้า ๒๗๖
มังฆ้องนรธาขบถ	,, ๒๗๖
วานิชะทูตฝ่ายอังกฤษ	,, ๒๗๘
เจ้าผู้ครองเมืองของอุษบถ	,, ๒๗๘
ดินครเชียงใหม่	,, ๒๗๙
พระเจ้าเนาคอญี่มินทร์ ทิวคงค	,, ๒๘๐
พระเจ้าช้างเผือก	,, ๒๘๐
เตรียมตีกรุงสยามอีก	,, ๒๘๐
ยกไปตีฉนวนปุระ	,, ๒๘๑
กลับตีฉนวนปุระ	,, ๒๘๑
การปราบปรามประเทศหริภุญชัยและมลาว	,, ๒๘๒

ตอนที่ ๑๗ ตีกรุงศรีอยุธยา (คราวเสียกรุง)

กองทัพพม่าฝ่ายใต้ยกถล่มสยาม	,, ๒๘๒
กองทัพพม่าฝ่ายเหนือยกถล่มสยาม	,, ๒๘๔
พม่าตั้งประชิดพระมหานครสยาม	,, ๒๘๕
ตั้งล้อมกรุงและรบกับไทย	,, ๒๘๕
นำท่อบรรณการกรุงศรีอยุธยา	,, ๒๘๗
นำตลิ่งเสียกรุง	,, ๒๘๙

ตอนที่ ๒๐ ถึงคราวจีน

สาเหตุถึงคราวจีน	,, ๒๙๕
ทัพจีนตีเมืองเชียงตุง	,, ๒๙๖
จีนยกมาราวีทางเมืองโมเมียน	,, ๒๙๖

วิธีพม่าต่อจีน	หน้า ๒๘๗
การศึกทางเมืองคัง(เมืองก้อง)ข้างเหนือ	,, ๒๘๘
กองทัพใหญ่จีนถอยจากพม่า ๆ กลับฮังวะ	,, ๒๘๘
ยุทธินัยของจีน	,, ๓๐๐
สงครามจีนครั้งที่ ๓	,, ๓๐๑
กองทัพพม่าขึ้นไปรับข้าศึกพม่ามีชัย	,, ๓๐๒
กองทัพจีนถอยกลับไปเมืองจีน	,, ๓๐๓
เรื่องเกี่ยวแก่กรุงสยามแผ่นดินตาก	,, ๓๐๕
สงครามจีนครั้งที่ ๕	,, ๓๐๕
แม่ทัพจีนขอเลิกสงคราม	,, ๓๐๗
สัญญาเลิกสงครามเดิมราชไมตรีและการค้าขายตกลงกัน	,, ๓๐๘
พงศาวดารจีนเรื่องศึกพม่า	,, ๓๐๘
พระเจ้าฮ้างเผือกพม่าไม่ทรงเห็นชอบสัญญาจีน	,, ๓๑๐
ตอนที่ ๒๑๓ สงครามสยามครั้งกรุงธนบุรี และซึ่งราชสมบัติฮังวะเจินคือเมืองยะซาย	
พม่าทำสงครามตีกรุงสยาม	,, ๓๑๑
คือเมืองมณีปุระและเมืองกะจาร	,, ๓๑๒
พระเจ้าฮังวะเสด็จเมืองร่างกุ้ง	,, ๓๑๒
ราชวัติกรุงสยามไม่สำเร็จ	,, ๓๑๗
พระเจ้าดิงคุด้าขึ้นทรงราชย์กรุงฮังวะ	,, ๓๒๑
เกิดขบถในกรุงฮังวะต่อพระเจ้าดิงคุด้า	,, ๓๒๒
พระเจ้าโพเทาพระผ่านราชสมบัติ	,, ๓๒๕
ขบถต่อพระเจ้าโพเทาพระ	,, ๓๒๖
สร้างกรุงอมระปุระ	,, ๓๒๗

ญ

ทำกเบี่ยนพลเมืองพม่า	หน้า ๓๒๙
หายนะของประเทศยะซาย	,, ๓๓๐
คี่เมืองยะซาย	,, ๓๓๒
ตอนที่ ๒๒ ราวีกรุงสยาม	
จอมพม่าคี่กรุงสยามเป็นคี่กใหญ่ (พระพุทธรูปอดฟ้า)	,, ๓๓๕
แผนราวีของพม่า	,, ๓๓๖
เดีรทัพผ่านเข้าไปในเซตร์แดนสยาม	,, ๓๔๑
คี่มเด็จพระจอมสยามคี่ด้อย่างเด่นด้ามารถ	,, ๓๔๕
ทัพใหญ่ราวีกรุงสยามอีก	,, ๓๔๙
คี่เมืองเชียงใหม่อีก	,, ๓๕๑
ทัพไทยคี่เมืองทวาย	,, ๓๕๓
สถาปนาศาลันะสถาน	,, ๓๕๓
พม่าคี่นครเชียงใหม่	,, ๓๖๐
ตอนที่ ๒๓ แผ่นดินพระเจ้าโพเทาพระคี่อมมาจนคี่นรัชกาล	
เหตุการณ์ในเมืองยะซาย	,, ๓๖๓
ทูตอังกฤษในอินเดียมารู้พม่า	,, ๓๖๕
อังกฤษและพม่าเจรจากความเมืองกันคี่ต่อไป	,, ๓๖๖
เกี่ยวข้องกับกรุงสยาม	,, ๓๖๘
พยายามจับทูตอังกฤษคี่เมืองร่างกุ้ง	,, ๓๖๙
พม่ายุ้งเจ้าเมืองในอินเดีย	,, ๓๖๙
เกิดวุ่นวายณพรหมแดนเมืองยะซาย	,, ๓๗๑
เรื่องเกี่ยวข้องกับกรุงสยาม	,, ๓๗๒
เหตุการณ์ในเมืองอาซั่ม (กามระบุประุระ)	,, ๓๗๓

เรื่องเกี่ยวกับกรุงสยาม	หน้า ๓๗๕
เมืองมณีปุระ	,, ๓๗๖
พระเจ้าโพเทาพระสวรวรคต	,, ๓๗๘
สร้างบั้งใหญ่ขึ้น	,, ๓๗๘
ช้างเผือกและพระจิตพระเจ้าโพเทาพระ .	,, ๓๗๙
พระราชันดาลของพระองค์	,, ๓๘๐

ตอนที่ ๓๕ พระเจ้าบาญีตอบญา

เสวยราชย์	,, ๓๘๐
กรุงอังวะกลับเป็นมหานครอีก	,, ๓๘๑
ยกกองทัพไปเมืองมณีปุระ	,, ๓๘๒
ยกกองทัพไปเมืองอาซั่ม	,, ๓๘๓
ตีเมืองกะจาร์และยกไปถึงนครมืองจิตตะเคิง	,, ๓๘๔

ตอนที่ ๒๕ สงครามพม่ากับอังกฤษครั้งแรก

รบกันใกล้ตำบลตรามุและเมืองชองอังกฤษ	,, ๓๘๖
ได้เมืองร่างกุ้ง	,, ๓๘๘
ตีค่ายกะญีเมียนตาย	,, ๓๘๙
การศึกข้างเมืองอาซั่ม	,, ๓๙๑
การศึกในเมืองกะจาร์และเมืองมณีปุระ	,, ๓๙๒
รบกันที่เมืองร่างกุ้ง	,, ๓๙๒
ฝั่งเมืองตะนาวศรี	,, ๓๙๕
มหาบัณฑิตกองทัพอังกฤษ	,, ๓๙๖
อังกฤษเข้าครอบครองเมืองยะซาย	,, ๓๙๙
กองทัพอังกฤษรุกขึ้นไปข้างเหนือ	,, ๔๐๐

ขัตติยาภิเษก และพระธาตุลังกา	หน้า ๔๔๖
ประสูติราชธิดา และประพาศ	,, ๔๔๗
ทรงผนวชเจ้า และจัดการภาษีอากร	,, ๔๔๘
จากเจดีย์น้อย และพิธีเจาะพระกรรณ ของ	
พระเจดีย์ และขัตติยาภิเษก	,, ๔๔๙
ทำสัญญาซื้อขายกับอังกฤษ	,, ๔๕๐
ราชบุรุษอาจารย์มรณะภาพ และคลองรัตนบุรี	
ถูกยาสูบคนอง	,, ๔๕๑
เถลิงศักดิ์กษัตริย์	,, ๔๕๒
ไทยใหญ่จากเจดีย์น้อย และขัตติยาภิเษก	,, ๔๕๓
สร้างโรงพยาบาล	,, ๔๕๓
สร้างพระพุทธรูปศิลาขาวองค์ใหญ่	,, ๔๕๔
ขุดในหัวเมืองไทยใหญ่ และการโยธา กับราช	
กุศักรวม	,, ๔๕๕
เจ้านายถวายสัตย์	,, ๔๕๗
ทำเงินตรา และพระราชพิธีเจาะพระกรรณ	,, ๔๕๘
การพระราชกุศล และเพลิงไหม้ใหญ่	,, ๔๕๙
ต้องพระอุทกยาเบเนน	,, ๔๖๐
พระภาคินัยเบเนน	,, ๔๖๕
ทอดอังกฤษ และสำรวจอาชญา กับเพลิงไหม้	,, ๔๖๙
บ่อทับทิม และทรงผนวช กับทำสัญญาซื้อขาย	
ต่ออังกฤษ	,, ๔๗๐
พระราชพิธีเจาะพระกรรณ	,, ๔๗๕

สร้างลิตาจารย์พระศรีวิสุทธิบาท และเวสตีเทนต์

อังกฤษ	หน้า ๕๗๖
สายโทรเลข และตั้งตำแหน่งมหาดมายุ	,, ๕๗๗
พระพิณบ่นอกราชสมบัติทวงคต และพระเทวะ	
ชายาทุตถาออก	,, ๕๗๘
เบญจมะดังคายะนาย	,, ๕๗๙
มองซูเปไปยธาย	,, ๕๘๓
ราชทูตหม่าไปประเทศยุโรป	,, ๕๘๕
จลาจลในเมืองเสฉวน	,, ๕๘๖
มีหัจจรัย และรับราชสดัสน์พระราชินีอังกฤษ	,, ๕๘๗
พระมเหสีย้ายถิ่นพระชนม์	,, ,,
เจ้ารับราชการ และการพระราชกุศล	,, ๕๘๘
ราชทูตอิตาลี และพระรูปพระราชินีอังกฤษ	
กับเจ้าเลียบพระจรีต	,, ๕๘๙
ทูตจีนจอมปดอม และราชบัณฑิต	,, ๕๙๐
ขรรคมหาเสนาบดีถึงอะดิญะกรรม และบุญ	
ญาณินิหาร	,, ๕๙๑
ราชทูตฝรั่งเศส	,, ๕๙๓
เลียบพระนคร และห้ามเฝ้าเจ้านาย	,, ๕๙๕
ทูตภิกขุภย และเมืองกะเหรี่ยง	,, ๕๙๕
รักษาโบราณสมบัติ และพระราชพิธีเจาะ	
พระกรรณ	,, ๕๙๖
ชุดคตองและตงเขื่อนกันน้ำ กับพระขรรค	
มเหสีทวงคต	,, ๕๙๘

สร้างอภิสัมโหฬาริเจดีย์	หน้า ๕๐๑
ชุดคดอง ขบถเหลว ๆ และทางทูนนิมิตร์	,, ๕๐๒
ได้หนังสือพระดั่งมี ตามเนร	,, ๕๐๓
ทรงพระประศวรเกิดกตัญญูในพระราชวัง	
จนลุ่มระคค	,, ๕๐๔
ฝั่งพระอังการ	,, ๕๐๕
ความภายใน	,, ๕๑๐
ตอนที่ ๒๙ พระเจ้ารัชบอมินทร	
เสวยราชย์	,, ๕๑๗
ที่ประชุมรัฐมนตรีสภา	,, ๕๑๘
ซึ่งพระราชเทวี พระเทวชายา มินทราณี	
แถมหาพิฆาฏ	,, ๕๑๙
อภิเษก	,, ๕๒๓
สร้างพระเจดีย์ พระชนนีทรงผนวชเป็นรูปี	
แตรราชทูตจะไปอินเดีย	,, ๕๒๖
ประสูติ	,, ๕๓๐
ปราบจลาจลเมืองหน้า และราชภิเษกใหม่	,, ๕๓๒
อำนาจพระอรรคมเหษีใหม่	,, ๕๓๔
แตรราชทูตไปอินเดีย	,, ๕๔๒
สืบสกุลวงศ์	,, ๕๔๕
ตั้งพระดั่งมี และถวายเศวตฉัตร	,, ๕๔๖
แตรราชทูตไปกรุงฝรั่งเศส และการจลาจล	
ทางเมืองหน้า	,, ๕๔๗

ถวายบาทว์ทองคำเป็นพุทธบูชา	หน้า ๕๕๘
เจ้าวังหน้ากิตติขบถ และจัดการปกครองเมือง	,, ๕๕๙
พระราชกุมารกุมาริ์ต้นพระชนม์	,, ๕๕๙
พระเจ้าปกัณมินทร ต้นรัชตักขัย	,, ๕๕๐
ผลาญชีวิตอย่างน่าเกลียด	,, ๕๕๑
เชิญพระพุทธรูปจากกรุงอมระปุระ และได้ช้างเผือก	,, ๕๕๒
หนังสือสัญญาฉบับฝรั่งเศด	,, ๕๕๒
คดีห้างบอมเบเบอมาเตรดิงคอร ไบเรชั่น	,, ๕๕๔

ตอนที่ ๓๐ ถึงคราว อังกฤษ ครึ่งที่ ๓

อังกฤษ ยื่นหนังสือขอตั้งขอเดชะ	,, ๕๕๗
อังกฤษยกกรุก	,, ๕๖๔
ในพระราชวังกรุงมณฑล	,, ๕๖๕
เดียนหานครมณฑลหรือกรุงพม่าแก่อังกฤษ	,, ๕๖๗
การรักษากันเมืองพม่า	,, ๕๗๕

ตอนที่ ๓๑ ปีแรกเมืองพม่าตกเป็นของอังกฤษแล้ว

ทางจัดราชการ	,, ๕๗๘
จังหวัดมณฑล	,, ๕๗๖
,, พะโม	,, ๕๗๙
,, กระดำ	,, ๕๘๐
,, บ่อทับทิม	,, ๕๘๑
,, ชเงโบ	,, ๕๘๒
,, ตะกาย	,, ๕๘๓

จังหวัดฉะเชิงเทรา	หน้า	๕๙๕
„ กยอกแซ	„	๕๙๖
„ ชินตวิน	„	๕๙๘
„ เมืองยันท	„	๖๐๒
„ ภูกาม	„	๖๐๕
„ มินบู	„	๖๐๖
„ ด้องตวงมื่อ	„	๖๑๐
„ ปยิมมะนา	„	๖๑๒
„ ยะแมตั้น	„	๖๑๕
„ เมียกติดา	„	๖๑๕
รายงานราชการทหารอังกฤษ	„	๖๑๖
วิปคัตราวุธ	„	๖๑๙
ตอนที่ ๓๒ บ้านเมืองกัลป์ดงบรรณคาบ		
แผนรัฐนโยบายอังกฤษและอากรเมืองพม่า	„	๖๒๕
จัดการการจังหวัดนั้น ๆ ใน พ.ศ. ๒๔๓๐		
จังหวัดมณฑลเต	„	๖๔๐
„ พระโม	„	๖๔๒
„ กระด้า	„	๖๔๕
„ ชเวโบ	„	๖๔๖
„ บ่อทับทิม	„	๖๔๗
„ เขอ	„	๖๔๙
„ ตระกาย	„	๖๕๐
„ ชินตวิน	„	๖๕๓

จังหวัดกยอกแซ	หน้า ๖๕๖
„ เมืองยั้น	„ ๖๕๗
„ ปะโก๊กกุ	„ ๖๕๘
„ มินบู	„ ๖๕๙
„ มะกเว	„ ๖๖๒
„ เมียกติดา	„ ๖๖๕
„ ยแมตั้น	„ ๖๖๖
อาคารบ้านเมืองใน มกราคม พ.ศ. ๒๔๓๒	„ ๖๖๘
ไปตีสทหาร	„ ๖๗๑
จังหวัดพะโม	„ ๖๗๓
„ กะถา	„ ๖๗๔
„ บ่อทับทิม และจังหวัดชเวโบ	„ ๖๗๕
„ ซินตวิน	„ ๖๗๖
„ เมืองยั้น และจังหวัดปะโก๊กกุ	„ ๖๗๗
„ มะกเว และจังหวัดปยินมะนา	„ ๖๗๘
ไปตีสทหาร	„ ๖๗๙
บ้านเมืองถักราบคาบใน พ.ศ. ๒๔๓๓	„ ๖๘๐
รบถุ่นโต (เวียงเลื่อ)	„ ๖๘๑
ถักราบไปตีสทหารเป็นกองทหาร	„ ๖๘๙

ทุติยภาคบ้านเมือง และพลเมืองพม่า

ตอนที่ ๑ เมืองและอากาศ

เมืองพม่า	หน้า ๖๙๕
เขตรัพรหมแดน	„ ๖๙๖

เนื้อที่และทางขายทะเล	หน้า ๖๙๗
พรหมแดนทางแผ่นดิน	,, ๖๙๘
แบ่งภาคเมือง และระยะชาย	,, ๖๙๙
เขาสิน	,, ๗๐๐
เขากะจัน	,, ๗๐๓
มณฑลข้างเหนือ และที่ตำบล	,, ๗๐๔
สันดรแม่อิรวดี และแคว้นแม่สะโตง	,, ๗๐๕
ตะนาวศรี และหัวเมืองไทยใหญ่	,, ๗๐๖
เขา	,, ๗๐๗
แม่น้ำอิรวดี	,, ๗๐๘
,, ชินตวิน	,, ๗๑๓
,, ร้างกุ้ง และแม่น้ำสะโตง	,, ๗๑๔
,, สัตตวิน	,, ๗๑๕
,, โขง	,, ๗๑๖
ทะเลสาบ	,, ๗๑๗
เมืองลำคัม และเมืองร้างกุ้ง	,, ๗๑๘
กรุงมณฑล	,, ๗๑๙
เมืองมระหม่ง (เมะตาเต็ง)	,, ๗๒๐
เมืองอื่น ๆ	,, ๗๒๑
อากาศ	,, ๗๒๒
ตอนที่ ๒ มนุษยชาติพม่า	
ชาติพม่า	,, ๗๒๓
พลเมือง	,, ๗๒๔

พวงปยุ	หน้า	๗๓๐
จำพวงพม่า	,,	๗๓๑
บ้านดั้งเดิมชาติภูมิของพม่า	,,	๗๓๒
ชาวขะว๋าย	,,	๗๓๔
ทวาย และยอ	,,	๗๓๕
พวงของชา ยะเมียน และตองโย	,,	๗๓๖
อินชา และกะตุ	,,	๗๓๗
ตะนู และมารุ หรือมะโร	,,	๗๓๘
ชี ถาชี มะรุ และโพน	,,	๗๓๙
พม่า	,,	๗๔๐
เบียว	,,	๗๔๑
ตัวอักษร	,,	๗๔๓
นามะชาติพม่า	,,	๗๔๔
อาการนิสัยใจคอของชาติพม่า	,,	๗๔๕
ความเลี้ยหาย	,,	๗๔๖
รูปะกาย	,,	๗๔๗
ลัก	,,	๗๔๘
เจาะหู และเกิด	,,	๗๕๐
ให้ชื้อ	,,	๗๕๑
นายาเมื่อบวชและมีดาวพระเคราะห์ประจำวาร	,,	๗๕๒
เทียนเกิดหรือเทียนนาม และดวงชะตา	,,	๗๕๔
การบวช	,,	๗๕๕
การแต่งงาน	,,	๗๕๖

การวางร บ้านเมือง	หน้า	๗๖๐
พดเมืองแน่นหนา และพดเมืองท่วมากั้น	,,	๗๖๒
คนอพยพรบาด	,,	๗๖๓
แต่งตัว	,,	๗๖๗
เหย้า	,,	๗๖๘
อาหาร และการพนัน	,,	๗๖๙
ตาย	,,	๗๗๐

ตอนที่ ๓ พวกชิงปอ หรือกะจัน

พวกชิงปอ	,,	๗๗๒
มกะชาติชิงปอ	,,	๗๗๓
ชี ถาชี และมรุ	,,	๗๗๕
เมียงชา	,,	๗๗๖
พวกถีซอ หรือยอโยน	,,	๗๗๗
พวกถาหุ หรือมุไซ	,,	๗๗๘
พวกกอชา หรือ กอ (คือชา)	,,	๗๘๓

ตอนที่ ๔ พวกกุกีจีน

จีน	,,	๗๘๕
-----	----	-----

ตอนที่ ๕ จำพวกสยามจีน

ชาติไทย และกะเหรี่ยง	,,	๗๘๑
จีน	,,	๗๘๒
ไทยใหญ่	,,	๗๘๓
พงศาวดาร	,,	๗๘๔
ประชาชนไทยใหญ่	,,	๗๘๕

อาการปรากฏ แต่งกาย ชัษณาชัยใจคอ หน้า	๘๐๑
พวกกะเหรี่ยง	๘๐๕
พงศาวดาร	๘๐๖
จำพวก	๘๐๗
ถือศาสนาพุทธตั้ง	๘๐๘
รูปกายกิริยาและหน้าใจ	๘๐๙
เครื่องแต่งกายและอย่างธรรมเนียม	๘๑๐
กะเหรี่ยงยางแดง และพวกที่เกี่ยวข้องกัน	๘๑๑
แต่งงารกันเอง	๘๑๓
เลี้ยงทาย และพวกปะดอง	๘๑๕
พวกต๋องซู้	๘๑๗

ตอนที่ ๖ จำพวกมอญเขมอร์ (ขอม)

มอญเขมอร์ (ขอม)	๘๑๘
มอญหรือเขมอ	๘๒๐
รูไม หรือ ปะดอง	๘๒๕
ละว้า หรือว้า หรือวู้	๘๒๗
เมืองละว้า	๘๒๘
เครื่องประดับ และแต่งกาย	๘๓๑
อาการระว้าที่ปรากฏ	๘๓๒
หมู่บ้านละว้า	๘๓๓
พวกกะเหรี่ยง	๘๓๕
พวกชะมูก และพวกตะนอ	๘๓๗
พวกเซตุง หรือชะดอง	๘๓๘

ตอนที่ ๗ กำหนดเขตแขวงในเมืองพม่า

พม่าตอนล่าง (๕ มณฑล) ๑ มณฑลยะช่าย

๕ จังหวัด

หน้า ๘๔๐

๒ มณฑลตนาครี ๖ จังหวัด ,, ๘๔๑

๓ ,, พระโค ๕ ,, ,, ๘๔๒

๔ ,, อีรวดี ๕ ,, ,, ๘๔๔

พม่าตอนบน (๕ มณฑล) ๑ มณฑลมันจาเล ๕ จังหวัด ,, ๘๔๕

๒ มณฑลสะกาย ๕ จังหวัด ,, ๘๔๗

๓ ,, เมียกติลา ๕ ,, ,, ๘๔๘

๔ ,, มินบู ๕ ,, ,, ๘๕๐

หัวเมืองไทยใหญ่ทางใต้ คือ ๑ มณฑลเมย์ถัด ๑๖ จังหวัด ,, ๘๕๒

๒ ,, ท่ามกลาง ๘ ,, ,, ๘๕๘

๓ ,, ตวันออก ๑๒ ,, ,, ๘๖๑

๔ ,, เชียงตุง ,, ,, ๘๖๕

๕ ,, กะเหรี่ยง ๕ ,, ,, ๘๖๖

หัวเมืองไทยใหญ่ข้างเหนือ ๕ ,, ,, ๘๖๗

หัวเมืองไทยใหญ่วัดกับพม่า ๕ ,, ,, ๘๗๑

สถิติภาค อย่างธรรมเนียมและการปกครองเมืองพม่า

ตอนที่ ๑ รัฐบาล

ทางดำเนินวิธีจัดการปกครอง ,, ๘๗๕

ดูแลแผนที่คอเวอเนอ ,, ๘๗๖

นิติมนตรี และเจ้าพนักงานรัฐบาล ,, ๘๗๗

จำบ้าน ,, ๘๗๘

หัวเมืองไทยใหญ่	หน้า ๘๘๓
เจ้าผู้ครองเมือง	,, ๘๘๔
เมืองกะเรียง	,, ๘๘๖
เขากะจิน	,, ๘๘๗
เขาชิน	,, ๘๘๘
ตอนที่ ๒ การจัดการราชการ	
กำลังป้องกัน	,, ๘๘๘
โปติศ	,, ๘๘๙
การคุก	,, ๘๙๐
กฎหมาย	,, ๘๙๑
ตอนที่ ๓ การศึกษา	,, ๘๙๒
ตอนที่ ๔ การพระศาสนา	
พระพุทธศาสนา	,, ๘๙๙
ชั้นบรรพชิตในพุทธศาสนา	,, ๙๐๖
พุทธศาสนานิกายมหายาน	,, ๙๐๙
โรงเรียนวัด	,, ๙๑๓
วัดปฏิบัติในวัด	,, ๙๑๔
บิณฑบาตร	,, ๙๑๕
ฉัน	,, ๙๑๖
ทำการในวัด	,, ๙๑๗
ทำวัตรเย็น	,, ๙๑๘
นางชี	,, ๙๑๙
ทเมียน	,, ๙๒๐

หัวเมืองไทยใหญ่	หน้า ๘๘๙
เจ้าผู้ครองเมือง	,, ๘๘๕
เมืองกะเรี่ยง	,, ๘๘๖
เขากะจิน	,, ๘๘๗
เขาชิน	,, ๘๘๘
ตอนที่ ๒ การจัดการราชการ	
กำลังป้องกัน	,, ๘๘๘
โปลิศ	,, ๘๘๙
การคุก	,, ๘๙๐
กฎหมาย	,, ๘๙๑
ตอนที่ ๓ การศึกษา	,, ๘๙๒
ตอนที่ ๕ การพระศาสนา	
พระพุทธรักษา	,, ๘๙๙
ชั้นบรรพชิตในพุทธศาสนา	,, ๙๐๐
พุทธศาสนานิยมสมัยภาค	,, ๙๐๑
โรงเรียนวัด	,, ๙๐๓
วัดปฏิบัติในวัด	,, ๙๐๕
บิณฑบาตร	,, ๙๐๕
ฉัน	,, ๙๐๖
ทำการในวัด	,, ๙๐๗
ทำวัตรเย็น	,, ๙๐๘
นางชี	,, ๙๐๙
ทเบี่ยน	,, ๙๑๐

คำฉันท์ภาพ	หน้า ๘๒๓
กวดขันเรื่องสัตว์	, ๘๒๓
นิกายพุทธคำฉันท์	, ๘๒๔
นิกายพระสงฆ์ในบัณฑิต	, ๘๒๕
พจนานุกรม	, ๘๒๗
ปัญหาเรื่องสัตว์	, ๘๒๘
พุทธคำฉันท์และ	, ๘๓๓
พระพุทธรูปคำฉันท์และพราหมณ์	, ๘๓๖
ทรง	, ๘๓๘
นมัสการใหญ่	, ๘๔๐
มดคำฉันท์	, ๘๔๒
ชีวิตเหมือนตัวเล็ก	, ๘๔๕
สัตว์ในครัว	, ๘๕๐
จตุตถภาค การทำมาหาเลี้ยงชีพในเมืองพม่า	
ตอนที่ ๑ หาปลา	, ๘๕๓
ปลาแห้ง	, ๘๕๗
หาไข่มุก	, ๘๕๘
ความกรุณาต่อปลา	, ๘๕๙
การยิงสัตว์	, ๘๖๐
ตอนที่ ๒ การป่าไม้ในพม่า	
พรรณนา	, ๘๖๓
สัตว์เล็ก	, ๘๖๕
ไม้กระยาเลย	, ๘๖๘

น้ำแดงหรือน้ำดเมาะ	และน้ำดง	หน้า ๘๖๘
น้ำรห		,, ๘๗๐
น้ำใหญ่		,, ๘๗๑
การตั้งวนน้ำ		,, ๘๗๒
ตั้งกรรมน้ำไม้		,, ๘๗๓
น้ำที่ตั้งวนไว้		,, ๘๗๔
วิธีโก่นไว้ง		,, ๘๗๕
น้ำไม้พม่าตอนบน		,, ๘๗๖
แบ่งมณฑลจัดการและตั้งเจ้าพนักงาน		,, ๘๗๗
การตัดไม้	น้ำไม้ทำเป็นหลอด และน้ำไม้ให้เข้าถือ	,, ๘๗๘
น้ำไม้เบญจพรรณ		,, ๘๗๙
ทะเบียนบัญชี		,, ๘๘๐
ตอนที่ ๓ การทำแร่	ชุดแร่	,, ๘๘๔
	บ่อทับทิม และตวันโดน	,, ๘๘๕
	สมัยอดวิน และลุดวิน	,, ๘๘๗
	เปโตรเลียม	,, ๘๘๘
	หยก	,, ๘๘๕
	ข้าพันธ์ (หรือประพาฬ)	,, ๙๐๐๐
	เกลือ	,, ๙๐๐๒
	เหล็ก	,, ๙๐๐๕
	ตะกั่ว	,, ๙๐๐๖
ตอนที่ ๔ ภาษีกรรม		
	การเพาะปลูก	,, ๙๐๐๗

ใบเลี้ยง	หน้า ๑๐๒๕
ฝน	๑๐๒๖
ฝ้าย	๑๐๒๙
การปั่นฝ้าย และทอผ้า	๑๐๓๐
ไหม	๑๐๓๐
เครื่องดินเผา	๑๐๓๒
ผลาผลไม้เกิดแตกต่างกัน	๑๐๓๕

ตอนที่ ๕ พืชกรรม

การค้าขาย	๑๐๓๕
สินค้าขาออก	๑๐๓๙
ไม้สัก	๑๐๔๗
ดีเสียด	๑๐๕๖
สินค้าขาออกอื่น ๆ และสินค้าขาออกทางบก	๑๐๕๑
สินค้าขาเข้า	๑๐๕๑
ภาษีขาเข้าขาออก	๑๐๕๔
การค้าขายตามชายฝั่งทะเลกันเอง	๑๐๕๘

ตอนที่ ๖ การคมนาคม

การขนส่งสินค้า และเครื่องทางไปมา	๑๐๖๐
ทางน้ำ	๑๐๖๓
ทางรถไฟ	๑๐๗๐
ทางถนน	๑๐๗๕

ตอนที่ ๗ ระเบียบวิ เคราะห์

การเงิน	๑๐๗๙
---------	------

การคลัง	หน้า ๑๐๘๓
จัดการคลังหัวเมืองจังหวัดต่าง ๆ	,, ๑๐๘๖
ตอนที่ ๘ มาตราเวลา และวัดดวงซ้ง	
มาตราเวลา	,, ๑๐๘๙
มาตราวัด	,, ๑๐๙๐
มาตราดวง	,, ๑๐๙๑
มาตราซ้ง	,, ๑๐๙๘
เบญจมะภาค ศิลปะพิทยาการในเมืองพม่า	
ตอนที่ ๑ นวกรรม	
การก่อสร้างสถานต่าง ๆ	,, ๑๐๙๙
พระเจดีย์	,, ๑๑๐๐
วิหาร	,, ๑๑๑๒
มหาสถานสถิตอิฐบุณ	,, ๑๑๑๕
พระพุทธรูปปฏิมากร	,, ๑๑๑๗
ตอนที่ ๒ หัตถกรรม	
การช่าง	,, ๑๑๒๕
ช่างปั้น	,, ๑๑๒๖
ช่างแกะสลักไม้	,, ๑๑๒๙
เครื่อง งรัก	,, ๑๑๓๑
เครื่องเงินและทองคำ	,, ๑๑๓๓
ช่างเขียน	,, ๑๑๓๕
วิชาปัก	,, ๑๑๓๕
ตอนที่ ๓ ดนตรี	,, ๑๑๓๖
ตอนที่ ๔ การกวี	,, ๑๑๔๐

พงศาวดารตะไกร้งคันยั	หน้า	๑๑๕๓
กาพย์พม่า	,,	๑๑๖๖
ตอนที่ ๕ ปรีโยธานะคำหนึ่ง	,,	๑๑๗๓
คำโคลง	,,	๑๑๗๗
ตอนที่ ๖ แผ่นดินเมืองพม่า สำหรับบอกแก่แก่นักเที่ยวเมืองพม่า	,,	๑๑๘๒
ไบณิกท้าย		

เลขที่ ๑ หมายอักษร ก, บัญชี ธรรมเนียมของกรุงระฆาญวงศ์รัตนบุรี	หน้า	๑
วงศ์รัตนบุรีชั้นที่ ๒	,,	๓
วงศ์รัตนบุรีชั้นที่ ๓ ถึงพระพุทธานุชา	,,	๔
วงศ์เมืองเวสาลี	,,	๖
วงศ์เมืองบึงจา	,,	,,
วงศ์เมืองประริน	,,	๗
วงศ์เมืองกะยิด	,,	,,
วงศ์เมืองบึงจาชั้นที่ ๒	,,	๘
วงศ์เมืองทองกเขต	,,	,,
วงศ์เมืองมยอก	,,	๙

เลขที่ ๒ หมายอักษร ข. ธรรมเนียมพม่าครองกรุงตะไกร้ง	หน้า	๑๒
,, ๓ ,, ข. ,, ฎากมเก่าณมอริยา (หรือกรุงตะไกร้ง)	,,	๑๔
,, ๔ ,, ค. ,, สเรเขตร (หรือกรุงแปร)	,,	๑๕
,, ๕ ,, ค. กรุงสุวรรณภูมิ (หรือสระเทมหรือตะโง)	,,	๑๗
,, ๖ ,, ข. เมืองพะโคแต่เป็นกรุงหงสาวดีมา	,,	๑๙
,, ๗ ,, ง. พม่าครองกรุงฎากม (ใหม่)	,,	๒๑
,, ๘ ,, จ. ไทยใหญ่ครองเมืองเมียนชานและกรุงมัญยา	,,	๒๔

เลขที่ ๙	หมายอักษร	ณ. กษัตริย์ไทยใหญ่ครองกรุงตะกายแบ่งเมืองบันยา	หน้า ๒๕
๑๐	๙	ช. กษัตริย์พม่า แต่งกรุงอังวะมา	๒๖
๑๑	๙	ช. กษัตริย์พะโคชาติไทยทรงราชย์เมื่อเจ้าฟ้าวงศ์ ราชอาณาจักร ใหญ่ครุราชธิราช	๒๗
๑๒	๙	ณ. กษัตริย์ (หรือราชธิราช) กรุงหงสาวดีแต่ง คองอเถลิงราชย์	๓๐
๑๓	๙	ณ. กษัตริย์ครองนครเชียงใหม่ถึงกรุงเวียง ไค้	๓๑
๑๔	๙	ณ. กษัตริย์กรุงศรีอยุธยาตามมหาวงศ์พม่า	๓๓
๑๕	๙	ณ. กษัตริย์พม่าวงศ์คองอครองอังวะและหงสาวดี	๓๕
๑๖	๙	ณ. กษัตริย์ซึ่งรับพม่าแล้วครองกรุงหงสาวดี	๓๖
๑๗	๙	ท. กษัตริย์พม่าวงศ์คองอพญา	๓๗
๑๘	๙	ณ. พระราชวงศ์และข้าราชการด้ายามที่พม่าว่าจับ ไปได้ เมื่อเสียกรุง พ.ศ. ๒๓๑๐	๓๘
ด้ายบาน			๓

บาณชีรูป

๑	พระมหากษัตริย์พม่าโบราณ	ระหว่างหน้า ๑๐ และ ๑๓
๒	เสนานายทหารแต่งเครื่องยศแม่ทัพนายกอง รักษาพุทธจักรและอาณาจักรพม่า	๒๕๔ ๒๕๕
๓	หุ่ณญี่ (เสนาบดี) และมหาอมาตย์พม่า	๓๓๔ ๓๓๕
๔	พระเจ้าเมณฑกมินทร์และที่บรรจพระอังกาของ พระองค์	๔๓๒ ๔๓๓

- ๕ พระเจ้าชัยวรมันและพระนางศุภยวดีมเหสีประทับ
ในพระราชวังกรุงมณฑล ระหว่างหน้า ๕๑๖ และ ๕๑๗
- ๖ แกงหูนแมงมุม (อุคอง) แดงคอกซี (อภัยอรรค
มหาเดชาธิปัต) พม่า ,, ๖๒๕ ,, ๖๒๕
- ๗ เมืองหลวงไทยใหญ่ชื่อคองเบ็ง (หรือทองเพ็ง) ,, ๘๑๘ ,, ๘๑๘
- ๘ พระเจ้าชัยวรมันมหาราชประทับในทิวโถงกับพระนาง
ศุภยวดีและศุภยวดีมเหสี ,, ๗๒๖ ,, ๗๒๗
- ๙ แผนที่เมืองพม่ารวมหัวเมืองไทยใหญ่ด้วย ,, ทำ

จบบริบูรณ์

แผนที่เมืองท่า

